

Ο καιρός έχει σημάδια!

☀️ Έχει λιακάδα Έχει λιακάδα

☁️ Έχει συννεφιά

❄️ χιονίζει

☀️ Έχει ήλιο με συννεφιά

🌪️ φυσάει

ΚΟΚΚΙΝΟ

ΜΑΥΡΟ

6 7 8 9 10

ΚΙΤΡΙΝΟ

ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ

ΜΠΛΕ

ΜΩΒ

ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ

ΚΑΘΑΡΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ

🍌

🥒

🍲

🍲

🍲

Αα ΑΓΑΔΙ ΑΓΑΡΙ	Ηη ΗΛΙΟΣ	Νν ΝΕΡΑΙΔΑ	Ττ ΤΗΛΕΦΩΝΟ
Ββ ΒΑΖΟ	Θθ ΘΡΑΝΙΟ	Ξξ ΞΥΛΟΦΩΝΟ	Υυ ΥΦΑΣΜΑ
Γγ ΓΑΤΑ	Ιι ΙΣΤΙΟΦΟΡΟ	Οο ΟΜΠΡΕΛ	Φφ ΦΕΓΓΑΡΙ
Δδ ΔΕΝΤΡΟ	Κκ ΚΟΥΚΛΑ	Ππ ΠΟΥΛΙ	Χχ ΧΩΝΙ
Εε ΕΛΕΦΑΝΤΑΣ	Λλ ΛΑΓΟΣ	Ρρ ΡΟΔΙ	Ψψ ΨΑΡΙ
Ζζ ΖΑΡΙ	Μμ ΜΗΛΟ	Σσ ΣΤΑΦΥΛΙ	Ωω ΩΡΑ

Πτυχιακή εργασία με θέμα:

“Η αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου”

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Γιάννης	Ιωάννης Τσουπλάκης	Μελίνα Γιαννάκου
Παντελής	Βασιλική	Μελίνα Γιαννάκου
Θοδωρής	Αποστολία	Φίλιππος
Άννα	Δημήτρης	Στέφανος
Αγγελος	Ελευθερία	Στέφανος
Ερασμία	Ελένα	Ευτυχία
Μελίνα	Ρωμύλη	Ευτυχία
Μπούσι	Ιωάννης Ρακίτζης	Τζωρτζίνα
		Τζωρτζίνα
		Ζιζελ
		Ζιζελ

ΒΓα

ΕΡΑΣΜΙΟ

ΛΑΜΠΑΔΕΣ

ΚΑΛΑΘΙ

ΣΤΑΒΡΟΣ

ΚΑΡΤΙΝΟ

ΑΡΝΑ

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Παπαδοπούλου Μαρία
Γκανά Ελένη

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

ΤΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

ΚΥΚΛΟΣ

ΤΕΤΡΑΓΩΝ

ΤΡΙΓΩΝΟ

ΟΡΘΟΓΩΝΙΟ

Βόλος, Σεπτέμβριος 2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πτυχιακή εργασία με θέμα:

***“Η αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς στο πρόγραμμα του
νηπιαγωγείου”***

Φοιτήτρια: Καρτσαμπά Χριστίνα

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Παπαδοπούλου Μαρία

Γκανά Ελένη

Βόλος, Σεπτέμβριος 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
---------------	---

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Εισαγωγή.....	4
2. Ορισμός πινάκων αναφοράς.....	5
2.1. Χρησιμότητα/ λειτουργία πινάκων αναφοράς.....	5
2.2. Χαρακτηριστικά πινάκων αναφοράς.....	5
3. Οι πίνακες αναφοράς σύμφωνα με τα επίσημα έγγραφα του κράτους.....	7
3.1. Δ.Ε.Π.Π.Σ.....	7
3.2. Οδηγός νηπιαγωγού.....	8
3.3. Νέο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου.....	9
4. Αναδύμενος γραμματισμός.....	10
5. Περιβάλλοντας έντυπος λόγος.....	13
6. Έρευνες για τους πίνακες αναφοράς στον ελληνικό χώρο.....	16
7. Ερευνητικά ερωτήματα.....	18

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Εργαλεία.....	19
1.1. Συστηματική παρατήρηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.....	19
1.2. Ήμι-δομημένη συνέντευξη.....	20
1.3. Φωτογράφιση.....	20
2. Δείγμα.....	21
3. Αποτελέσματα.....	24
3.1. Αποτελέσματα από την συστηματική παρατήρηση.....	24
3.2. Αποτελέσματα από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών.....	29
3.3. Αποτελέσματα φωτογράφισης.....	35
4. Συμπεράσματα-σχόλια.....	42
5. Βιβλιογραφία.....	44
6. Παράρτημα.....	46

Πρόλογος

Η συγκεκριμένη εργασία με θέμα "Η αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου" αποτελεί την πτυχιακή μου εργασία ως φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Το ενδιαφέρον μου για τον γραμματισμό και την σχέση των νηπίων με αυτόν, αποτέλεσε το έναυσμα για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος. Το θέμα εστιάστηκε στους πίνακες αναφοράς και στην αξιοποίησή τους κατά την εκπαιδευτική διαδικασία στο χώρο του νηπιαγωγείου. Επιπλέον, οι γνώσεις που αποκόμισα από τα μαθήματα της διδάσκουσας "Εισαγωγή στον γραμματισμό" και "Πολυτροπικά κείμενα" τα διδάχθηκα στη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών, βοήθησαν στην επιλογή του θέματος καθώς και στην εξέλιξη της πτυχιακής εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιστημονική υπεύθυνη της εργασίας μου κ. Παπαδοπούλου Μαρία η οποία με την καθοδήγησή της και τις πολύτιμες συμβουλές της με βοήθησε σημαντικά στην ολοκλήρωση της εργασίας. Η αγάπη της για το αντικείμενο το οποίο διδάσκει καθώς και η αφοσίωσή της στο εκπαιδευτικό της έργο με ενέπνευσαν στο να επιλέξω το συγκεκριμένο θέμα της πτυχιακής μου εργασίας που σχετίζεται με τα μαθήματα της.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την δεύτερη επιβλέπουσα κ. Γκανά Ελένη η οποία δέχτηκε να αξιολογήσει την εργασία μου.

Επιπλέον αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τις υπεύθυνες νηπιαγωγούς των τμημάτων που επισκέφτηκα στο πλαίσιο της υλοποίησης της έρευνάς μου για την εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου σε όλη την διάρκεια των σπουδών μου, στηρίζοντας με σε κάθε μου βήμα και βοηθώντας με σε κάθε εμπόδιο και δυσκολία που συνάντησα στα τέσσερα έτη φοίτησης μου στο Π.Τ.Π.Ε.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Εισαγωγή

Στο πλαίσιο του προγράμματος «*σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων σχετικών με την γραφή και την ανάγνωση*» γίνεται η χρήση των πινάκων αναφοράς. Αυτό εντάσσεται στις επίσημες οδηγίες του κράτους για την εκπαιδευτική διαδικασία στο χώρο του νηπιαγωγείου.

Αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης είναι η *“αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς”* στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Για να διερευνηθεί το θέμα της παρούσας εργασίας αρχικά, πραγματοποιήθηκε παρατήρηση σε δείγμα 10 νηπιαγωγείων του Βόλου την περίοδο Μαρτίου-Ιουνίου 2016. Επίσης για την συλλογή των δεδομένων φωτογραφήθηκαν και ταξινομήθηκαν οι πίνακες αναφοράς που υπήρχαν στο χώρο των τάξεων κάθε νηπιαγωγείου. Τέλος, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τις νηπιαγωγούς η μελέτη των οποίων αποτέλεσαν τμήμα του υλικού της έρευνας.

Τα δεδομένα που προέκυψαν από την παρατήρηση καθώς από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών βοήθησαν στην κατανόηση του ορισμού και του τρόπου αξιοποίησης των πινάκων αναφοράς στο χώρο που νηπιαγωγείου. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρχε μία σύγχυση από πλευράς των νηπιαγωγών, όσον αφορά τον ακριβή ορισμό των *πινάκων αναφοράς*, καθώς οι προϋπάρχουσες γνώσεις και οι εμπειρίες τους δυσκόλευαν τον ακριβή ορισμό.

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα κεφάλαιο που αναφέρεται στον ορισμό, τα χαρακτηριστικά και την λειτουργία των πινάκων αναφοράς όπως αυτά προέκυψαν από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Επίσης ακολουθεί το κεφάλαιο όπου συνοψίζονται οι αναφορές των επίσημων εγγράφων του κράτους σχετικά με τους πίνακες αναφοράς. Τέλος, συζητούνται ζητήματα που αφορούν τον αναδυόμενο γραμματισμό και τον περιβάλλοντα έντυπο λόγο στο μέτρο που σχετίζονται με τους πίνακες αναφοράς. Όλα τα παραπάνω αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο για την μελέτη του θέματος της συγκεκριμένης εργασίας.

2. Ορισμός πινάκων αναφοράς

Κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από τους πίνακες αναφοράς δεν προέκυψε ένας σαφής και κοινά αποδεκτός ορισμός. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο όρος θεωρείται δεδομένος και οι περαιτέρω εξηγήσεις αφορούν κυρίως στη χρήση τους μέσα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ενώ ο όρος εξηγείται περιγραφικά μέσω των λειτουργιών που υπηρετούν οι πίνακες αναφοράς. Με βάση την παραπάνω δυσκολία, στη συνέχεια γίνεται μία προσπάθεια προσέγγισης του ορισμού μέσα υπό το πρίσμα δύο κατηγοριών. Η πρώτη κατηγορία σχετίζεται με τη λειτουργία που επιτελούν οι πίνακες αναφοράς, τη χρησιμότητά και τα οφέλη τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των πινάκων αναφοράς, τη δομή, τη διάταξη, το υλικό κατασκευής, το χώρο που κατέχουν και τη χρονική διάρκεια παραμονής τους στην σχολική τάξη.

2.1. Χρησιμότητα/λειτουργία πινάκων αναφοράς

Οι πίνακες αναφοράς είναι ένα βασικό εκπαιδευτικό εργαλείο που προσφέρεται για ποικίλη διδακτική αξιοποίηση ενώ ταυτόχρονα συνιστά δυναμικό στοιχείο του περιβάλλοντα σχολικού χώρου. Οι εν λόγω πίνακες συχνά χρησιμοποιούνται για την εξοικείωση των παιδιών με το γραπτό λόγο. Ακόμη επιτρέπουν την πρόσβαση σε προϋπάρχουσες γνώσεις, την άντληση πληροφοριών, την οργάνωση και ανάκλαση της γνώσης καθώς και την δόμηση νέας. (Γκόρια, 2009 σελ 4-7). Σύμφωνα με τον *Οδηγό νηπιαγωγού* (2006, σελ 96) οι πίνακες αναφοράς καλλιεργούν τον γραμματισμό των νηπίων με σκοπό την αυτονόμηση, την αυτοεξυπηρέτηση και την επικοινωνία των παιδιών. Ανάλογα με το θέμα του εκάστοτε πίνακα αναφοράς (γλώσσα, μαθηματικά, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, δημιουργία - έκφραση και πληροφορική) υπάρχουν στόχοι για την ανάπτυξη συγκεκριμένων ικανοτήτων (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003).

2.2. Χαρακτηριστικά πινάκων αναφοράς

Οι πίνακες αναφοράς, στην πλέον συνήθη μορφή τους, περιλαμβάνουν εικόνες και τις αντίστοιχες λέξεις. Συχνά οι λέξεις επαναλαμβάνονται και σε κινητές καρτέλες χωρίς τη συνοδεία εικόνας που επιτρέπουν ταυτίσεις, συγκρίσεις και αντιστοιχίσεις, διάκριση φωνημάτων και αναγνώριση γραμμάτων που θα οδηγήσουν χωρίς συστηματική διδασκαλία στην ανάγνωση της λέξης και προοδευτικά του κώδικα γραφής. Όπως αναφέρεται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2003) Οι πίνακες αναφοράς είναι αναρτημένοι στους τοίχους

της σχολικής τάξης σταθερά ή περιστασιακά. Αυτό σημαίνει ότι ένας πίνακας μπορεί να αποσυρθεί μετά την ολοκλήρωση της δραστηριότητας για να τοποθετηθεί ένας άλλος ή αν υπάρχει διαθέσιμος χώρος να παραμείνει σε κάποιο σημείο της αίθουσας. Ως βασική δομή των πινάκων αναφοράς προβάλλεται η κάθετη διάταξη της πληροφορίας (κατάλογος) και η αντιστοιχία λέξεων και εικόνων (Οδηγός νηπιαγωγού, 2006). Η δομή των πινάκων αναφοράς ποικίλει και ταυτόχρονα παραπέμπει σ' ένα κειμενικό είδος που κάνει χρήση των σύγχρονων μορφών επικοινωνίας πέραν της μιας που η γλώσσα επιτρέπει και διέπεται από τα χαρακτηριστικά του πολυτροπικού λόγου που είναι: «συνθηματικός, υπαινικτικός, ποικιλόμορφος, συνδυαστικός, συμμετοχικός, κοινωνιοκεντρικός» (Χατζησαββίδης, 2008, έμμεση αναφορά Γκόρια, 2009 σελ 5).

3. Οι πίνακες αναφοράς σύμφωνα με τα επίσημα έγγραφα του κράτους

Στα επίσημα έγγραφα του κράτους, με βάση τα οποία οργανώνεται η εκπαιδευτική διαδικασία, εντοπίζονται αναφορές σχετικές με τους εν λόγω πίνακες. Τα επίσημα έγγραφα που δίνουν το πλαίσιο ανάπτυξης του προγράμματος του νηπιαγωγείου, τους σκοπούς, τους στόχους, τη σύνδεση των αντικειμένων και τα οποία θα μελετηθούν στην συνέχεια της εργασίας είναι το *Δ.Ε.Π.Π.Σ*, ο *Οδηγός νηπιαγωγού* και το *Νέο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου*.

3.1. Δ.Ε.Π.Π.Σ

Το *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.)*, σύμφωνα με τους συγγραφείς του, είναι ένα κείμενο που παρουσιάζει τι πρέπει να μάθουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο, μέσα από ποιες διαδικασίες θα πραγματοποιηθεί η μάθηση, ποια πρέπει να είναι η στάση του εκπαιδευτικού και τέλος ποιο το πλαίσιο για την πραγματοποίηση της μάθησης και της διδασκαλίας (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2003: 586). Βασίζει την οργάνωση δραστηριοτήτων σε πέντε τομείς (Γλώσσα, Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος, Δημιουργία και έκφραση και τέλος Πληροφορική). Αναφορά στους πίνακες αναφοράς γίνεται κυρίως στο κομμάτι σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων που αφορούν την γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών. Σύμφωνα με τους συγγραφείς οι πίνακες αναφοράς περιλαμβάνουν διάφορα θέματα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ποικίλη διδακτική αξιοποίηση και αφορούν δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην τάξη. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η καταγραφή των παρόντων-απόντων της τάξης που γίνεται στο παρουσιολόγιο, η καταγραφή του καιρού, καθώς και δραστηριότητες ποικίλου περιεχομένου. Σκοπός των πινάκων αναφοράς είναι να αναγνωρίσουν τα νήπια οικείες λέξεις από το περιβάλλον τους και να ανακαλύψουν το νόημα τους μέσω μιας έμμεσης διαδικασίας που δεν βασίζεται στη συστηματική διδασκαλία. Επίσης, αναφέρεται ότι οι εν λόγω πίνακες βοηθούν τα νήπια να «*συνειδητοποιήσουν ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση της γλώσσας και η εικόνα είναι αναπαράσταση του κόσμου*» (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2003: 596). Επιπρόσθετα, όπως αναφέρεται στο *ΔΕΠΠΣ*, μέσα από τους πίνακες αναφοράς προωθείται και ενθαρρύνεται η γραφή και η γραπτή έκφραση. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά μπορούν να συμβουλευτούν τον πίνακα με τα ονόματά τους ή οποιονδήποτε άλλο βρίσκεται αναρτημένος στο χώρο της τάξης για να γράψουν το όνομα τους σε εργασίες ή και λέξεις που σχετίζονται με τις εκάστοτε ανάγκες τους. Οι πίνακες αναφοράς

συνιστούν πίνακες κείμενα όπου εμφανίζονται εικόνες/φωτογραφίες και οι αντίστοιχες τους λέξεις. Σε αρκετές περιπτώσεις η κάθε λέξη υπάρχει και σε ξεχωριστή καρτέλα από την οποία απουσιάζει η φωτογραφία/εικόνα. Τα παιδιά προσπαθούν να αντιληφθούν το νόημα της λέξης μέσα από την ταύτιση της με την αντίστοιχη καρτέλα που υπάρχει στον πίνακα αναφοράς. Τέλος, οι πίνακες είναι αναρτημένοι στους τοίχους μόνιμα ή περιστασιακοί όσο διαρκεί η υλοποίηση της εκάστοτε δραστηριότητας.

3.2. Οδηγός νηπιαγωγού

Ο *Οδηγός Νηπιαγωγού* σύμφωνα με τους συγγραφείς του, σκοπεύει στην υποστήριξη των νηπιαγωγών ώστε να διαμορφώσουν ένα μαθησιακό περιβάλλον ευέλικτο και ανοιχτό προς τους μαθητές. Η αντίληψη για την μάθηση που προβάλλει το συγκεκριμένο βιβλίο βασίζεται στην διαθεματικότητα ως μέθοδο διδασκαλίας, δηλαδή την κάλυψη του φάσματος όλων των μαθησιακών περιοχών. Η διαθεματικότητα επιτρέπει την δυναμική εμπλοκή των νηπίων στη μαθησιακή διαδικασία λαμβάνοντας υπόψιν τις προηγούμενες εμπειρίες των παιδιών. Στον *Οδηγό νηπιαγωγού* οι πίνακες αναφοράς αναφέρονται ως μέρος των διαθέσιμων αξιοποιήσιμων πηγών που υπάρχουν στην τάξη και επιτρέπουν την σύγκριση, επιβεβαίωση και αναθεώρηση των γραφών μέσα από τον εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών. Επίσης, οι πίνακες αναφοράς καλλιεργούν τον γραμματισμό των νηπίων και στοχεύουν στην επίτευξη της αυτονομίας, αυτοεξυπηρέτησης και επικοινωνίας στο χώρο της τάξης (Δαφέρμου κ.α., 2006:111-112). Επιπρόσθετα συμβάλλουν στη ουσιαστική διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος λειτουργικής ανάγνωσης (ο.π. σελ 118). Οι πίνακες αναφοράς χρησιμεύουν ως «τράπεζα γραμμάτων» στην οποία ανατρέχουν τα παιδιά μέχρι να κατακτήσουν τον κώδικα γραφής, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να αξιοποιηθούν για μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων (ο.π. σελ 134). Σύμφωνα με τους Δαφέρμου κ.α. (2006), οι λέξεις που περιλαμβάνονται σε κάθε πίνακα δεν είναι ασύνδετες μεταξύ τους, αλλά ανήκουν σε κάποιο σύνολο που έχει νόημα για τα παιδιά (π.χ. πίνακας αναφοράς με τα ονόματα των παιδιών της τάξης, πίνακας αναφοράς με τα καιρικά φαινόμενα, πίνακας αναφοράς με τα χρώματα κτλ). Οι εν λόγω πίνακες αναρτώνται στους τοίχους της σχολικής τάξης μόνιμα ή περιστασιακά. Βασική δομή τους όπως αναφέρεται στον *Οδηγό νηπιαγωγού* είναι η κάθετη διάταξη σε μορφή καταλόγου που επιτρέπει την ευκολότερη αναζήτηση λέξεων. Η αντιστοιχία λέξης- εικόνας διευκολύνει στην αναγνώριση και “ανάγνωση” της λέξης. Για το λόγο αυτό οι εικόνες που χρησιμοποιούνται πρέπει να είναι σαφείς και να παραπέμπουν στην λέξη που εμφανίζεται δίπλα τους (ο.π. σελ 118). Όπως υποστηρίζεται στον *Οδηγό νηπιαγωγού* είναι αναγκαία η συμμετοχή των παιδιών στην

διαμόρφωση των πινάκων αναφοράς γιατί κατά τη διαμόρφωση αναπτύσσονται συζητήσεις που συμβάλλουν στην κατανόηση στοιχείων που συνδέονται με τη γραφή (Δαφέρμου κ.α. 20006, σελ 131). Τέλος, όπως αναφέρεται στο παράρτημα του *Οδηγού νηπιαγωγού* (σελ 401), οι πίνακες αναφοράς μπορούν να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο παιγνιώδους μάθησης πχ με τη χρήση τους για τη δημιουργία ντόμινο.

3.3. Νέο πρόγραμμα σπουδών για το νηπιαγωγείο

Το *Νέο Πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου* (2011) είναι ένα αναλυτικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε, προς το παρόν, μόνο πιλοτικά σε διάφορα νηπιαγωγεία. Όπως κάθε αναλυτικό πρόγραμμα στοχεύει στην υποβοήθηση των νηπιαγωγών κατά τον προγραμματισμό και την υλοποίηση δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην ανάπτυξη των νηπίων. Σεβόμενο τις παιδαγωγικές και διδακτικές προσεγγίσεις, τις σύγχρονες τάσεις που κυριαρχούν στην προσχολική εκπαίδευση στοχεύει να στηρίξει τους νηπιαγωγούς στην μαθησιακή διαδικασία. Το *Νέο Πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου* καλύπτει πέντε μαθησιακές περιοχές, οι οποίες αν και παρουσιάζονται ως αυτόνομες έχουν κάποιους κοινούς στόχους όπως η συνεργασία, η ανακάλυψη της γνώσης, η προσωπική ενδυνάμωση κ.α. Βασική ιδέα του προγράμματος είναι ότι εκπαιδευτικοί και πρόγραμμα από κοινού συνεργάζονται για την δημιουργία ενός κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος. Έτσι για πρώτη φορά σε ελληνικό πρόγραμμα προτείνονται τρόποι με τους οποίους ο εκπαιδευτικός μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων. Σύμφωνα με το *Νέο Πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου* οι πίνακες αναφοράς βοηθούν τα παιδιά να λειτουργήσουν ως δημιουργοί. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι όλοι μαζί μέσα από συζήτηση μπορούν να ορίσουν τους κανόνες της τάξης και με την βοήθεια της νηπιαγωγού να τους καταγράψουν σ' ένα πίνακα ώστε να ανατρέχουν σ' αυτούς όταν κριθεί αναγκαίο. Επίσης αναφέρεται ότι οι πίνακες αναφοράς βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν ότι ο γραπτός λόγος είναι φορέας μηνυμάτων. Για το λόγο αυτό οι νηπιαγωγοί οφείλουν να εμπλουτίζουν τον χώρο της τάξης με διάφορα είδη γραπτού λόγου, μεταξύ των οποίων και πίνακες αναφοράς, και να δίνουν στα παιδιά ερεθίσματα να αλληλεπιδράσουν μ' αυτούς προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν το μήνυμα του γραπτού λόγου και να αντιληφθούν την χρησιμότητά του για την επικοινωνία των ανθρώπων. Τέτοια ερεθίσματα μπορεί να είναι ακόμη και απλές ερωτήσεις (π.χ. ας δούμε ποιος λείπει σήμερα, ποια ομάδα έχει υπηρεσία κτλ) που παροτρύνουν τα παιδιά να ανατρέξουν τους αντίστοιχους πίνακες που υπάρχουν στην τάξη και να αντλήσουν τις πληροφορίες που χρειάζονται.

4. Αναδυόμενος γραμματισμός

Ο όρος «γραμματισμός» αποτελεί μετάφραση του αγγλικού όρου «literacy». Ο «γραμματισμός» ορίζεται από τον Baynham όπως αναφέρει η Δαφέρμου, ως «το επίπεδο της πρόσβασης στη γραπτή πληροφορία που απαιτείται για την αποτελεσματική λειτουργία του ατόμου μέσα στη κοινωνία στη οποία ζει». Ο συγκεκριμένος ορισμός περιλαμβάνει όχι μόνο την κατανόηση αλλά και την παραγωγή κειμένων, όχι μόνο την γνώση αλλά και την εφαρμογή τους. Δηλαδή ο «γραμματισμός» δεν περιορίζεται μόνο στην απόκτηση γνώσεων αλλά και στην σωστή αξιοποίησή τους σε ανάλογα περιβάλλοντα χρήσης. Αυτό σημαίνει ότι στον ορισμό περιλαμβάνεται η πολιτισμική γνώση η οποία επιτρέπει τον ομιλητή να χρησιμοποιεί την κατάλληλη γλώσσα, σε διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις (Δαφέρμου, 2008).

Οι διαδικασίες γραμματισμού στο νηπιαγωγείο στοχεύουν στην εξέλιξη του προφορικού λόγου των νηπίων, και στην προσέγγιση τόσο του γραπτού λόγου, όσο και γνώσεων και διαδικασιών που σχετίζονται με άλλες μαθησιακές περιοχές. Για την προώθηση του γραμματισμού πρέπει να δημιουργούνται κατάλληλα μαθησιακά περιβάλλοντα δίνοντας στα παιδιά πολλές ευκαιρίες να παράγουν κείμενα τα οποία έχουν νόημα για τα ίδια αλλά και να μπορέσουν να αντιληφθούν την κοινωνική διάσταση του γραπτού λόγου. Τέτοια περιβάλλοντα ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των παιδιών, αξιοποιούν τις βιωμένες εμπειρίες των παιδιών, σέβονται την προσωπική και πολιτισμική ταυτότητα το κάθε νηπίου, ενθαρρύνουν και σέβονται την δημιουργικότητά τους. Τα περιβάλλοντα αυτά διέπνεται από μαθησιακές αντιλήψεις οι οποίες τονίζουν την ενεργητική και προσωπική συμμετοχή των παιδιών στην κατάκτηση της γνώσης (Piaget) και επιπλέον θεωρούν την μάθηση μια κοινωνική δραστηριότητα (Vygotsky) κατά την οποία η συναναστροφή με άλλους επηρεάζεται και από το περιβάλλον (Δαφέρμου, 2008).

Σύμφωνα με την Παπούλια-Τζελέπη (2001), εδώ και δεκαετίες όλο και περισσότερες έρευνες σχετικές με την κατάκτηση του γραμματισμού, προσπαθούν να ερμηνεύσουν με ποιον τρόπο τα παιδιά που ζουν σε μια «εγγράμματη κοινωνία», κατακλύζονται δηλαδή από αφίσες, επιγραφές, σήματα, ανακοινώσεις, σύμβολα, ετικέτες, συσκευασίες προϊόντων, βιβλία, περιοδικά και σημειώσεις, αντιλαμβάνονται το μήνυμα του γραπτού λόγου και το μετατρέπουν σε προφορικό και αντίστροφα. Οι συμπεριφορές αυτές παρατηρούνται κατά τη διάρκεια της

προσχολικής περιόδους, πριν τη φοίτηση των παιδιών στο δημοτικό σχολείο όπου γίνεται συστηματική εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής και διαρκεί ωστόσο εμπλουτίζονται οι εμπειρίες του σε καταστάσεις γραμματισμού. Η προσπάθεια του παιδιού να ανακαλύψει τα *«συμβατικά συστήματα καταγραφής του προφορικού λόγου που το πολιτισμικό του περιβάλλον χρησιμοποιεί, δραστηριότητα ανάδυσης του γραμματισμού, έχει αξιολογηθεί τα τελευταία χρόνια πολύ θετικά»* (Παπούλια-Τζελέπη 2001, σελ 16). Η Mary Clay σε έρευνες που πραγματοποίησε διαπίστωσε ότι νήπια πριν φτάσουν στην ηλικία των 5 ετών επιδεικνύουν αναγνωστικές συμπεριφορές. Γνωρίζουν δηλαδή την σωστή κατεύθυνση της ανάγνωσης, εντοπίζουν κάποια γράμματα και προσπαθούν να ταυτίσουν κάθε λέξη με την προφορά της (Mary Clay, 1967). Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η Goodman καθώς σε έρευνά της διαπίστωσε ότι παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι σε θέση να χειρίζονται σωστά τα βιβλία τηρώντας την σωστή κατεύθυνση ανάγνωσης και γραφής (Goodman, 1967).

Το παιδί έχει ενεργητικό ρόλο στην διαδικασία ανάδυσης του γραμματισμού . Μέσα από τα ερεθίσματα “γραμματισμού” που δέχεται προσπαθεί να κατανοήσει τον κόσμο που τον περιβάλλει και να ερμηνεύσει τον γραπτό λόγο που εντοπίζει. Ο Hall (1987) θεωρεί ότι ο όρος αναδυόμενος γραμματισμός επιλέχθηκε για τέσσερις κυρίως λόγους:

- *Επειδή υποδεικνύει ότι η ανάπτυξη της χρήσης της ανάγνωσης και της γραφής προέρχεται από το ίδιο το παιδί, το οποίο αντλεί νόημα από το γραπτό λόγο που το περιβάλλει από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του, μολονότι υποστηρίζεται στην προσπάθεια του αυτή από τις αλληλεπιδράσεις του με τους ενηλίκους.*
- *Ο όρος υπονοεί μια βαθμιαία πορεία που λαμβάνει χώρα με τον χρόνο (ο γραμματισμός δεν αρχίζει να αναπτύσσεται στα σχολικά χρόνια).*
- *Ο αναδυόμενος γραμματισμός αναγνωρίζει τις ικανότητες του παιδιού να κατανοεί τον κόσμο, συμμετέχοντας ενεργά στην κατασκευή της γνώσης σχετικά με τον εγγράμματο περίγυρό του.*

- *Ο γραμματισμός αναπτύσσεται εφόσον οι συνθήκες είναι κατάλληλες, δηλαδή εφόσον είναι διαθέσιμος γραπτός λόγος με νόημα και συνεργασία με ενηλίκους που υποστηρίζουν τις αναζητήσεις του παιδιού. (Κουτσουράκη, 2006 σελ 52).*

Για να επιτευχθεί ωστόσο ο γραμματισμός δεν αρκεί μόνο ένα περιβάλλον πλούσιο σε έντυπο υλικό. Απαραίτητη είναι η οργάνωση αναπτυξιακά κατάλληλων δραστηριοτήτων στις οποίες η ανάγνωση και η γραφή να είναι αποτέλεσμα ενεργούς σκέψης των νηπίων και δημιουργία σημαντικών κειμένων με νόημα για τα ίδια (Κουτσουβάνου, 2000). Ο χώρος της τάξης στο σύγχρονο νηπιαγωγείο πρέπει να διαθέτει εκείνα τα ποιοτικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά που επιτρέπουν την προώθηση των νέων αντιλήψεων για την μάθηση και τον γραμματισμό στην προσχολική εκπαίδευση. Η παιδαγωγική σημασία του περιβάλλοντα σχολικού χώρου έγκειται, αφενός στην παροχή πληροφοριών και στοιχείων κατάλληλα να αποτελέσουν ερεθίσματα μάθησης, και αφετέρου στην παροχή δυνατοτήτων ώστε η σχολική τάξη να αποτελέσει πεδίο για αλληλεπίδραση (Γερμανός, 2005). Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και οι πίνακες αναφοράς που αποτελούν βασικό στοιχείο της συγκεκριμένης έρευνας καθώς είναι χαρακτηριστικό των σχολικών τάξεων που συμβάλει στην προώθηση της μάθησης και του γραμματισμού.

5. Περιβάλλοντα έντυπος λόγος

Οι πίνακες αναφοράς, στοιχείο που βρίσκεται στο επίκεντρο της συγκεκριμένης έρευνας, αποτελούν μέρος του περιβάλλοντα έντυπου λόγου κάθε τάξης του νηπιαγωγείου γι' αυτό και κρίνεται απαραίτητη η βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελέτη του όρου.

"Ο όρος περιβάλλον έντυπος λόγος (*environmental print*) αναφέρεται σε ένα πλήθος δειγμάτων γραπτού λόγου που εκτίθενται στο οικογενειακό ή στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει ένα παιδί" (Enz, Prior, Gerard, & Han 2008, Kirkland, Aldridge, & Kubby, 2007) (έμμεση αναφορά Τάφα, 2011 σελ 87). Τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με δείγματα γραπτού λόγου που υπάρχουν τόσο στο περιβάλλον του σπιτιού, όσο και εκτός αυτού επιτελώντας κάποια λειτουργία. Τέτοια δείγματα μπορεί να είναι συσκευασίες προϊόντων, αφίσες, αποκόμματα εισητηρίων, λογαριασμών, πινακίδες, σήματα, σακούλες καταστημάτων με την επωνυμία τους, επιγραφές. Τα μικρά παιδιά επειδή δεν είναι σε θέση να διαβάσουν προκειμένου να κατανοήσουν το νόημα του γραπτού λόγου προσπαθούν μέσα από τα συνοδευτικά του στοιχεία να αντλήσουν το νόημα. Αρχικά ξεκινούν με την παρατήρηση. Εστιάζουν την προσοχή τους στον γραπτό λόγο των αντικειμένων, τον παρατηρούν και αρχίζουν να τον αναγνωρίζουν. Για παράδειγμα, ένα παιδί παρατηρεί την μητέρα του να κρατάει τη συσκευασία από το γάλα. Η προσοχή του στρέφεται τον γραπτό λόγο. Παρατηρεί την ετικέτα και σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα στοιχεία όπως εικόνες, σχέδια, χρώματα, αρχίζει να "διαβάζει" το μήνυμα. Έτσι αρχίζουν να αναγνωρίζουν τις ετικέτες διαφόρων προϊόντων που χρησιμοποιούν στο σπίτι και όχι μόνο. Ακόμα είναι σε θέση να επιλέγουν συγκεκριμένες "μάρκες" προϊόντων στα *super market*, να αναγνωρίζουν σήματα τροχαίας και επωνυμίες καταστημάτων. Συνεπώς για να "διαβάσουν" μια ετικέτα ή έναν λογότυπο, τα παιδιά αναφέρονται πρώτα στη λειτουργική χρήση (Goodman και Altwerger, 1981, έμμεση αναφορά Τάφα, 2011) του προϊόντος και μετά στην ονομασία. Τέλος, η εξέλιξη των παιδιών στην ερμηνεία του περιβάλλοντος έντυπου λόγου γίνεται φανερή ανάλογα τον βαθμό ακρίβειας αναγνώρισης του γραπτού λόγου.

Έτσι τα παιδιά καθώς έρχονται σε επαφή με δείγματα γραπτού λόγου

εξοικειώνονται μ' αυτόν και είναι πιο εύκολο να τον κατακτήσουν. Για να επιτευχθεί όμως η κατάκτηση αυτή χρειάζεται και η παρότρυνση των ενηλίκων οι οποίοι πρέπει σε κάθε περίπτωση να εστιάζουν την προσοχή των παιδιών στον γραπτό λόγο (Τάφα, 2011).

Όπως αναφέρει η Goodman (1986, έμμεση αναφορά από Κουτσουράκη 2006)

- *τουλάχιστον το 60% των τρίχρονων υποκειμένων των ερευνών αυτών μπορούν να διαβάσουν περιβάλλοντα γραπτό λόγο, όταν αυτός βρίσκεται μέσα στο ανάλογο πλαίσιο (εξωγλωσσικές πληροφορίες όπως εικόνες, χρώματα κτλ). Στα τέσσερα και πέντε χρόνια, το ποσοστό αυτό αυξάνεται στο 80%.*
- στις περισσότερες περιπτώσεις τα παιδιά δεν θεωρούν αυτή την αλληλεπίδραση με το γραπτό αναγνωστικό γεγονός. Τα περισσότερα υποκείμενα δήλωσαν ότι δεν ξέρουν αν διαβάζουν, αν και ήταν ικανά να διαβάσουν το γραπτό λόγο του περιβάλλοντος τους.
- *Το ποσοστό των παιδιών που διαβάζει τον περιβάλλοντα γραπτό λόγο, είναι ανάλογο με το πλήθος των εξωγλωσσικών πληροφοριών του.*
- Δεν υπάρχει διαφορά στην ικανότητα ανάγνωσης περιβάλλοντος γραπτού λόγου ανάμεσα σε παιδιά διαφορετικής εθνικότητας, φυλής, γλώσσας ή γεωγραφικής περιοχής. Διαφορές παρατηρήθηκαν μόνο ανάλογα με τη χρονολογική ηλικία. Το ποσοστό των παιδιών που τον διαβάζουν αυξάνεται όσο αυξάνει και η ηλικία.

Καθώς η παρουσία περιβάλλοντος έντυπου λόγου επιτελεί σημαντικό ρόλο στον γραμματισμό των νηπίων οι τάξεις του νηπιαγωγείου θα πρέπει αντίστοιχα να είναι εμπλουτισμένες με ερεθίσματα γραπτού λόγου. Σκοπός του νηπιαγωγείου δεν είναι η δημιουργία ενός “φανταστικού” χώρου που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Απεναντίας οφείλει να παρέχει στα παιδιά ένα υλικό που αντικατοπτρίζει το ρεαλιστικό κόσμο. Το υλικό αυτό θα στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων, σύμφωνα με τις ήδη υπάρχουσες παιδαγωγικές απόψεις, λαμβάνοντας υπόψιν την ηλικία, τις εμπειρίες και το βαθμό ανάπτυξης κάθε παιδιού (Πανταζής, 1997). Συνεπώς και οι πίνακες αναφοράς που αποτελούν μέρος του

περιβάλλοντος έντυπου λόγου της τάξης πρέπει να απεικονίζουν στοιχεία του ρεαλιστικού κόσμου και να παρέχουν στα παιδιά πλούσια γκάμα πληροφοριών που θα τα βοηθήσει στην απόκτηση πληροφοριών, στην μάθηση και στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους.

6. Έρευνες για τους πίνακες αναφοράς στον ελληνικό χώρο

Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας κατέδειξε ότι είναι ελάχιστες οι έρευνες στον ελληνικό χώρο που αφορούν τους πίνακες αναφοράς.

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Στελλάκη και Αποστόλου το 2008 σε 40 τμήματα νηπιαγωγείων στην πόλη της Πάτρας για την καταγραφή του υπάρχοντος περιβάλλοντος έντυπου λόγου, έδειξε ότι η πλειοψηφία των νηπιαγωγείων στερούνται έντυπο λόγο στο χώρο τους. Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε μια φόρμα χαρτογράφησης του περιβάλλοντος έντυπου λόγου στα νηπιαγωγεία, στην οποία καταγράφονταν η οργάνωση της γωνιάς της βιβλιοθήκης, ο έντυπος λόγος στην τάξη και τα υλικά γραφής. Από την έρευνα προέκυψε ότι περισσότερα από τα μισά νηπιαγωγεία, ποσοστό 55% , διέθεταν το αλφάβητο σε έτοιμους πίνακες αναφοράς από το εμπόριο ή κατασκευασμένους από τις/τους νηπιαγωγούς, ενώ στο 45% των τμημάτων δεν ήταν ορατό το αλφάβητο σε καμία μορφή. Αντίθετα, όσον αφορά έντυπο υλικό με τα ονόματα των παιδιών, στο 95% του δείγματος υπήρχαν καρτέλες με τα ονόματα των παιδιών. Τέλος μόνο το 17,5% των νηπιαγωγείων που συμμετείχαν στην έρευνα βρέθηκε να διαθέτει γωνιά γραφής, ένα χώρο δηλαδή, εφοδιασμένο με αντίστοιχα υλικά, αποκλειστικά για τη γραφή.

Σε παρόμοια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τις Μοσχοβάκη και Παπούδη το 2007 σε 28 τμήματα νηπιαγωγείων της Χίου, παρατηρήθηκε ότι σε όλες τις τάξεις υπήρχε πλούσιος *περιβάλλον έντυπος λόγος*. Συγκεκριμένα, όλα τα τμήματα είχαν οργανωμένες βιβλιοθήκες που λειτουργούσαν ως δανειστικές, με αρκετά βιβλία σε καλή κατάσταση, ενώ εικοσιδύο (22) από τα τμήματα διέθεταν εξίσου καλά οργανωμένες γωνιές γραφής. Σχετικά με τους πίνακες αναφοράς όλα τα τμήματα της έρευνας είχαν αναρτημένο ημερολόγιο όπου σε καθημερινή βάση τα παιδιά σημείωναν την μέρα, τον μήνα και την ημερομηνία. Στις είκοσι έξι (26) από τις είκοσι οχτώ (28) τάξεις υπήρχε το παρουσιολόγιο με τα ονόματα των παιδιών, ενώ ο πίνακας αναφοράς του καιρού καταγράφηκε σε εικοσιπέντε (25) τμήματα. Είκοσι (20) και δεκαεπτά (17) τμήματα είχαν τοποθετημένα το αλφάβητο και την αριθμογραμμή αντίστοιχα. Σε μικρότερο αριθμό τμημάτων, έντεκα (11) από το σύνολο του δείγματος, καταγράφηκαν επίσης πίνακες αναφοράς σχετικοί με το θέμα που επεξεργάζονταν, ενώ μόνο σε οχτώ (8) τάξεις υπήρχαν πίνακες σχετικοί με τον μήνα γενεθλίων κάθε παιδιού.

Σε έρευνα της Γκόριας το 2009 μελετήθηκε η πολυτροπικότητα στην κατασκευή των πινάκων αναφοράς. Η έρευνα διενεργήθηκε σε 30 νηπιαγωγεία στην περιφέρεια Μαγνησίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας οι πίνακες αναφοράς συνδέονταν κυρίως με γλωσσικές δραστηριότητες και γι' αυτό το λόγο αντίστοιχες είναι και οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι νηπιαγωγοί κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι πιο συχνοί πίνακες ήταν το παρουσιολόγιο της τάξης, το ημερολόγιο και ο πίνακας του καιρού. Όσον αφορά στη δομή τους, η πλειοψηφία των πινάκων αναφοράς παρουσίαζαν τις πληροφορίες σε μορφή καταλόγου, ενώ διέθεταν και κινητές καρτέλες που επέτρεπαν ένα ευέλικτο σχήμα διάταξης του πίνακα. Τέλος αναφορικά με τον δημιουργό των πινάκων, τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν ότι τον ρόλο αυτό κατείχαν οι νηπιαγωγοί του κάθε τμήματος.

7. Ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση τα παραπάνω και την απουσία συστηματικών μελετών για τους πίνακες αναφοράς στο νηπιαγωγείο, διαμορφώθηκαν τα ερωτήματα της παρούσας έρευνας ως εξής:

- Αξιοποιούνται οι πίνακες αναφοράς στο πρόγραμμα των νηπιαγωγείων;
- Μέσω ποιων διαδικασιών οι νηπιαγωγοί αξιοποιούν τους πίνακες αναφοράς;

Για να απαντηθούν τα βασικά ερωτήματα αναπτύχθηκαν μία σειρά υπο-ερωτημάτων που παρουσιάζονται παρακάτω:

- 1) Τα παιδιά ανατρέχουν στους πίνακες αναφοράς; Αυτό γίνεται με δική τους πρωτοβουλία ή με παρότρυνση της νηπιαγωγού; Για ποιους λόγους ανατρέχουν τα παιδιά στους πίνακες; Τι προηγήθηκε και τι ακολούθησε της διαδικασίας; Μέσα σε ποιο πλαίσιο γίνεται η αλληλεπίδραση των παιδιών με τους πίνακες;
- 2) Διαφοροποιείται η σχέση των παιδιών με τους πίνακες αναφοράς ανάλογα με την ηλικία τους (νήπια/προνήπια);
- 3) Διαφοροποιείται η σχέση των παιδιών με τους πίνακες αναφοράς ανάλογα με το φύλο τους (αγόρια/κορίτσια);
- 4) Τι πιστεύουν οι νηπιαγωγοί ότι πρέπει να περιέχει ένας πίνακας αναφοράς, με ποιον τρόπο πρέπει να κατασκευάζεται και για πόσο χρονικό διάστημα θεωρούν ότι πρέπει να παραμένει στην τάξη; Ποιες εκπαιδευτικές ανάγκες πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι εξυπηρετούνται μέσω των πινάκων αναφοράς;
- 5) Οι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν τους πίνακες αναφοράς; Με ποια συχνότητα γίνεται η αξιοποίησή τους;
- 6) Ποια θέματα περιλαμβάνουν οι πίνακες αναφοράς; Υπάρχουν κάποιοι πίνακες που χρησιμοποιούνται συστηματικά στην διάρκεια της ημέρα; Υπάρχουν πίνακες αναφοράς που χρησιμοποιούνται παροδικά και για ποιου σκοπούς;
- 7) Πως κατασκευάζονται οι πίνακες αναφοράς; Συνιστούν προϊόν μιας συλλογικής διαδικασίας κατασκευής;
- 8) Αξιοποιούνται οι πίνακες αναφοράς εξίσου στο πρόγραμμα του κλασσικού και του ολοήμερου νηπιαγωγείου¹;

¹ Το σχολικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου σύμφωνα με το πρόγραμμα του υπουργείου διαχωρίζεται σε δύο βάρδιες. Η πρώτη βάρδια (κλασσικό) ξεκινώντας από τις 8:00 π.μ. λήγει στις 12:15 μ.μ. όπου αναλαμβάνει η νηπιαγωγός του ολοήμερου μέχρι τις 16:00 μ.μ.

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Σ' αυτή την ενότητα περιγράφεται η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που παρουσιάσθηκαν παραπάνω. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται: η ερευνητική διαδικασία, το δείγμα και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την συλλογή των δεδομένων, καθώς και η ανάλυση των δεδομένων με βάση τα ερωτήματα της έρευνας.

.1.Εργαλεία

Η συλλογή των δεδομένων τα οποία θα απαντούσαν στα κεντρικά ερωτήματα της έρευνας (καθώς και στα υπό- ερωτήματά της), έγινε μέσω των εξής εργαλείων:

1.1 Συστηματική παρατήρηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας

Η αλληλεπίδραση των παιδιών με τους πίνακες αναφοράς έγινε μέσω συστηματικής παρατήρησης στις τάξεις του δείγματος κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Κατόπιν συνεννόησης με την υπεύθυνη νηπιαγωγό πραγματοποιήθηκαν δύο παρατηρήσεις σε κάθε τμήμα. Η μία παρατήρηση έγινε στην πρωινή βάρδια και η άλλη στην βάρδια του ολοήμερου θέλοντας να δούμε αν θα υπάρχουν διαφορές στις αλληλεπιδράσεις των παιδιών με τους πίνακες αναφοράς στα διαφορετικά σχολικά ωράρια. Η παράμετρος της βάρδιας λαμβάνεται υπόψη για την διαμόρφωση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Να σημειωθεί ωστόσο ότι και στις δύο βάρδιες ήταν η ίδια νηπιαγωγός θέλοντας να διατηρήσουμε την ομοιότητα των δεδομένων. Κατά την διάρκεια της παρατήρησης χρησιμοποιήθηκε ειδικό φύλλο παρατήρησης που αναπτύχθηκε για τις ανάγκες της έρευνας (βλέπε παράρτημα) στο οποίο καταγραφόταν πόσες φορές ανέτρεχε κάποιο παιδί σε κάποιο πίνακα αναφοράς ο λόγος για τον οποίο πήγαινε, τι είχε προηγηθεί και τι ακολουθούσε μετά την παρατήρηση του πίνακα. Επίσης αναγραφόταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιούνταν η "επίσκεψη" (ελεύθερες/οργανωμένες δραστηριότητες, διάλειμμα). Τέλος καταγράφονταν η ηλικία και το φύλο του κάθε παιδιού καθώς όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τα δύο αυτά στοιχεία θα αποτελέσουν παραμέτρους διαμόρφωσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

1.2 Συνέντευξη

Για τις απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς την χρησιμότητα των πινάκων αναφοράς και την ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία πραγματοποιήθηκαν ήμι-δομημένες συνεντεύξεις μετά το τέλος της δεύτερης παρατήρησης. Πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι τότε δεν ήταν γνωστό το αντικείμενο της έρευνας ώστε να αποφευχθεί πιθανή τροποποίηση της στάσης των νηπιαγωγών, αναφορικά με τους πίνακες αναφοράς. Αρχικά οι πληροφορίες μαγνητοφωνήθηκαν και στην συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν ώστε να γίνει η ταξινόμηση και ανάλυση του υλικού. Να σημειωθεί ότι πέντε από τις δέκα νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα δεν δέχτηκαν να καταγραφεί η συζήτηση σε ηλεκτρονικό αρχείο. Στις περιπτώσεις αυτές οι απαντήσεις τους καταγράφονταν χειρόγραφα. Ο ημιδομημένος χαρακτήρας της συνέντευξης βοήθησε ώστε να εκφραστούν ελεύθερα οι νηπιαγωγοί και να διατυπώσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα ερωτήματα. Ο ρόλος της ερευνήτριας κατά την διάρκεια της συνέντευξης ήταν υπό-βοηθητικός όπου κρίνονταν απαραίτητο και σε περιπτώσεις που ζητούνταν η διευκρίνιση κάποιας ερώτησης. Ο χώρος διεξαγωγής της συνέντευξης ήταν τις περισσότερες φορές η αίθουσα του τμήματος. Αυτό κάποιες φορές δυσκόλευε την όλη διαδικασία καθώς υπήρχε η σχετική οχλαγωγία των νηπίων που δυσχέραινε την μαγνητοφώνηση της συνέντευξης. Να σημειωθεί ότι μόνο σε δύο από τα δέκα νηπιαγωγεία η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε ξεχωριστό χώρο και συγκεκριμένα στο γραφείο των νηπιαγωγών που βρισκόταν δίπλα από την αίθουσα. Ο μέσος όρος διάρκεια κάθε συνέντευξης ήταν 10-15 λεπτά.

Οι ερωτήσεις είχαν ως κύριο στόχο να φανερώσουν την άποψη των νηπιαγωγών σχετικά με το τι είναι οι πίνακες αναφοράς και που χρησιμεύουν. Επίσης μέσα από τις ερωτήσεις θα προέκυπτε και η αντίληψη που οι ίδιες έχουν για την ύπαρξη και χρήση των εν λόγω πινάκων.

1.3. Φωτογράφιση

Για τους τρόπους κατασκευής των πινάκων αναφοράς χρησιμοποιήθηκε η φωτογράφιση του σχετικού υλικού που ήταν αναρτημένο στις τάξεις. Η φωτογράφιση γινόταν μετά το τέλος κάθε παρατήρησης για να διαπιστωθεί αν υπήρχε προσθαφαίρεση υλικού. Η ερευνήτρια ενημέρωνε τις νηπιαγωγούς για την φωτογράφιση και έπαιρνε την σχετική άδεια τους. Το υλικό ταξινομήθηκε ανάλογα το είδος και το περιεχόμενό τους. Ενδεικτικές φωτογραφίες ανά κατηγορία υπάρχουν στο παράρτημα της εργασίας. Να σημειωθεί ότι σε καμία φωτογραφία δεν απεικονιζόταν τα πρόσωπα των νηπίων.

2. Δείγμα

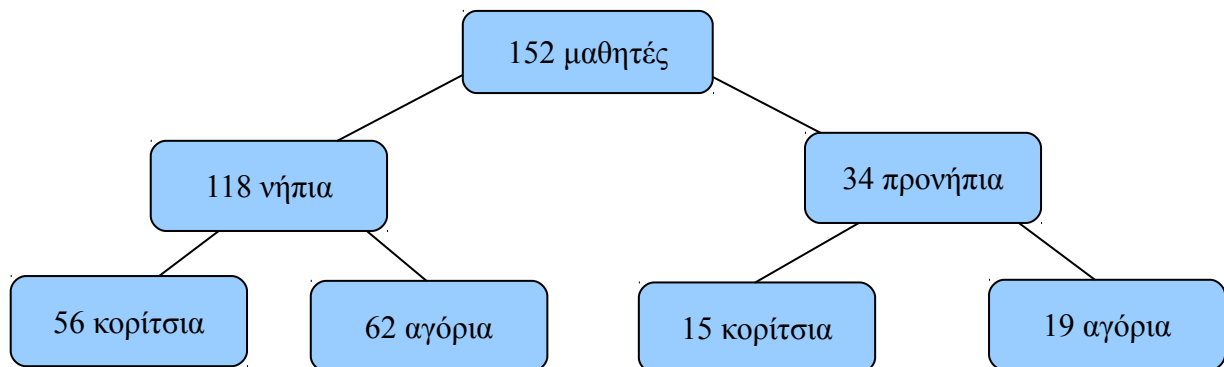
Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 10 δημόσια νηπιαγωγεία της πόλης του Βόλου από τον Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο του 2016. Η επιλογή του δείγματος των νηπιαγωγείων ήταν τυχαία και βολική.

Τα νηπιαγωγεία στα οποία διερευνήθηκε η έρευνα ήταν τα εξής:

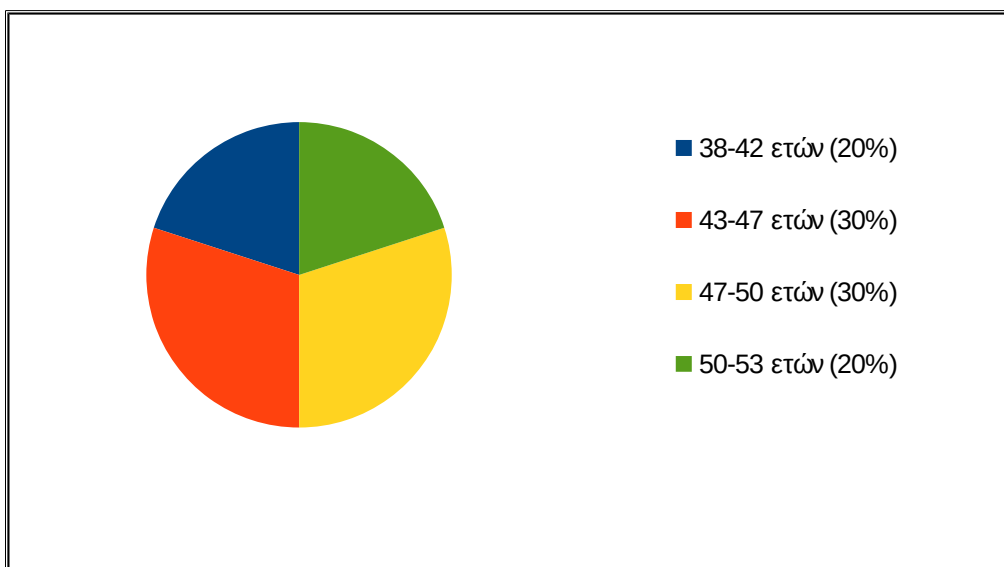
- 12ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 13ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 15ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 27ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 29ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 33ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Βόλου
- 3ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Νέας Ιωνίας, Βόλου
- 11ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Νέας Ιωνίας, Βόλου
- 12ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Νέας Ιωνίας, Βόλου
- 16ο ολοήμερο νηπιαγωγείο Νέας Ιωνίας, Βόλου

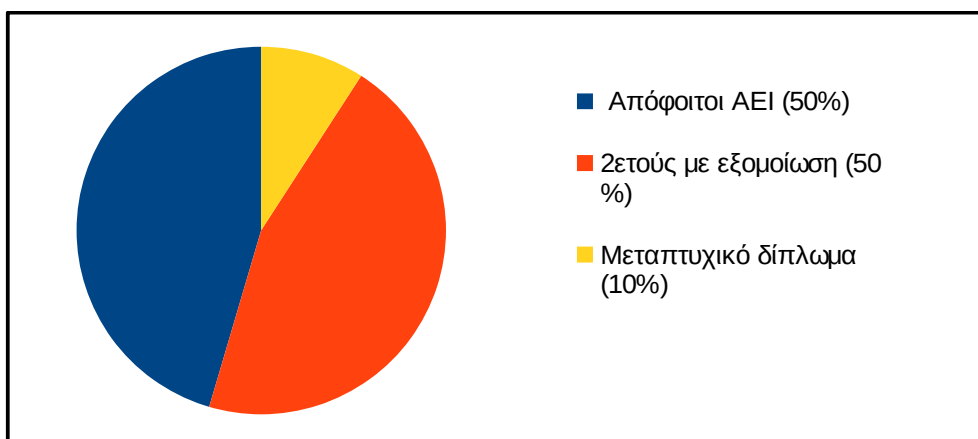
Συνολικά συμμετείχαν 152 παιδιά εκ των οποίων οι 118 ήταν νήπια, ενώ οι 34 προνήπια. Ο ικανοποιητικός αριθμός των νηπίων εξασφαλίζει, σε ένα βαθμό, την αντιπροσωπευτικότητα, την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας. Δεδομένου ότι η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε τους εαρινούς μήνες θεωρήθηκε ότι τα παιδιά είχαν ήδη αναπτύξει ένα είδος "σχέσης" με τους πίνακες αναφοράς, καθώς στην πλειοψηφία των τμημάτων, τούς χρησιμοποιούν από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται ο αριθμός των μαθητών, το τμήμα και το φύλο τους. Η ηλικία και το φύλο των παιδιών αποτελούν παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη στην εξαγωγή των αποτελεσμάτων της έρευνας.

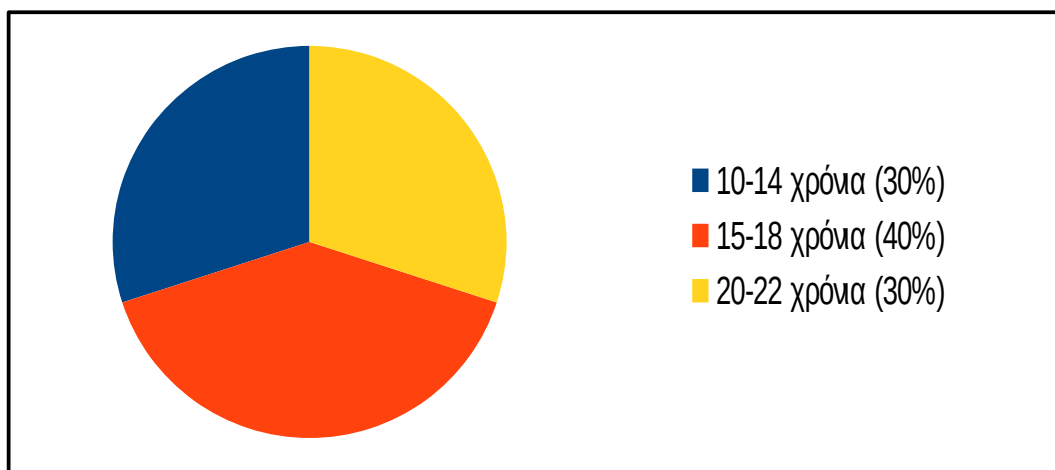

Διακριτή κατηγορία δείγματος συνιστούν οι 10 νηπιαγωγοί των παραπάνω τμημάτων. Το σύνολο του δείγματος αφορούσε γυναίκες νηπιαγωγούς, ηλικίας από 38 μέχρι 53 ετών (γράφημα 1). Ένα ποσοστό (50%) των νηπιαγωγών ήταν απόφοιτες ΑΕΙ, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό (50%) είχαν ολοκληρώσει τις σπουδές τους σε σχολές 2ετούς φοίτησης και είχαν παρακολουθήσει πρόγραμμα ακαδημαϊκής εξομοίωσης πτυχίου. Μόνο ένα μικρό ποσοστό του δείγματος (10%) κατείχε μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (γράφημα 2). Η προϋπηρεσία των νηπιαγωγών του δείγματος κυμαίνονταν μεταξύ 10 με 20 χρόνια (γράφημα 3). Στα παρακάτω γραφήματα παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι παραπάνω πληροφορίες αναφορικά με το δείγμα των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Γράφημα 2. Σπουδές νηπιαγωγών.

Γράφημα 3. Προϋπηρεσία νηπιαγωγών.

Τέλος για τις ανάγκες της έρευνας φωτογραφήθηκε το σύνολο των πινάκων αναφοράς που ήταν αναρτημένοι στους χώρους των νηπιαγωγείων κατά τη διάρκεια της έρευνας. Οι πίνακες, στη συνέχεια, ταξινομήθηκαν ανάλογα το είδος και το περιεχόμενό τους και θα παρουσιαστούν στην συνέχεια της εργασίας. Το δείγμα των νηπιαγωγείων ήταν τυχαίο συνεπώς και τα αποτελέσματα που θα προκύψουν μπορούν να γενικευτούν μόνο σε περιπτώσεις που υπάρχουν χαρακτηριστικά όμοια με το συγκεκριμένο δείγμα.

3. Αποτελέσματα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας του βασίζονται στην αξιοποίηση **τριών** αξόνων που αντιστοιχούν στις τρεις ομάδες υπό- ερωτημάτων της έρευνας. Πρώτος άξονας είναι η συστηματική παρατήρηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσω της οποίας επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί η σχέση των παιδιών με τους πίνακες αναφοράς στη διάρκεια της σχολικής ημέρας. Δεύτερος άξονας είναι η συνέντευξη με τις νηπιαγωγών των τμημάτων του δείγματος της έρευνας. Τρίτος άξονας είναι οι ίδιοι οι πίνακες αναφοράς που υπήρχαν στους χώρους των νηπιαγωγείων της έρευνας.

3.1. Πρώτος άξονας

Αποτελέσματα από τη συστηματική παρατήρηση

Η παρατήρηση πραγματοποιήθηκε δύο φορές σε κάθε τάξη που δείγματος και σε διαφορετικό ωράριο (κλασσικό και ολοήμερο), ώστε να προκύψουν όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστα και έγκυρα αποτελέσματα. Μεταξύ των δύο παρατηρήσεων υπήρχε χρονική απόσταση διάρκειας περίπου 30 ημερών θέλοντας να παρατηρήσουμε αν υπάρχουν διαφορές στο υλικό της τάξης και στην στάση των μελών της απέναντι σ' αυτό. Η ερευνήτρια παρέμεινε κάθε φορά στο χώρο των νηπιαγωγείων σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι ημερομηνίες που πραγματοποιήθηκαν οι παρατηρήσεις σε κάθε τμήμα, καθώς και η βάρδια του.

Όνομασία σχολείου	1η Παρατήρηση/Βάρδια	2η παρατήρηση/Βάρδια
12ο Βόλου	13/4/2016 (Ολοήμερο)	11/5/2016 (Κλασσικό)
13ο Βόλου	6/4/2016 (Ολοήμερο)	10/5/2016 (Κλασσικό)
15ο Βόλου	29/3/2016 (Ολοήμερο)	16/5/2016 (Κλασσικό)
27ο Βόλου	18/3/2016 (Ολοήμερο)	17/5/2016 (Κλασσικό)
29ο Βόλου	7/4/2016 (Ολοήμερο)	20/5/2016 (Κλασσικό)
33ο Βόλου	30/3/2016 (Ολοήμερο)	13/5/2016 (Κλασσικό)
3ο Νέας Ιωνίας	5/4/2016 (Ολοήμερο)	12/5/2016 (Κλασσικό)
11ο Νέας Ιωνίας	31/3/2016 (Ολοήμερο)	19/6/2016 (Κλασσικό)
12ο Νέας Ιωνίας	14/4/2016 (Ολοήμερο)	18/5/2016 (Κλασσικό)
15ο Νέας Ιωνίας	29/3/2016 (Ολοήμερο)	16/5/2016 (Κλασσικό)
16ο Νέας Ιωνίας	17/3/2016 (Κλασσικό)	16/5/2016 (Ολοήμερο)

Κατά την διάρκεια της παρατήρησης όλων των τμημάτων (20 ημέρες), συνολικά καταγράφηκαν 116 αλληλεπιδράσεις των παιδιών με κάποιον πίνακα. Στη συνέχεια απαριθμούνται και κωδικοποιούνται οι περιπτώσεις αλληλεπίδρασης μαθητών με πίνακες με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

- Πρωτοβουλία/παρότρυνση

Σε εβδομήντα δύο (72) περιπτώσεις τα παιδιά ανέτρεξαν σε κάποιο πίνακα αναφοράς με δική τους πρωτοβουλία. Τριάντα οχτώ (38) φορές επισκέφτηκαν κάποιο πίνακα με παρότρυνση της νηπιαγωγούς, ενώ υπήρξαν και έξι (6) περιπτώσεις όπου έγινε αναφορά σε κάποιον πίνακα με παρότρυνση της νηπιαγωγούς προς την ολομέλεια της τάξης και όχι σε κάποιον συγκεκριμένο παιδί.

- Χρονικό πλαίσιο

Εξήντα τρεις (63) αλληλεπιδράσεις παιδιών με κάποιον πίνακα αναφοράς καταγράφηκαν κατά την διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων. Στην διάρκεια των οργανωμένων δραστηριοτήτων παρατηρήθηκαν είκοσι πέντε (25) περιπτώσεις σχετικής αναφοράς σε κάποιο πίνακα. Στην διάρκεια των “ρουτινών” (π.χ. αλλαγή ημερομηνίας, αλλαγή καιρού καταγραφή απόντων της τάξης), καταγράφηκαν δέκα εννιά (19) επισκέψεις παιδιών σε κάποιο πίνακα, ενώ κατά την διάρκεια του φαγητού σημειώθηκαν μόνο δύο (2) περιστατικά όπου κάποιο παιδί ανέτρεξε σε κάποιον πίνακα. Στο σύνολο της παρατήρησης, μόνο ένα (1) περιστατικό επίσκεψης παιδιού σε κάποιο πίνακα παρατηρήθηκε κατά την διάρκεια του διαλείμματος. Τέλος σημειώθηκαν έξι (6) περιστατικά όπου γίνεται αναφορά κάποιου πίνακα από την ολομέλεια της τάξης μαζί με την νηπιαγωγό. 3 κατά τη διάρκεια των οργανωμένων δραστηριοτήτων και 3 στο χρονικό πλαίσιο των “ρουτινών”.

- Σχολική βάρδια

Ένα από τους παράγοντες της παρούσας έρευνας που φάνηκε να είναι σημαντικός στην έρευνα αφορά στη βάρδια στην οποία παρατηρήθηκαν οι περισσότερες αλληλεπιδράσεις των παιδιών με κάποιον πίνακα αναφοράς. Θέλοντας να παρατηρήσουμε εάν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο βραδιών η παρατήρηση έγινε και στα δύο ωράρια όπου και προέκυψαν διαφορετικά δεδομένα. Στην βάρδια του κλασσικού παρατηρήθηκαν ογδόντα τέσσερις (84) περιπτώσεις όπου μαθητής ανέτρεξε σε πίνακα αναφοράς. Στην βάρδια του ολοήμερου το ποσοστό αυτό μειώνεται στις τριάντα δύο (32) περιπτώσεις.

- Φύλο παιδιού

Μικρή διαφορά φαίνεται να υπάρχει ως προς το φύλο των παιδιών που αλληλεπιδρούν με τους πίνακες. Συγκεκριμένα από τις εκατόν δεκαέξι (116) περιπτώσεις μαθητών που ανέτρεξαν σε κάποιο πίνακα αναφοράς, οι πενήντα οχτώ (58) αφορούσαν σε αγόρια και οι πενήντα δύο (52) σε κορίτσια. Ωστόσο παρατηρήθηκαν και έξι (6) περιπτώσεις όπου η τάξη στο σύνολό της ήρθε σε επαφή με κάποιο πίνακα προκειμένου να υλοποιήσει τους στόχους της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

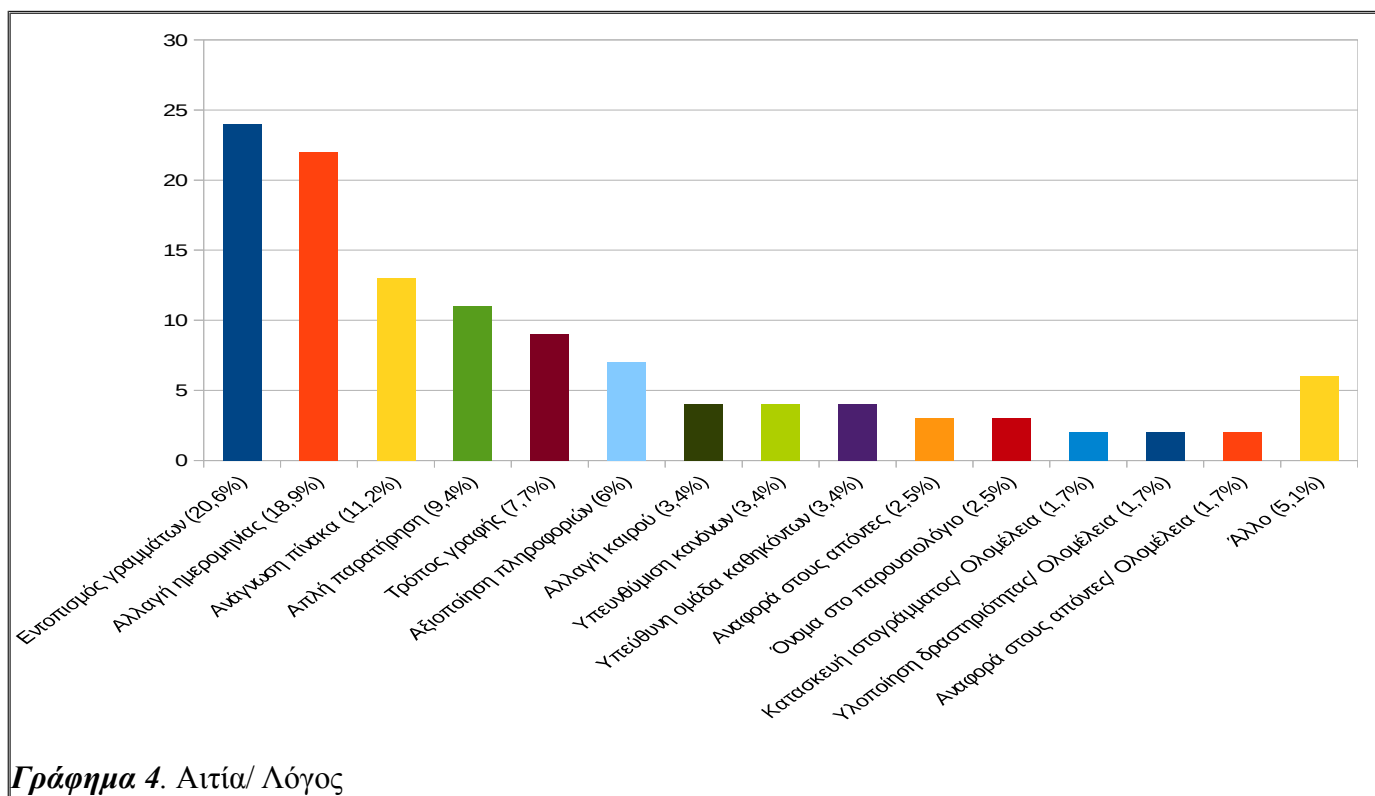
- Ηλικία παιδιού

Αναφορικά με την ηλικία, τα ποσοστά νηπίων και προνηπίων που ανέτρεξαν σε κάποιον πίνακα αναφοράς, παρουσιάζουν μεγάλη διαφορά. Συγκεκριμένα, μόνο δύο (2) προνήπια στην διάρκεια της παρατήρησης επισκέφτηκαν κάποιο πίνακα αναφοράς. Το παραπάνω ποσοστό αφορά ατομικά περιστατικά παιδιών και δεν περιλαμβάνει τις έξι (6) περιπτώσεις όπου η ολομέλεια της τάξης αλληλεπιδρούσε με κάποιο πίνακα.

- Αιτία/ λόγος

Στην διάρκεια της παρατήρησης καταγράφονταν η αιτία/ο λόγος για τον οποίο κάποιο παιδί ανέτρεχε σε έναν πίνακα αναφοράς. Από τις εκατόν δεκαέξι (116) περιπτώσεις αλληλεπίδρασης οι είκοσι τέσσερις (24) αφορούσαν τον εντοπισμό γραμμάτων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για την γραφή διαφόρων λέξεων. Οι είκοσι δύο (22) αφορούσαν την αλλαγή της ημερομηνίας και πραγματοποιούνταν κατά την διάρκεια των “ρουτινών”, οι δεκατρείς (13) σχετίζονταν με την ανάγνωση των εμφανιζόμενων στοιχείων του πίνακα και οι έντεκα (11) “επισκέψεις” σε πίνακα έγιναν για απλή παρατήρηση/σχολιασμό των στοιχείων που παρουσίαζε. Επίσης εννιά (9) αλληλοεπιδράσεις νηπίων με κάποιον πίνακα έγιναν προκειμένου να δουν πώς γράφονται τα εικονιζόμενα στοιχεία και επτά (7) αναφορές σε κάποιο πίνακα αφορούσαν την αξιοποίηση των πληροφοριών του με στόχο την υλοποίηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (για παράδειγμα μία δραστηριότητα για την ταξινόμηση των εντόμων, κατά την οποία τα παιδιά ανέτρεχαν στους πίνακες αναφοράς με τα διάφορα έντομα και εντόπιζαν ποια από αυτά είναι βλαβερά και ποια όχι). Κατά τη διάρκεια της παρατήρησης καταγράφηκαν αλληλοεπιδράσεις με κάποιο πίνακα σε ποσοστό (3,4 %) των επισκέψεων προκειμένου να γίνει αλλαγή καιρού, υπενθύμιση κανόνων, καθώς και αναφορά στην εκάστοτε υπεύθυνη ομάδα υπηρεσίας/ καθηκόντων της

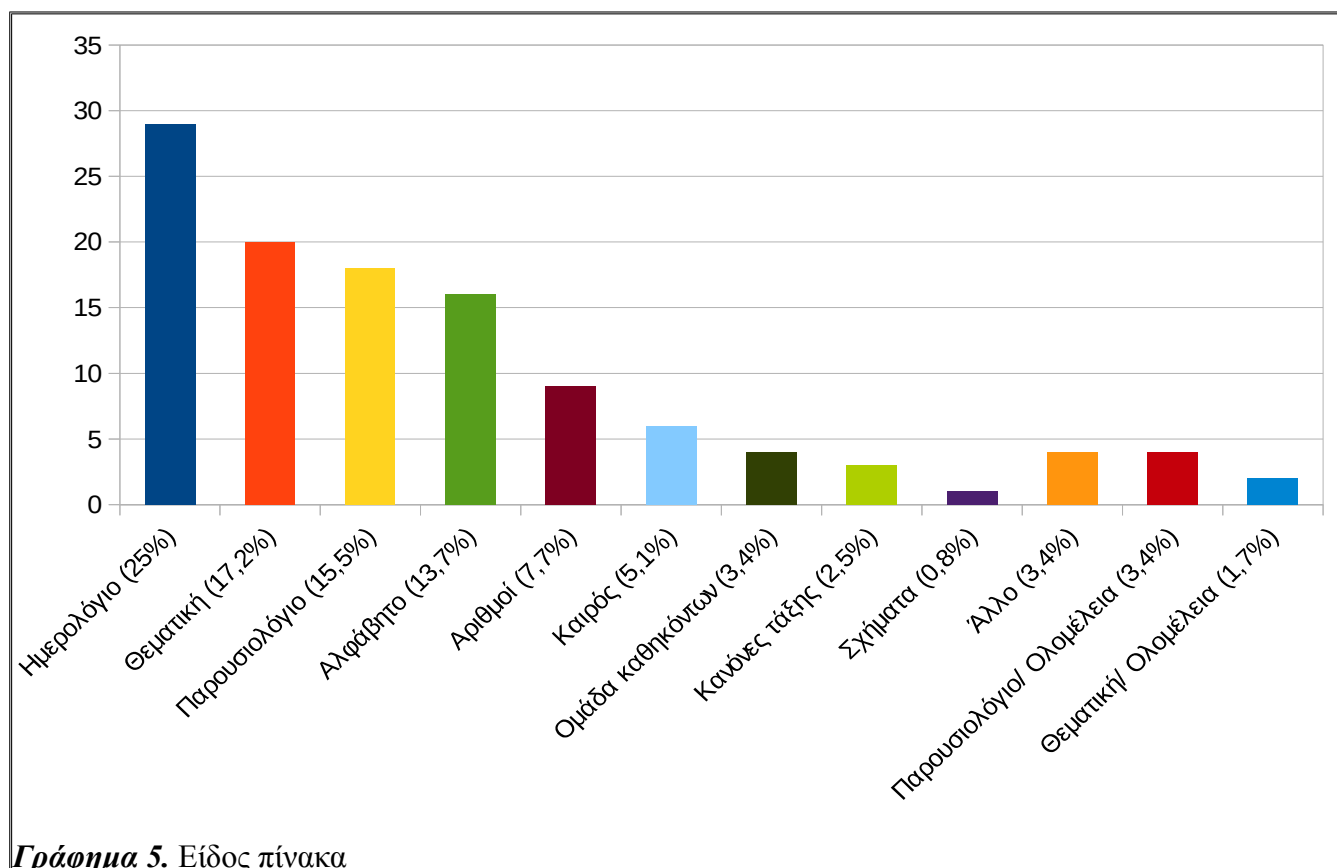
τάξης. Σε ποσοστό (2,5 %) των επισκέψεων έγινε αναφορά σε κάποιο πίνακα προκειμένου να αναφερθούν οι απόντες της τάξης, αλλά και να τοποθετήσουν την κινητή καρτέλα με το όνομά τους στο παρουσιολόγιο. Σχετικά με τις έξι (6) αλληλοεπιδράσεις του συνόλου της τάξης και της νηπιαγωγού με κάποιον πίνακα αυτές πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να κατασκευάσουν ιστογράμματα, να αναφερθούν στους απόντες της τάξης και να αξιοποιήσουν το περιεχόμενο του για την υλοποίηση της δραστηριότητας. Καθένα από τα παραπάνω περιστατικά σημειώθηκαν από δύο (2) φορές. Τέλος, μόλις έξι (6) “επισκέψεις” σε κάποιο πίνακα έγιναν για άλλο λόγο (πχ. για να δουν την τιμή ενός προϊόντος από τον τιμοκατάλογο ή για να παίξουν ένα παιχνίδι μνήμης). Συνοπτικά τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα.

- Είδος πίνακα

Σε κάθε τάξη νηπιαγωγείου υπάρχει ποικιλία και πληθώρα διαφορετικών πινάκων αναφοράς. Διαφέρουν ως προς το περιεχόμενο, την ονομασία, το σχήμα και το χρώμα. Παρά τις διαφορές, στο σημείο αυτό γίνεται προσπάθεια κατηγοριοποίησης των πινάκων με τους οποίους τα παιδιά ήρθαν σε επαφή και αλληλεπίδρασαν στην διάρκεια της παρατήρησης. Η κατηγοριοποίηση γίνεται με βάση το περιεχόμενό τους. Από τις εκατόν

δεκαέξι (116) αλληλοεπιδράσεις οι είκοσι εννιά (29) αφορούσαν τον πίνακα ημερολογίου, οι είκοσι (20) πίνακες σχετικούς με την θεματική που υλοποιούνταν τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, δεκαοχτώ (18) το παρουσιολόγιο και δεκαέξι (16) το αλφάβητο της τάξης. Το ποσοστό μειώνεται, καταγράφοντας εννιά (9) αλληλεπιδράσεις με τον πίνακα των αριθμών, έξι (6) με τον πίνακα του καιρού, τέσσερις (4) με τον πίνακα της ομάδας υπηρεσίας/καθηκόντων της τάξης, τρεις (3) με τους κανόνες της τάξης και μόλις ένα (1) περιστατικό με τον πίνακα των σχημάτων. Τέλος καταγράφηκαν και τέσσερις (4) περιπτώσεις όπου τα παιδιά ανέτρεξαν σε άλλο πίνακα της τάξης. Αναφορικά με τα έξι (6) περιστατικά όπου η ολομέλεια της τάξης μαζί με την νηπιαγωγό, αναφέρθηκαν σε κάποιο πίνακα αναφοράς, να σημειωθεί ότι αφορούσαν τους πίνακες του παρουσιολογίου τέσσερα (4) περιστατικά και πίνακες σχετικοί με την θεματική δύο (2) περιστατικά. Συνοπτικά τα αποτελέσματα φαίνονται στο παρακάτω γράφημα.

3.2. Δεύτερος άξονας

Αποτελέσματα από τις συνεντεύξεις των νηπιαγωγών

Στόχος της ημιδομημένης συνέντευξης ήταν η διερεύνηση των απόψεων των νηπιαγωγών σχετικά με τους πίνακες αναφοράς, (ορισμός, χαρακτηριστικά, αξιοποίηση του πίνακα στην καθημερινότητα της τάξης), καθώς και των πρακτικών που ακολουθούν. Η συνέντευξη, σε κάθε νηπιαγωγό, πραγματοποιήθηκε μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης παρατήρησης όπου και γνωστοποιήθηκε στις ίδιες το θέμα της έρευνας. Αυτή η διαδικασία θεωρήθηκε ότι θα βοηθούσε στην εξαγωγή αντικειμενικότερων αποτελεσμάτων. Αρχικά, οι νηπιαγωγοί ενημερώνονταν για το πλαίσιο μέσα στο οποίο λάμβανε χώρα η συνέντευξη. Όλες οι νηπιαγωγοί δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα και να απαντήσουν στις ερωτήσεις.

➤ Ορισμός των πινάκων αναφοράς

Οι νηπιαγωγοί έδωσαν κυρίως λειτουργικές απαντήσεις και όχι ένα σαφή ορισμό στο τι είναι οι πίνακες αναφοράς. Αυτοί περιγράφηκαν ως: ένα χρήσιμο εργαλείο (6), ένα βοήθημα (1), μέσο μάθησης (1), ένα σημαντικό αντικείμενο του νηπιαγωγείου (1) και μία καθημερινή ρουτίνα (1).

• Ανάγκες που εξυπηρετούνται με τη χρήση πινάκων αναφοράς

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται τις οποίες οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι εξυπηρετούνται με τη χρήση πινάκων αναφοράς. Όπως φαίνεται οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι η χρήση των πινάκων μπορεί να αφορά γενικά θέματα και δεξιότητες (πχ παροχή οπτικών ερεθισμάτων, κατανόηση θέματος) αλλά και ειδικότερα ζητήματα που αφορούν σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα (κυρίως γλώσσα και μαθηματικά).

Ανάγκες που εξυπηρετούνται με τη χρήση πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Ανάπτυξη προφορικού λόγου (ανάγνωση).	4
Ανάπτυξη γραπτού λόγου (γραφή).	4
Εμπέδωση μαθηματικών.	3
Οπτική αντίληψη λέξης.	2
Αντιστοιχία εικόνας και λόγου.	2
Κατανόηση θέματος.	2
Οπτικά ερεθίσματα.	1

Ανάγκες που εξυπηρετούνται με τη χρήση πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Εκμάθηση εννοιών.	1
Αναδημιουργία, ανακατασκευή καινούργιων λέξεων.	1
Πρόσβαση σε γράμματα, λεξιλόγιο θεματικής.	1
Εκπαιδευτικές ανάγκες.	1
Επαφή με φωνήματα.	1
Επαφή με αριθμούς.	1
Ολόπλευρη ανάπτυξη νηπίων.	1
Εικαστικά.	1

(Πίνακας 1. Ανάγκες που εξυπηρετούνται με τη χρήση πινάκων αναφοράς)

➤ **Θεματολογία των πινάκων αναφοράς**

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών η θεματολογία των πινάκων αναφοράς αφορά στις θεματικές που υλοποιούνται στο νηπιαγωγείο, σε διάφορες ρουτίνες του νηπιαγωγείου κτλ. Τα αποτελέσματα σε αυτήν την ερώτηση εξειδικεύουν τις απαντήσεις των νηπιαγωγών στην προηγούμενη ερώτηση.

Θεματολογία πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Ανάλογα τη θεματική που υλοποιείται.	9
Ημερολόγιο.	2
Χρώματα.	2
Αριθμούς.	2
Ρουτίνες.	2
Λεξιλόγιο θεματικής.	1
Ανάλογα το project.	1
Μαθηματικά.	1
Γλώσσα.	1
Εικαστικά.	1
Εικόνες.	1
Ονόματα παιδιών.	1

(Πίνακας 2. Θεματολογία πινάκων αναφοράς)

➤ **Μορφή των πινάκων αναφοράς**

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων αναφέρθηκε στην ύπαρξη της εικόνας ως αρχικό και βασικό στοιχείων των πινάκων αναφοράς. Όπως τόνισαν οι νηπιαγωγοί, απαραίτητο επίσης στοιχείο ενός πίνακα είναι ο γραπτός λόγος/ λέξεις. Να σημειωθεί ότι μόνο μία νηπιαγωγός ανέφερε πως τόσο η εικόνα όσο και ο γραπτός λόγος του πίνακα θα πρέπει να προέρχονται από τα παιδιά.

Μορφή των πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Εικόνα.	9
Λέξεις.	8
Χρώμα.	2
Αριθμούς.	2
Εικόνα ζωγραφισμένη από τα παιδιά.	1
Γραφή από τα παιδιά.	1

(Πίνακας 3. Μορφή των πινάκων αναφοράς)

➤ **Κατασκευή των πινάκων αναφοράς**

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την κατασκευή των πινάκων αναφοράς.

Κατασκευή των πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Σε συνεργασία νηπιαγωγού- παιδιών.	7
Από τα παιδιά.	2
Από την νηπιαγωγό στην αρχή της χρονιάς.	2
Τρισδιάστατοι.	1
Χρειάζεται εικόνα.	1

(Πίνακας 4. Κατασκευή των πινάκων αναφοράς)

➤ Συνεχής παρουσία πινάκων αναφοράς

Από τις νηπιαγωγούς ζητήθηκε να αναφέρουν ποιοι πίνακες αναφοράς υπάρχουν συνήθως στις τάξεις τους. Οι απαντήσεις καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

Συνεχής παρουσία πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Παρουσιολόγιο.	6
Ημερολόγιο.	5
Ρουτίνες.	3
Καιρός.	2
Χρώματα.	2
Μαθηματικά.	1
Αλφάβητο.	1
Κανόνες της τάξης.	1
Σκάλα επιβράβευσης- συνεπειών.	1

(Πίνακας 5. Συνεχής παρουσία πινάκων αναφοράς)

➤ Χρήση των πινάκων αναφοράς

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται η συχνότητα χρήσης των πινάκων αναφοράς σύμφωνα με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών του δείγματος, ενώ στο επόμενο καταγράφεται η άποψη τους για τη χρήση των πινάκων από τα παιδιά.

Χρήση των πινάκων αναφοράς από τις νηπιαγωγούς	Αριθμός νηπιαγωγών
Καθημερινά.	5
Πολύ συχνά.	2
Συχνά.	1
Στη διάρκεια των ρουτινών.	1
Στην έναρξη της θεματικής.	1

(Πίνακας 6. Χρήση των πινάκων αναφοράς από τις νηπιαγωγούς)

Χρήση των πινάκων αναφοράς από τα παιδιά	Αριθμός νηπιαγωγών
Καθημερινά.	5
Πολύ συχνά.	1
Συχνά.	1
Στη διάρκεια της θεματικής.	1
Ανάλογα το ενδιαφέρον.	1

(Πίνακας 7. Χρήση των πινάκων αναφοράς από τα παιδιά)

- Λόγοι χρήσης των πινάκων αναφοράς από τα νήπια

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνονται οι λόγοι χρήσης των πινάκων αναφοράς από τα νήπια, σύμφωνα με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών του δείγματος.

Λόγοι χρήσης των πινάκων αναφοράς από τα νήπια	Αριθμός νηπιαγωγών
Αναζήτηση γραμμάτων για γραφή.	5
Ποιοι λείπουν.	3
Αντιγραφή.	1
Υπεύθυνοι τάξης.	1
Άντληση πληροφοριών.	1
Αναγνώριση.	1
Να παίζουν τον ρόλο του δασκάλου.	1

(Πίνακας 8. Λόγοι χρήσης των πινάκων αναφοράς από τα παιδιά)

- Πρωτοβουλία χρήσης των πινάκων αναφοράς

Πρωτοβουλία χρήσης των πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Δική τους πρωτοβουλία.	9
Παρότρυνση νηπιαγωγούς (στην αρχή της σχολικής χρονιάς).	8
Εκτός των ονομάτων, με παρότρυνση της νηπιαγωγού.	1

(Πίνακας 9. Πρωτοβουλία χρήσης των πινάκων αναφοράς)

- Αποτελεσματικότητα (χρησιμότητα) των πινάκων αναφοράς

Όλες οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι οι πίνακες αναφοράς είναι αποτελεσματικοί. Ωστόσο όταν κλήθηκαν να αιτιολογήσουν την απάντησή τους φάνηκε να υπάρχει μία σχετική δυσκολία στον ακριβή προσδιορισμό της χρησιμότητας. Οι νηπιαγωγοί γνώριζαν ότι οι πίνακες αναφοράς είναι χρήσιμοι αλλά δεν μπορούσαν να αιτιολογήσουν τον λόγο. Αυτό φαίνεται επίσης και από τον μεγάλο αριθμό των μεμονωμένων απαντήσεων.

Αποτελεσματικότητα (χρησιμότητα) των πινάκων αναφοράς	Αριθμός νηπιαγωγών
Κατανόηση θέματος.	5
Βοηθά στη μνήμη.	2
Κατανόηση λέξεων.	1
Εκμάθηση λέξεων.	1

Ανάπτυξη προφορικού λόγου.	1
Ανάπτυξη γραπτού λόγου.	1
Οπτική αντίληψη.	1
Αντιστοιχία εικόνας- λέξης.	1
Να σπάσει ο κώδικας της γραφής.	1
Βοηθά ακουστικά.	1

(Πίνακας 10. Αποτελεσματικότητα (χρησιμότητα) των πινάκων αναφοράς)

➤ Κατασκευή των πινάκων αναφοράς της τάξης

Οι νηπιαγωγοί ρωτήθηκαν για τους πίνακες αναφοράς που υπάρχουν μέσα στην τάξη και όχι για ένα πιο γενικό πλαίσιο όπως φαίνεται στον πίνακα “4. Κατασκευή των πινάκων αναφοράς”.

Κατασκευή των πινάκων αναφοράς της τάξης	Αριθμός νηπιαγωγών
Αποτέλεσμα συνεργασίας.	7
Από τις νηπιαγωγούς.	4

(Πίνακας 11. Κατασκευή των πινάκων αναφοράς)

➤ Διάρκεια ανάρτησης ενός πίνακα

Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών κάποιοι πίνακες υπάρχουν διαρκώς στις τάξεις, ενώ κάποιοι άλλοι αναρτώνται ευκαιριακά.

Διάρκεια ανάρτησης ενός πίνακα	Αριθμός νηπιαγωγών
Όσο διαρκεί η θεματική.	7
Ρουτίνες = ετήσιοι.	7
Ανάλογα το χώρο.	2
Εμπλουτίζονται σταδιακά.	2
Όσο διαρκεί το Project.	1
Ανάλογα το ενδιαφέρον των παιδιών.	1
Γύρω στις 3 μέρες.	1

(Πίνακας 12. Διάρκεια ανάρτησης ενός πίνακα)

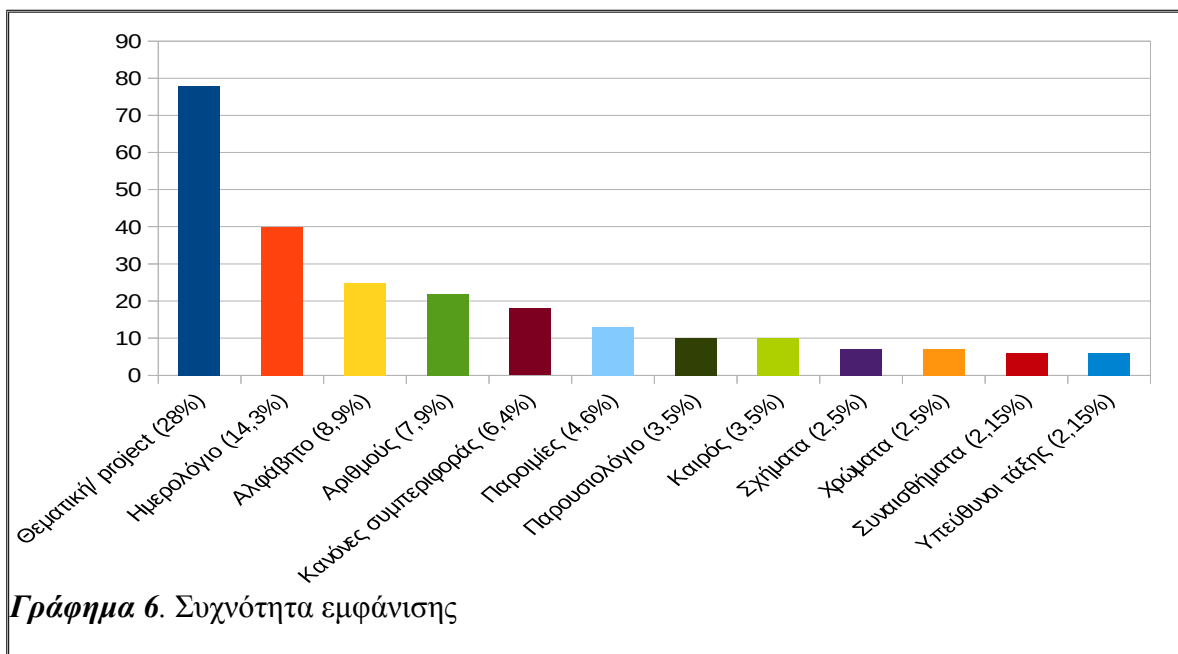
3.3 Τρίτος άξονας.

Αποτελέσματα φωτογράφισης.

Κατά τη διάρκεια της παρατήρησης, από κάθε τμήμα του δείγματος φωτογραφήθηκαν οι υπάρχοντες πίνακες αναφοράς. Συνολικά φωτογραφήθηκαν 278 πίνακες αναφοράς. Οι πίνακες κατηγοριοποιήθηκαν:

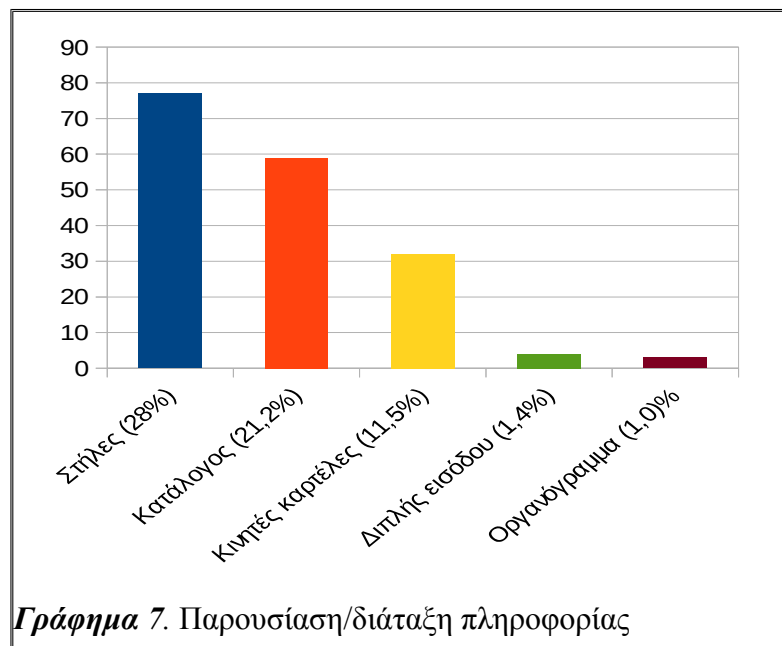
1) με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισης

Οι πίνακες με την μεγαλύτερη **συχνότητα εμφάνισης** εβδομήντα οχτώ (78) ήταν οι σχετικοί με ένα σχέδιο εργασίας (project) ή κάποια θεματική που υλοποιούνταν κατά τις ημέρες της παρατήρησης. Ακολουθούν οι πίνακες με το ημερολόγιο της τάξης σαράντα (40) στο σύνολο. Συνεχίζουν με μικρότερο ποσοστό εμφάνισης οι πίνακες με το αλφάβητο εικοσιπέντε (25), με τους αριθμούς εικοσιδύο (22), τους κανόνες συμπεριφοράς στην τάξη δεκαοχτώ (18), και οι πίνακες με παροιμίες και ποιήματα δεκατρείς (13). Έπονται με την ίδια συχνότητα εμφάνισης οι πίνακες του καιρού και το παρουσιολόγιο της τάξης δέκα (10), οι πίνακες με τα σχήματα και χρώματα επτά (7) και οι πίνακες των συναισθημάτων και των υπευθύνων της τάξης έξι (6). Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται όλα τα είδη των πινάκων όπως προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων της φωτογράφισης.

2) με κριτήριο τον τρόπο παρουσίασης και διάταξης της πληροφορίας

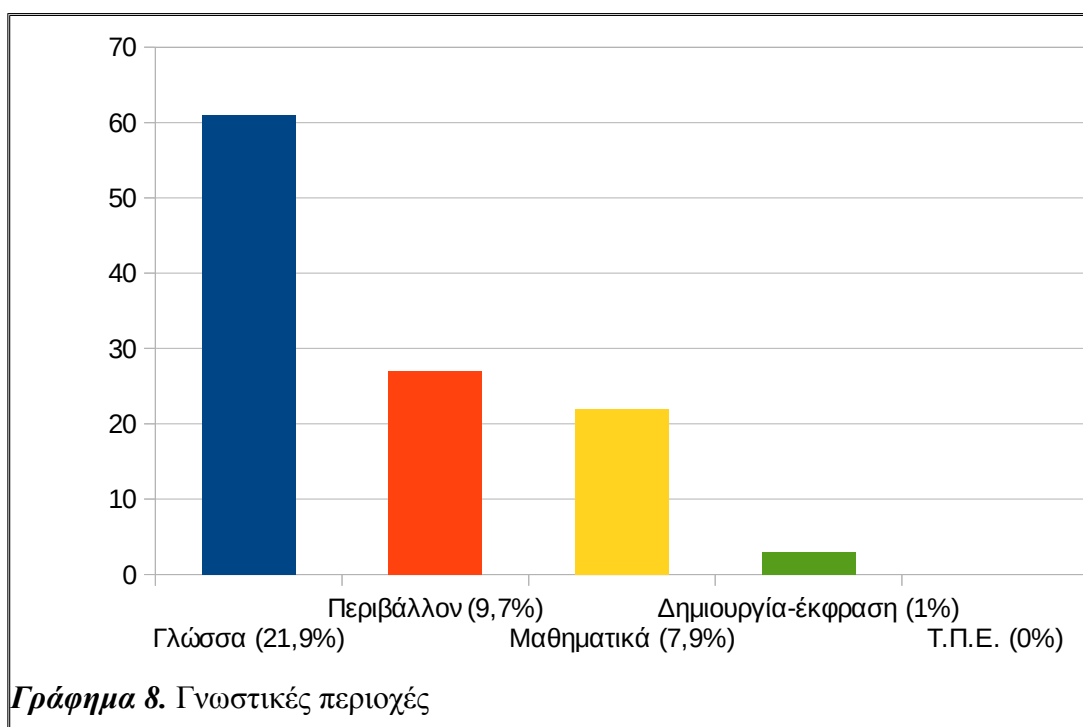
Λαμβάνοντας ως κριτήριο τον **τρόπο παρουσίασης και διάταξης της πληροφορίας** στους πίνακες αναφοράς, η πλειοψηφία παρουσίαζαν την πληροφορία με μορφή στηλών εβδομήντα επτά(77) , με μορφή καταλόγου πενήντα εννιά (59), ή με κινητές καρτέλες τριάντα δύο (32). Ελάχιστα παραδείγματα εντοπίστηκαν που αφορούσαν πίνακες αναφοράς με την μορφή διπλής εισόδου τέσσερις (4) και οργανογράμματος τρεις (3).

3) με κριτήριο τις γνωστικές περιοχές

Οι πίνακες αναφοράς, ταξινομήθηκαν με κριτήριο την οργάνωση της ύλης **σε πέντε γνωστικές περιοχές** (γλώσσα, μαθηματικά, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, δημιουργία- έκφραση, Τ.Π.Ε.) σύμφωνα με το Δ.Ε.Ε.Π.Σ. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν δείχνουν το προβάδισμα των πινάκων με περιεχόμενο την γνωστική περιοχή της γλώσσας [εξήντα ένα (61)]. Ακολουθούν οι πίνακες που αφορούν ζητήματα του περιβάλλοντος [εικοσιεπτά (27)], των μαθηματικών [εικοσιδύο (22)] και της δημιουργίας-έκφρασης [τρεις (3)]. Να σημειωθεί ότι δεν βράθηκε κανένας πίνακας που να περιέχει υλικό από τη γνωστική περιοχή της πληροφορικής. Αναλυτικότερα οι πίνακες που αφορούν στη γλώσσα είναι κυρίως αφίσες και παροιμίες που αποβλέπουν στην ανάγνωση, αλλά και πίνακες που στοχεύουν στην απόκτηση του λεξιλογίου και του αλφαβήτου. Οι πίνακες αναφοράς των μαθηματικών είναι πίνακες που περιέχουν τους αριθμούς και τα σχήματα και μπορούν να αξιοποιηθούν για δραστηριότητες αρίθμησης, κατανόησης των γεωμετρικών σχημάτων και της αριθμητικής ακολουθίας, ενώ οι πίνακες γραφημάτων (διπλής εισόδου και

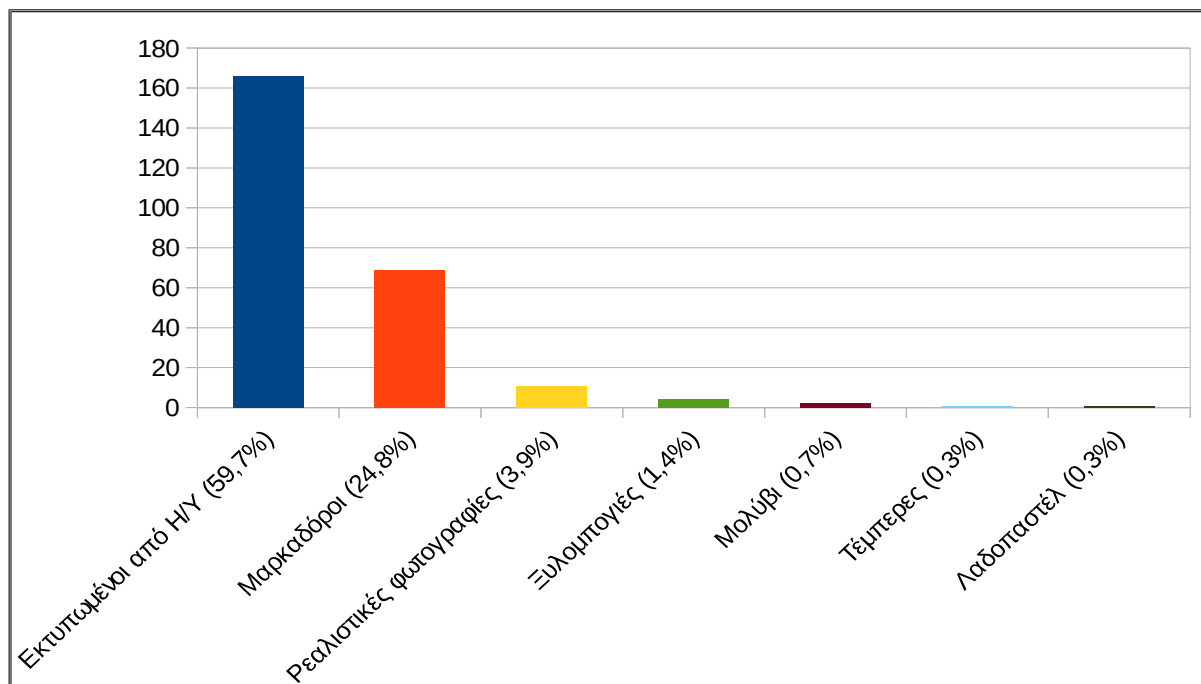
οργανογράμματος) επιτρέπουν στα παιδιά να εξοικειωθούν με την δομή και των τρόπο ανάγνωσης τους. Οι πίνακες αναφοράς του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος περιλαμβάνουν θέματα όπως η διατροφή, τα έντομα, τα φυτά, ο σεισμός, τα συναισθήματα, οι συμπεριφορά με τους συνανθρώπους μας. Οι πίνακες αναφοράς της γνωστικής περιοχής δημιουργία – έκφραση σχετίζονται με διάφορες τεχνικές που εφαρμόστηκαν για την κατασκευή πινάκων αναφοράς άλλων γνωστικών περιοχών. Βλέπουμε λοιπόν ότι συχνά χρησιμοποιούμε ένα πίνακα αναφοράς που εντάσσεται σε κάποια γνωστική περιοχή και την αξιοποίηση μιας άλλης.

4) Με κριτήρια που αφορούν την κατασκευή των πινάκων αναφοράς

4.1) Εργαλεία κατασκευής των πινάκων αναφοράς

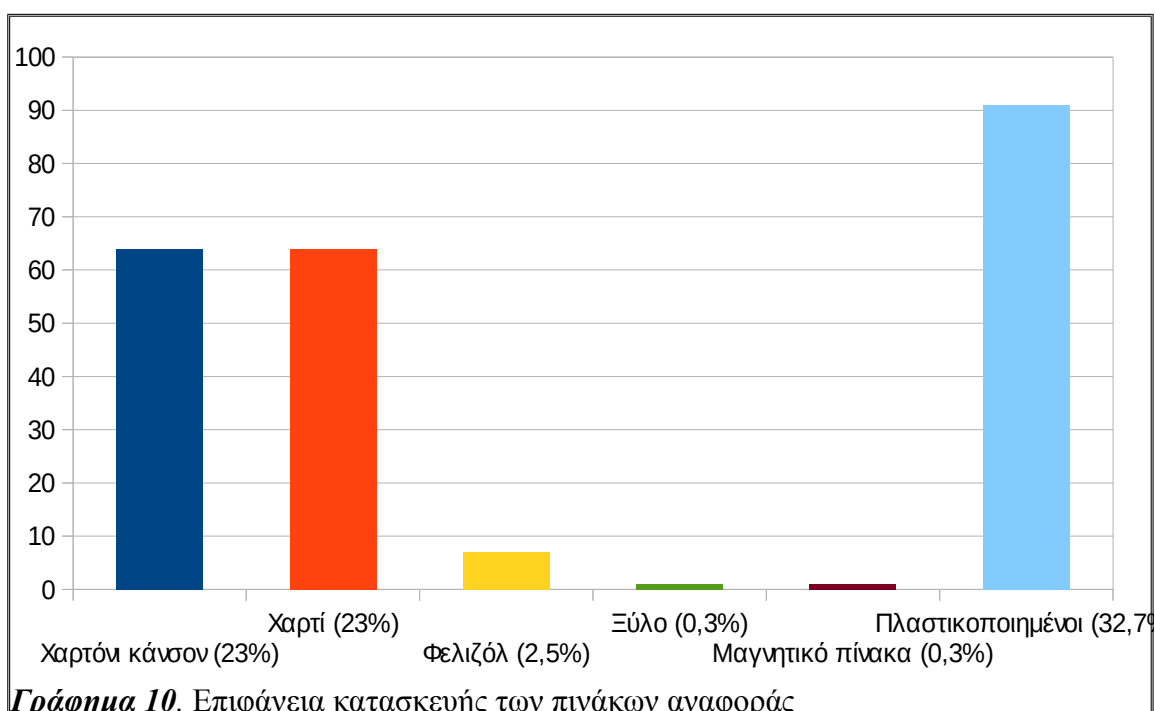
Έχοντας ως κριτήριο τα **εργαλεία κατασκευής των πινάκων αναφοράς**, προκύπτει ότι η πλειοψηφία τους, εκατόν εξήντα έξι (166) είχαν υλικό εκτυπωμένο από τον Η/Υ. Έπονται οι πίνακες αναφοράς που κατασκευάστηκαν με μαρκαδόρους εξήντα εννιά (69), και σε πολύ μικρότερο ποσοστό οι πίνακες αναφοράς για την κατασκευή των οποίων χρησιμοποιήθηκαν ξυλομπογιές τέσσερις (4), μολύβι δύο (2) και σε ίδιο ποσοστό οι τέμπρες και τα λαδοπαστέλ ένα (1). Τέλος υπήρξε και ένα σύνολο πινάκων έντεκα (11) για την κατασκευή των οποίων χρησιμοποιήθηκαν ρεαλιστικές φωτογραφίες.

Γράφημα 9. Εργαλεία κατασκευής των πινάκων αναφοράς

4.2) Επιφάνεια κατασκευής των πινάκων αναφοράς

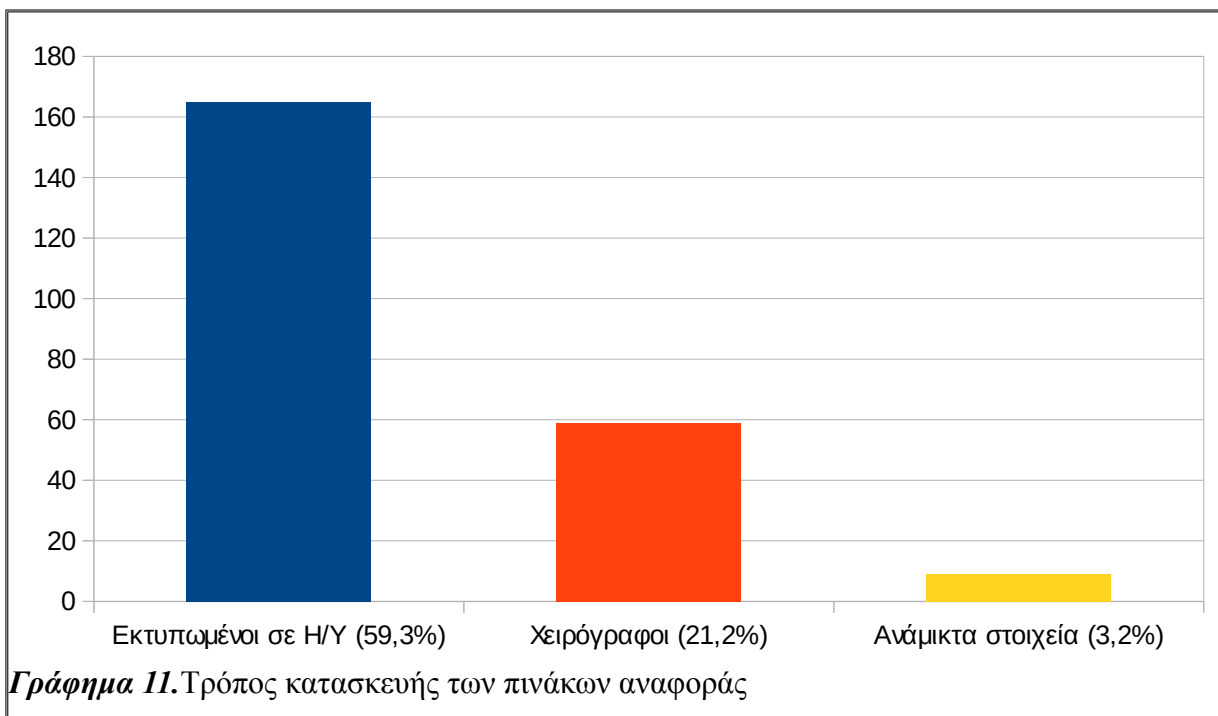
Η **επιφάνεια** πάνω στην οποία δημιουργήθηκαν οι πίνακες ήταν το χαρτόνι τύπου κάνσον εξήντα τέσσερις (64), άλλο είδος χαρτιού εξήντα τέσσερις (64), το φελιζόλ επτά (7), το ξύλο ένα (1). Μόνο ένας (1) πίνακας αναφοράς απαρτίζονταν από μαγνητάκια και στηρίζονταν σε μαγνητικό πίνακα. Τέλος μεγάλο ποσοστό πινάκων, ενενήντα ένα (91) μετά την κατασκευή τους είχαν πλαστικοποιηθεί.

Γράφημα 10. Επιφάνεια κατασκευής των πινάκων αναφοράς

4.3) Τρόπος κατασκευής των πινάκων αναφοράς

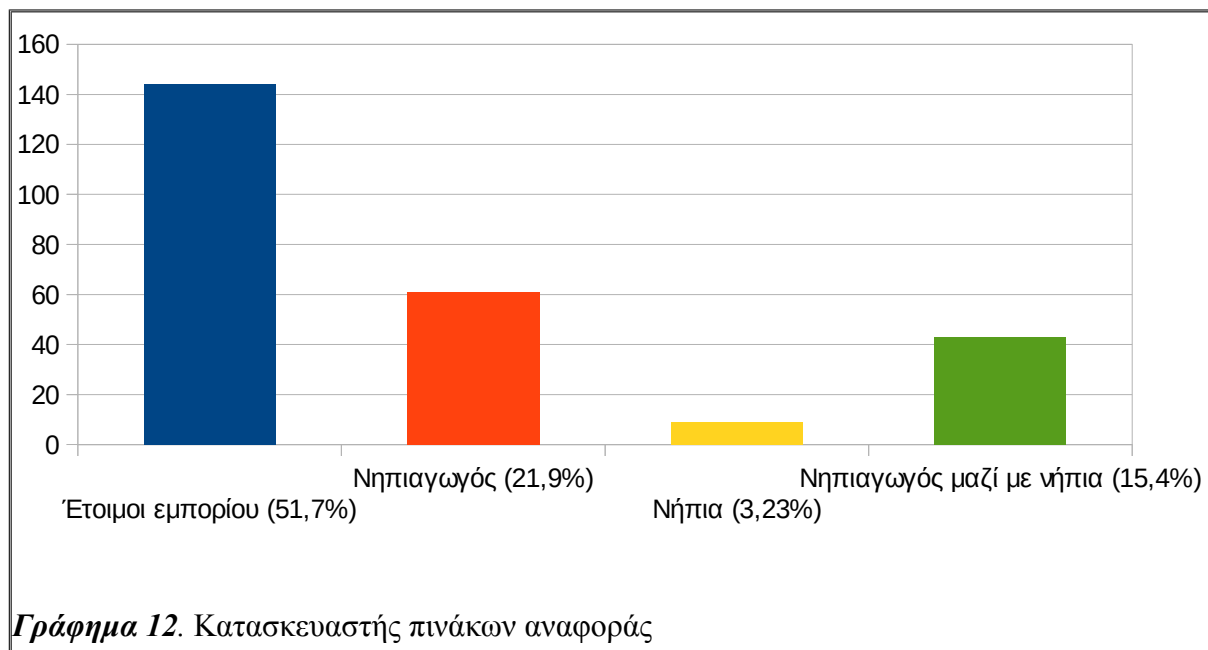
Αναφορικά με τον **τρόπο κατασκευής** των πινάκων αναφοράς, η πλειοψηφία τους εκατόν εξήντα πέντε (165) είχε δημιουργηθεί στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, ενώ σε μικρότερο ποσοστό πενήντα εννιά (59) καταγράφηκαν χειρόγραφοι πίνακες αναφοράς. Τέλος ελάχιστοι πίνακες εννιά (9) χρησιμοποίησαν ανάμικτα στοιχεία κατασκευής.

4.4) Κατασκευαστής των πινάκων αναφοράς

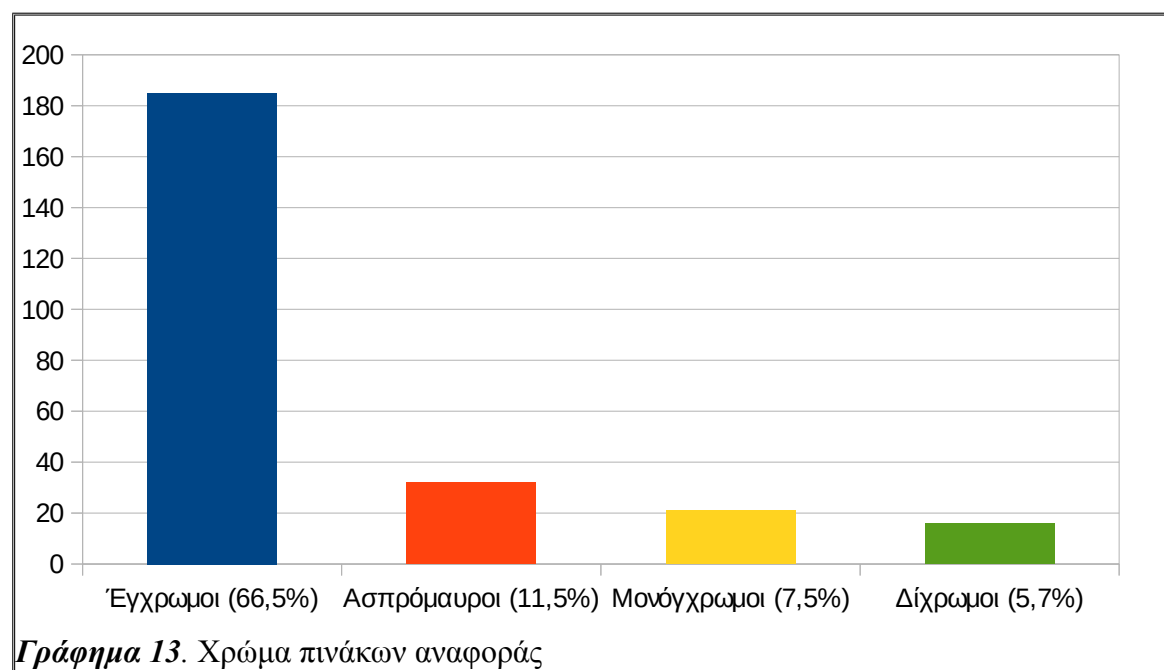
Λαμβάνοντας υπόψη τον κατασκευαστή των πινάκων αναφοράς, από την ανάλυση των δεδομένων της φωτογράφισης προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών είναι έτοιμοι πίνακες που διατίθενται στο εμπόριο εκατόν σαράντα τέσσερις (144). Έπονται οι πίνακες αναφοράς που κατασκευάστηκαν εξ ολοκλήρου από τις νηπιαγωγούς εξήντα ένα (61). Σε έναν αριθμό πινάκων σαράντα τρεις (43) τα παιδιά γίνονται συν δημιουργοί με τις νηπιαγωγούς, ενώ είναι μικρό το ποσοστό εννιά (9) όπου τα παιδιά μόνα τους κατασκεύασαν κάποιον πίνακα. Τα δεδομένα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της συνέντευξης όπου η πλειοψηφία των ερωτώμενων νηπιαγωγών, αναφέρθηκε σε συνεργασία των ίδιων και των νηπίων για την κατασκευή των πινάκων αναφοράς.

4.5) Χρώμα πινάκων αναφοράς

Με κριτήριο το **χρώμα** φάνηκε ότι προτιμούνται οι έγχρωμοι πίνακες αναφοράς εκατόν ογδόντα πέντε (185). Ακολουθούν οι ασπρόμαυροι τριάντα δύο (32), οι μονόχρωμοι είκοσιένα (21) και τέλος οι δίχρωμοι δεκαέξι (16).

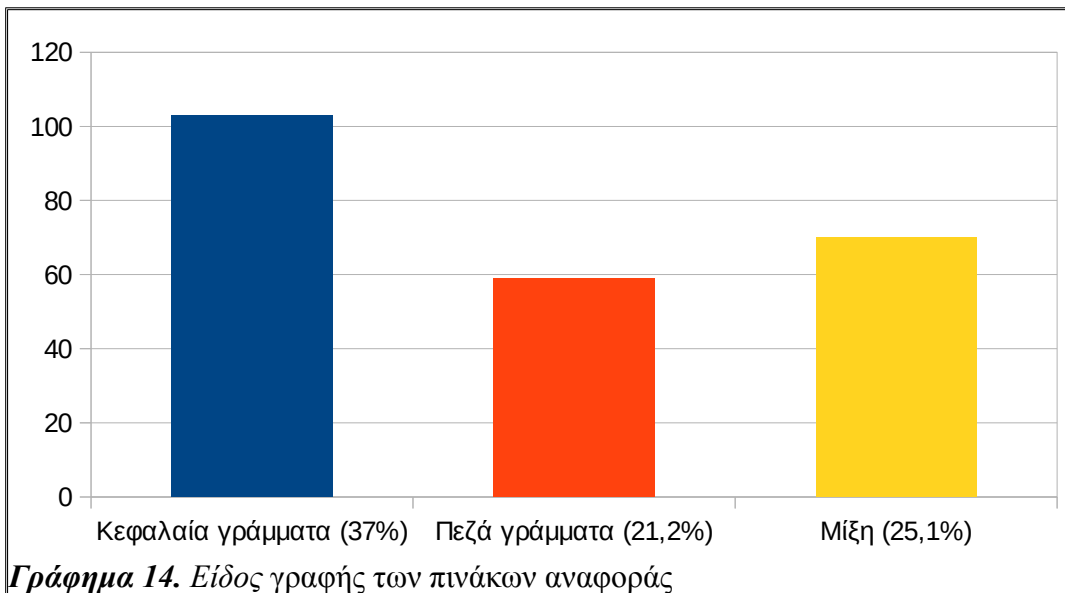
5) Με κριτήρια που αφορούν τη γραφή των πινάκων αναφοράς

5.1) Γλώσσα γραφής των πινάκων αναφοράς

Η **γλώσσα γραφής** που χρησιμοποιήθηκε στους φωτογραφημένους πίνακες αναφοράς ήταν κατά κύριο λόγο η ελληνική. Ένα ελάχιστο ποσοστό, μόλις τρεις (3) είχαν λέξεις ή γράμματα από το αγγλικό αλφάβητο.

5.2) Είδος γραφής των πινάκων αναφοράς

Με κριτήριο το **είδος της γραφής** να σημειωθεί ότι στους περισσότερους πίνακες αναφοράς εκατόν τρεις (103) κυριαρχούσαν τα κεφαλαία γράμματα, ενώ σε χαμηλότερο ποσοστό πινάκων πενήντα εννιά (59) τα πεζά. Ωστόσο υπήρχε και ένα ποσοστό πινάκων εβδομήντα (70) στους οποίους εφαρμόστηκε μίξη κεφαλογράμματης και πεζής γραφής.

4. Συμπεράσματα

Από την επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας φάνηκε οι νηπιαγωγοί να μην μπορούν να οριοθετήσουν αυστηρά το τι είναι ένα πίνακας αναφοράς. Η πλειοψηφία αυτών έτεινε να ορίζει τους πίνακες αναφοράς με βάση τη λειτουργικότητά τους, ενώ ταυτόχρονα αποτυπώνονταν προσωπικές ερμηνείες στις επίσημες οδηγίες του κράτους ανάμεικτες με προϋπάρχουσες γνώσεις, σπουδές, επιμορφώσεις και πρακτικές. Όπως κατέδειξε η έρευνα, οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι νηπιαγωγοί σχετικά με τους πίνακες αναφοράς συνδέονται κυρίως με γλωσσικές δραστηριότητες και είναι αντίστοιχες όσων αναφέρονται στις επίσημες οδηγίες του κράτους. Συγκεκριμένα οι πίνακες αξιοποιούνται κυρίως από το γνωστικό αντικείμενο της γλώσσας με σκοπό την βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας και τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των νηπίων. Τα στοιχεία της παρούσας έρευνας έδειξαν ότι η πλειοψηφία των πινάκων έχει τη μορφή καταλόγου με πλήρη αντιστοιχία λέξης και εικόνας. Ταυτόχρονα παρουσιάζουν την πληροφορία και σε κινητές καρτέλες επιτρέποντας ένα ευέλικτο σχήμα διάταξης που προσαρμόζεται στις ανάγκες της δραστηριότητας. Επικρατούν οι πίνακες που σχετίζονται με δραστηριότητες ρουτίνας όπως είναι το ημερολόγιο, παρουσιολόγιο, πίνακες καιρού καθώς και πίνακες σχετικοί με τη θεματική που υλοποιείται.

Η διασταύρωση των συμπερασμάτων στα οποία οδηγηθήκαμε ύστερα από την επεξεργασία των δεδομένων αναφορικά με τους δημιουργούς των πινάκων αναφοράς, ήρθαν σε αντίθεση με τις απόψεις των νηπιαγωγών. Οι τελευταίες, στην ερώτηση της συνέντευξης *“Οι πίνακες κατασκευάστηκαν από εσάς ή είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας σας με τα παιδιά;”* απάντησαν ότι συνεργάστηκαν με τα παιδιά για την κατασκευή των πινάκων έχοντας τον ρόλο του διευκολυντή. Κάποιες μάλιστα ανέφεραν ότι οι πίνακες αποτέλεσαν έργο που επιμελήθηκαν αποκλειστικά τα παιδιά, ενώ καμία δεν δήλωσε ότι οι ίδιες αποτέλεσαν τους μοναδικούς κατασκευαστές των πινάκων αναφοράς που δεσπόζουν στη σχολική τάξη. Ωστόσο οι φωτογραφίες αποκαλύπτουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των πινάκων κατασκευάστηκαν αποκλειστικά από τις ίδιες, ενώ παράλληλα αρκετοί ήταν και οι πίνακες που διατίθενται έτοιμοι προς εκτύπωση από το διαδίκτυο.

Μία παράμετρος που λήφθηκε υπόψιν στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς, αποτέλεσε η σχολική βάρδια κατά την οποία σημειώθηκαν οι περισσότερες αλληλεπιδράσεις νηπίων με κάποιον πίνακα.

Παρατηρήθηκε ότι στην βάρδια του κλασσικού ωραρίου σημειώθηκαν οι περισσότερες “επισκέψεις” νηπίων σε κάποιο πίνακα, ποσοστό που μειώνεται κατά 60% περίπου, αναφορικά με τις επισκέψεις νηπίων που καταγράφηκαν στην διάρκεια του ολοήμερου.

Όσον αφορά το φύλο των παιδιών που αλληλεπιδρούσαν με κάποιο πίνακα δεν παρατηρήθηκε αξιόλογη διαφορά, καθώς αγόρια και κορίτσια πραγματοποίησαν ισάριθμες επισκέψεις σε πίνακες αναφοράς.

Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που ανέτρεξαν σε κάποιο πίνακα ήταν νήπια, ενώ παρατηρήθηκαν ελάχιστα προνήπια να συμβουλευονται πίνακες αναφοράς κατά τη διάρκεια της έρευνας. Συνεπώς, η ηλικία των παιδιών φαίνεται να είναι σημαντική παράμετρος κατά τη καθημερινή διαδικασία αξιοποίησης των πινάκων αναφοράς στο νηπιαγωγείο.

5. Βιβλιογραφία

α. Βιβλίο:

- Γερμανός, Δ. (2005). *Χώρος και Εκπαιδευτικό Περιβάλλον στο Σύγχρονο Νηπιαγωγείο. Σύγχρονες προσεγγίσεις στο πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου*. Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός. Αθήνα.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., Μπασαγιάννη, Ε. (2006) *Οδηγός νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα, ΟΕΔΒ – Ελληνικά γράμματα.
- Κουτσουράκη, Στ. (2006) *Γραμματισμός & Πρώιμη Ανάγνωση θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα, Ταξιδευτής.
- Μπονίδης, Κ. (2012). *Η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου ως μια συνθετική προσέγγιση ανάλυσης κειμένων. Δυνατότητες και Όρια της Μείξης των Μεθοδολογιών στην Κοινωνική και Εκπαιδευτική Έρευνα. Διευρύνοντας τις Προοπτικές στον Ερευνητικό Σχεδιασμό*. Αθήνα, Ίων.
- Πανταζής, Σπ. (1997) *Η Παιδαγωγική και το Παιχνίδι-Αντικείμενο στο Χώρο του Νηπιαγωγείου*. Αθήνα, GUTENBERG * ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
- Παπούλια – Τζελέπη, Π. (2001). *Ανάδυση του γραμματισμού. Έρευνα και πρακτική*. Αθήνα. Καστανιώτης.
- Πετρογιάννης, Κ. (2002), *Γενικές οδηγίες σύνταξης βιβλιογραφικών παραπομπών και αναφορών*. Ελληνική δημοκρατία, ελληνικό ανοικτό πανεπιστήμιο, σχολή ανθρωπιστικών σπουδών, μεταπτυχιακό πρόγραμμα “Σπουδές στην εκπαίδευση”.
- Τάφα, Ε. (2011) *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα, Πεδίο
- Τάφα Ε., Μανωλίτσης Γ. (2009) *Αναδυόμενος Γραμματισμός έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα, Πεδίο.
- Υ.Π.Ε.Π.Θ. & Π.Ι. (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για το νηπιαγωγείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ)*.

β. Άρθρο σε περιοδικό:

- Δαφέρμου, Χ. (2008) Η προσέγγιση του προφορικού και του γραπτού λόγου στην πρώτη σχολική ηλικία: αξιοποιώντας τις εμπειρίες όλων των παιδιών. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, (χ.τ.)*
- Στελλάκης, Ν. & Αποστόλου, Ζ. (2011), Η γωνιά της βιβλιοθήκης και ο έντυπος λόγος στο νηπιαγωγείο: πρώτη καταγραφή και συζήτηση. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 10, 71-82*.
- Στελλάκης, Ν. & Παραμυθιώτου, Ν. (2012), Παρουσίαση και αξιολόγηση ενός επιμορφωτικού προγράμματος στο νηπιαγωγείο. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 11α, 39-48*.

γ. Άρθρο από ιστοσελίδα:

- Ο γραπτός λόγος: από την αναγνωστική ετοιμότητα στην αναδυόμενη ανάγνωση και γραφή. Ανακτήθηκε στις 18 Ιανουαρίου 2016 από το http://books.eudoxus.gr/publishers/ID_0273/EG-0171-ABS.pdf.
- Παπαδοπούλου, Μ. (2011) *Αναδυόμενος γραμματισμός*. Ανακτήθηκε στις 13 Ιανουαρίου 2016 από <http://literacy.gr/sites/default/files/anadysh%20tou%20gramatismou.pdf>.

δ. Διπλωματική εργασία:

- Γκόρια, Σ. (2009) *Πολυτροπικότητα και διδακτική αξιοποίηση των πινάκων αναφοράς στο νηπιαγωγείο*. (Διπλωματική εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/ Τμήμα Τ.Ε.Π.Α.Ε., Γενική αγωγή, Διδασκαλείο νηπιαγωγών.

6. Παράρτημα

Φύλλο παρατήρησης

Γενικές πληροφορίες για το σχολείο.

Όνομα:.....

Ημερομηνία:.....

Αριθμός εγγραφομένων νηπίων: ΝΗΠΙΑ: ΚΑ/ ΠΡΟΝΗΠΙΑ: Κ

Α. Σύνολο:

Αριθμός παρόντων νηπίων: ΝΗΠΙΑ: Κ Α/ ΠΡΟΝΗΠΙΑ:

Κ Α. Σύνολο:

	Ωρα	Φύλο όνομα νήπιο/πρ ονήπιο	Πίνακας	Λόγος (τι πήγε να κάνει)	Τι προηγέ θηκε	Τι ακολού θησε	Πλαίσιο (οργαν./ ελευθ. Δραστ, διάλειμ)	Παρότρυνση νηπιαγωγούς	Δική του πρωτοβουλία
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

Οδηγός συνέντευξης.

Συνέντευξη νηπιαγωγού.

- Φύλο
- Ηλικία
- Προϋπηρεσία
- Σπουδές

Στο πλαίσιο εκπόνησης πτυχιακής εργασίας κάνω μία έρευνα για το πώς χρησιμοποιούνται οι πίνακες αναφοράς στη μαθησιακή διαδικασία. Για το λόγο αυτό θα ήθελα να μου απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις. Η συλλογή των δεδομένων θα συμβάλλει στην μελέτη του θέματος. Τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας.

- Τι είναι για εσάς οι πίνακες αναφοράς;
- Από πότε τους χρησιμοποιείτε;
- Ποιες ανάγκες εξυπηρετούν κατά τη γνώμη σας οι πίνακες αναφοράς;
- Ποια θέματα συνήθως περιλαμβάνουν οι πίνακες αναφοράς;
- Τι πιστεύετε ότι πρέπει να έχει ένας πίνακας αναφοράς;
- Πώς πιστεύετε ότι πρέπει να κατασκευάζεται ένας πίνακας αναφοράς ή με ποιον τρόπο κατασκευάζετε συνήθως έναν πίνακα αναφοράς;
- Υπάρχουν κάποιοι πίνακες αναφοράς που χρησιμοποιείτε συστηματικά στην τάξη; Ποιοι είναι αυτοί;
- Πόσο συχνά χρησιμοποιούνται οι πίνακες από εσάς;
- Πόσο συχνά χρησιμοποιούνται από τα παιδιά;
- Τα νήπια χρησιμοποιούν τους πίνακες στην διάρκεια της ημέρας; Αν ναι για ποιο λόγο συνήθως;
- Οι πίνακες αναφοράς χρησιμοποιούνται από τα παιδιά με δική τους πρωτοβουλία; (εάν ναι) για ποιους λόγους συνήθως τους χρησιμοποιούν;
- Πιστεύετε ότι είναι αποτελεσματικοί; Για ποιο σκοπό;
- Οι πίνακες κατασκευάστηκαν από εσάς ή είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας σας με τα παιδιά;
- Για πόσο χρονικό διάστημα παραμένει ένας πίνακας αναφοράς συνήθως στην τάξη;

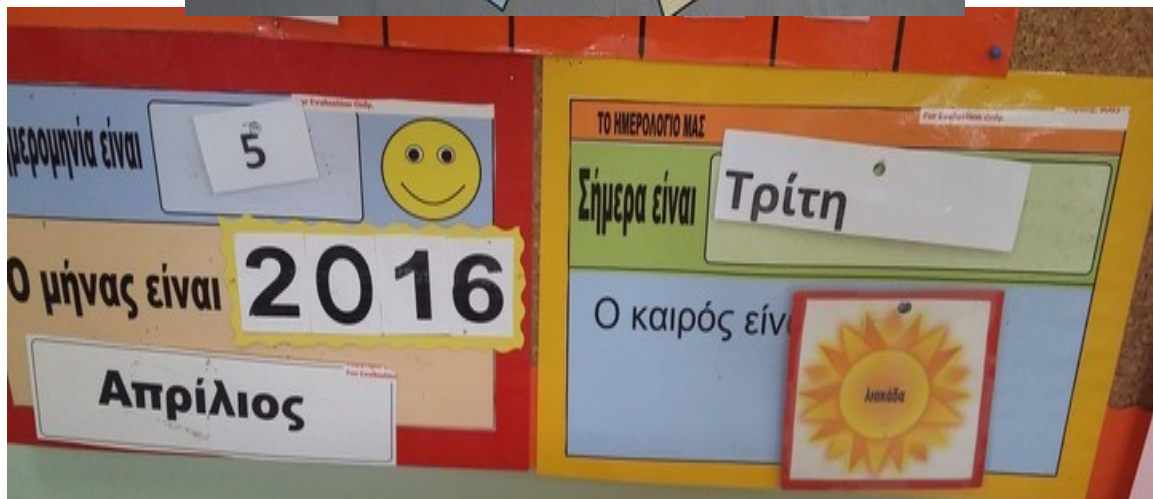
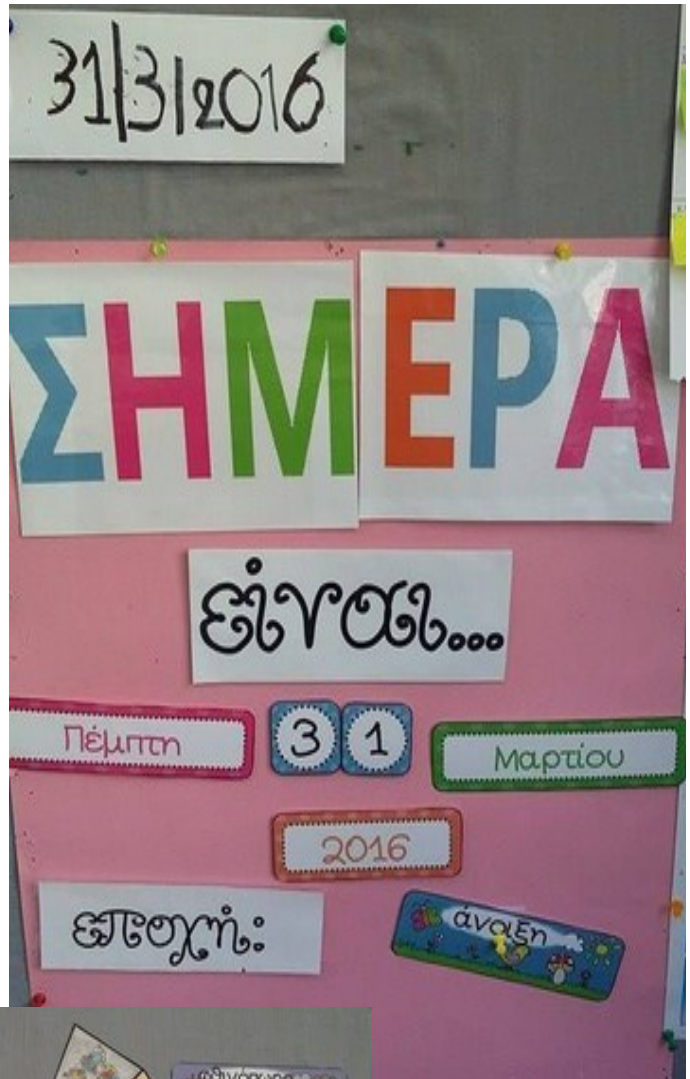

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Ημερολόγιο”

ΟΙ ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΑΝ:

Ιανουάριος
Φεβρουάριος

ΟΙ ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΡΘΟΥΝ:

Ιούνιος
Ιούλιος
Αύγουστος
Σεπτέμβριος
Οκτώβριος
Νοέμβριος
Δεκέμβριος
Απρίλιος
Μάιος

ΔΕΥΤΕΡΑ		4	11
ΤΡΙΤΗ		5	12
ΤΕΤΑΡΤΗ		6	13
ΠΕΜΠΤΗ		7	
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	1	8	
ΣΑΒΒΑΤΟ			
ΚΥΡΙΑΚΗ			

ΜΗΝΕΣ

- 1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
- 2 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
- 3 ΜΑΡΤΙΟΣ
- 4 ΑΠΡΙΛΙΟΣ
- ΜΑΙΟΣ
- ΙΟΥΝΙΟΣ
- ΙΟΥΛΙΟΣ
- ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
- ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
- ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ
- ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ
- ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΣΗΜΕΡΑ ΕΙΝΑΙ
Ο ΜΗΝΑΣ ΕΙΝΑΙ
ΤΟ ΕΤΟΣ ΕΙΝΑΙ

Πέμπτη
Απρίλιος

ΗΜΕΡΕΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ	Δευτέρα
ΤΡΙΤΗ	Τετάρτη
ΤΕΤΑΡΤΗ	Τρίτη
ΠΕΜΠΤΗ	
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	
~~ΣΑΒΒΑΤΟ~~	
~~ΚΥΡΙΑΚΗ~~	

2016

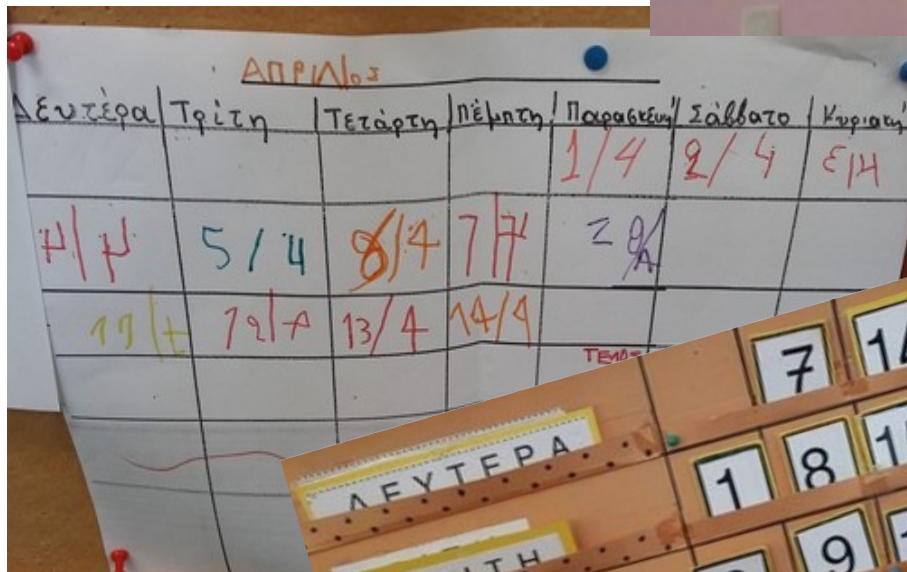
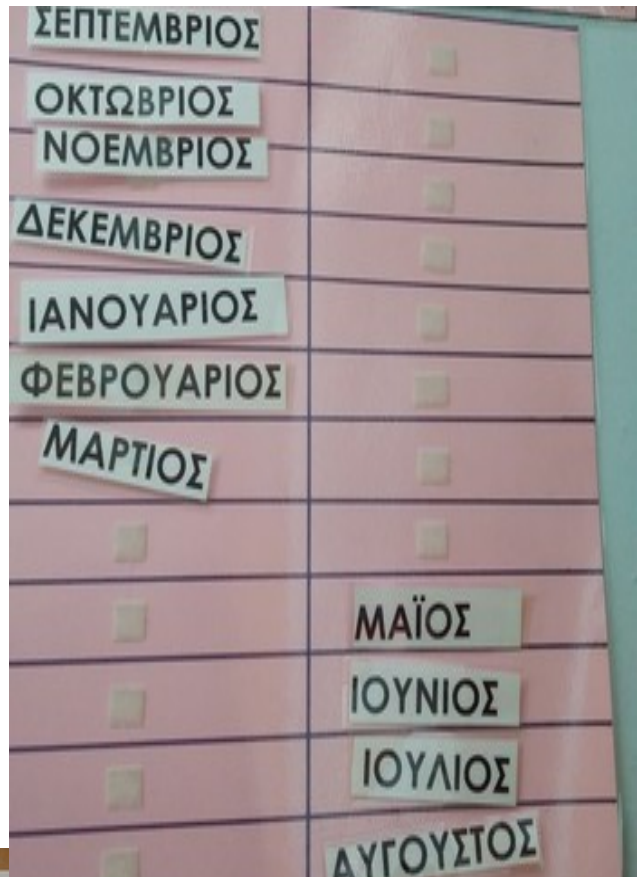
ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΡΘΟΥΝ	ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΑΝ
	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
	ΜΑΡΤΙΟΣ
ΜΑΙΟΣ	ΑΠΡΙΛΙΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ	
ΙΟΥΛΙΟΣ	
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	

ΌΝΟΜΑΤΑ	ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΝΟΛΟ
ΖΩΗ	😊	😊				
ΛΙΚΑ	😊	😊				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Λ	😊	😞				
ΙΩΜΑΣ	😊	😊				
ΙΕΤΡΟΣ	😊	😊				
ΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	😊	😊				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ	😊	😞				
ΙΕΡΙΚΛΗΣ	😊	😊				
ΡΥΣΟΥΛΑ	😊	😊				
ΓΓΕΛΟΣ	😊	😊				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Π	😊	😊				

ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ		ΧΕΙΜΩΝΑΣ		ΑΝΟΙΞΗ		ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ	
Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος
Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος				

2016
ΑΝΟΙΞΗ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ	4
ΤΡΙΤΗ	5
ΤΕΤΑΡΤΗ	6
ΠΕΜΠΤΗ	
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	1
ΣΑΒΒΑΤΟ	2
ΚΥΡΙΑΚΗ	3

ΜΑΡΤΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ	9	7
ΤΡΙΤΗ	1	8 15
ΤΕΤΑΡΤΗ	2	10 7
ΠΕΜΠΤΗ	3	11 17
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	4	12 18
ΣΑΒΒΑΤΟ	5	13
ΚΥΡΙΑΚΗ	6	14

ΦΘΙΝΟΠΟΡΟ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΚΑΛΟΚΑΙ

ΙΟΥΝΙΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

ΑΝΟΙΞΗ

ΜΑΡΤΙΟΣ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ
ΜΑΙΟΣ

2016

ΑΝΟΙΞΗ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ		4			
ΤΡΙΤΗ		5			
ΤΕΤΑΡΤΗ		6			
ΠΕΜΠΤΗ		7			
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	1				
ΣΑΒΒΑΤΟ	2				
ΚΥΡΙΑΚΗ	3				

ΦΘΙΝΟΠΟΡΟ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

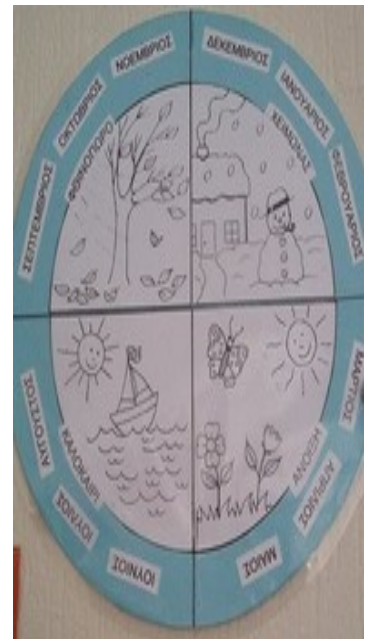
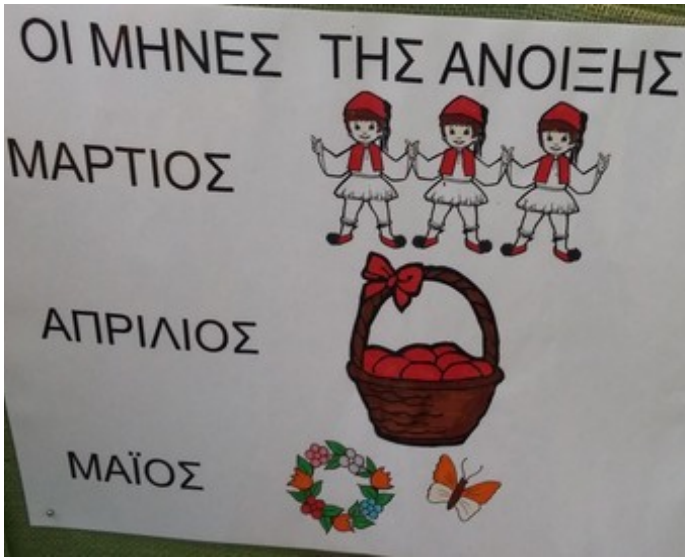
ΑΝΟΙΞΗ

ΜΑΡΤΙΟΣ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ
ΜΑΙΟΣ

ΚΑΛΟΚΑΙΡ

ΙΟΥΝΙΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Καιρός”

Τι καιρό έχει σήμερα; ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ	X				
ΤΡΙΤΗ	X				
ΤΕΤΑΡΤΗ	X				
ΠΕΜΠΤΗ	X				
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ					
ΣΑΒΒΑΤΟ					
ΚΥΡΙΑΚΗ					

Τι καιρό έχει σήμερα ;

Έχει λιακάδα Έχει λιακάδα

Έχει συννεφιά

βρέχει

χιονίζει

Έχει ήλιο με σύννεφα

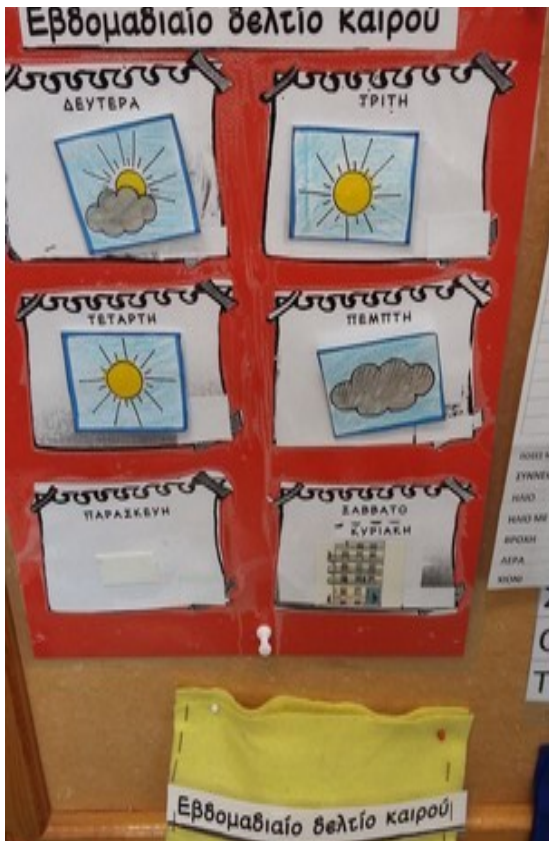
φυσάει

Ο ΚΑΙΡΟΣ

Έξω έχει.....

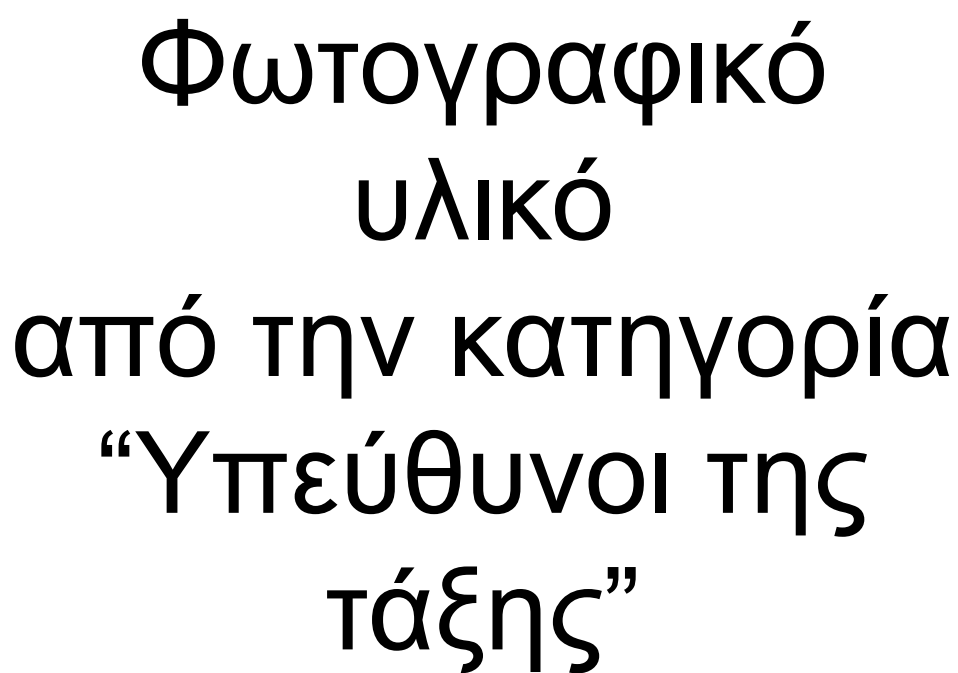
	ΗΛΙΟ	☐	ΗΛΙΟ
	ΣΥΝΝΕΦΙΑ ΜΕ ΗΛΙΟ	☐	
	ΒΡΟΧΗ	☐	
	ΚΑΤΑΙΓΙΔΑ	☐	
	ΣΥΝΝΕΦΙΑ	☐	
	ΧΙΟΝΙ	☐	
	ΑΕΡΑ	☐	

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Υπεύθυνοι της
τάξης”

Σήμερα φροντίζει
για την τάξη μας

Δευτέρα

- Ερασμία
- Ελευθερία
- Φίλιππος
- Παντελής

Τρίτη

- Μελίνα Μπούσι
- Ευτυχία
- Βασίλη
- Γιάννης Τσιδρος

Τετάρτη

- Ιωάννης Ρακιτζός
- Δημήτρης
- Άγγελος
- Ιωάννης Τσαυταλάκης

Πέμπτη

- Τζωρτίνα
- Αποστολία
- Τιτάνος

Παρασκευή

- Ζέλι
- Έλνα
- Οδυσσεύς
- Αννα

ΟΜΑΔΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

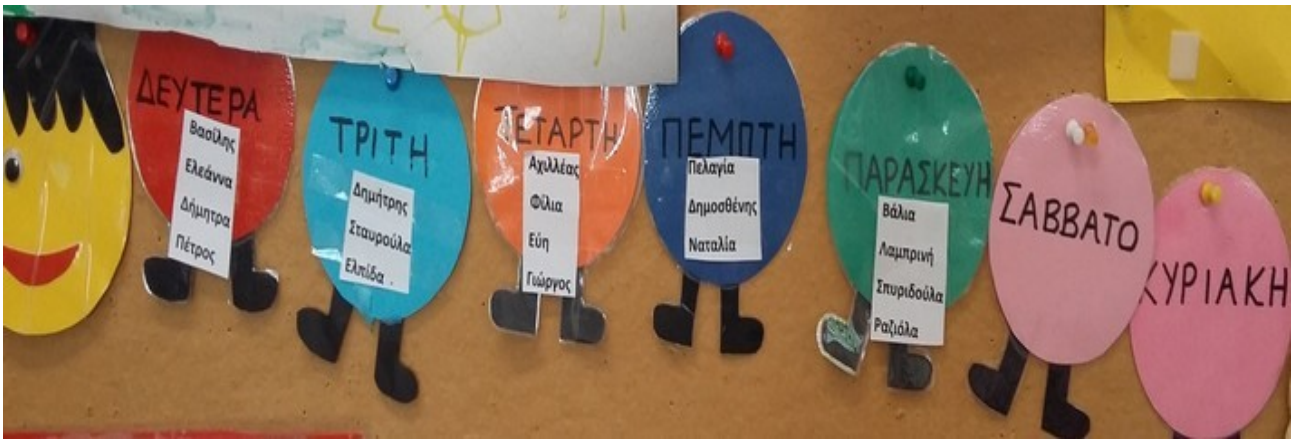
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΕΤΡΟΣ
- ΑΓΓΕΛΟΣ
- ΑΥΡΑ
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ.
- ΟΜΑΔΑ ΑΝΝΑ
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α.
- ΣΟΦΙΑ
- ΓΕΡΜΑΝΟΣ
- ΦΑΝΟΥΡΟΣ
- ΕΡΕΣΣΙΑ
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Σήμερα ταΐζω τα φαρίνα

ΟΝΟΜΑ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
ΣΠΥΡΟΣ	ΣΠΥΡΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣ.	ΓΙΩΡΓΟΣ Τ.
ΚΕΡΑΣΙΑ	ΚΕΡΑΣΙΑ
ΜΑΡΙΑ	
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ	ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ
ΣΟΦΙΑ	ΣΟΦΙΑ
ΜΑΡΙΟΣ	ΜΑΡΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΑ	ΙΩΑΝΝΑ
ΓΙΩΡΓΟΣ Κ.Υ.	
ΣΤΑΥΡΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ.	ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	
ΦΩΤΕΙΝΗ	ΦΩΤΕΙΝΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΒΑΡΔΑΝΤΗΣ	ΒΑΡΔΑΝΤΗΣ
ΔΑΜΠΡΟΣ	ΔΑΜΠΡΟΣ
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΕ	ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΕ
ΚΡΙΣΤΑΝΘΙ	ΚΡΙΣΤΑΝΘΙ
ΜΕΛΙΝΑ	ΜΕΛΙΝΑ
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ

Ο πίνακας του Βοηθού!!

- ΜΙΧΑΛΗΣ
- ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
- ΜΑΡΙΟΣ Κ.
- ΚΡΙΣΤΙΑΝΑ
- ΝΑΙΟΣ
- ΒΕΔΑΓΓΟΙ
- ΜΑΡΙΟΣ Π.
- ΚΑΤΕΡΙΝΑ
- ΕΥΤΥΧΙΑ
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
- ΝΙΚΟΣ
- ΜΑΡΙΟ

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Κανόνες της τάξης”

ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

- Δεν μιλάμε όλοι μαζί!
- Δεν γυρνάμε!
- Δεν τραφάμε και δεν παίρνουμε τα πράγματα των άλλων παιδιών!
- Δεν τρώμε μεσα στην τάξη!
- Δεν τραφάμε τα μαλλιά!
- Δεν είναι ευγενικό να κοροϊφίζουμε!
- Δεν μιμνηστούμε τις υπερβολές των άλλων παιδιών!
- Δεν βεβιάζουμε!

ΚΑΝΟΝΕΣ ΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

- Παίζουμε όλοι μαζί!
- Κάνουμε ηρωγία!
- Τακτοποιούμε τα βιβλία στη βιβλιοθήκη!
- Τακτοποιούμε τα παιχνίδια με τα οποία παίζουμε!
- Ακούμε προσεκτικά την κυρία!
- Παραγγίλι ο ένας πίσω από τον άλλο!

Πρωινή ανακοίνωση

Νηπιαγωγείο Κανόνων στο

- Δεν διαβάζουμε
- Δεν πινουμε
- Δεν διαλογόμαστε
- Δεν κοροϊφίζουμε
- Δεν παίζουμε παιχνίδια
- Δεν σπρώχνουμε
- Δεν τραφάμε κατά λέξη
- Παίζουμε ωραία στο διάλειμμα
- Δεν τραφάμε στην τάξη
- Δεν τραβάνε μαλλιά
- Δεν παλινιάζουμε
- Δεν ενοχλούμε
- Δεν αρνηθούμε
- Δεν καλαρίζουμε τις εργασίες του άλλου.
- Να είμαστε οργισμένοι
- Να παίζουμε ηρώγια
- Να κάνουμε ηρωγία
- Να ακούμε την κυρία
- Να βρούμε με τρεις ή δυο
- Να μοιραζόμαστε
- Να μην στενοχωριόμαστε τον άλλον
- Να παίζουμε ήσυχα
- Είμαστε όλοι και παρτα από ημεντοι όλοι.
- Να βοηθάμε
- Να μαζεύουμε
- Να βάζουμε το πείρι στην

ΖΩΗ ΖΩΝ

Τα παιχνίδια τα μοιραζόμαστε, είναι για όλα τα παιδιά

Τα ντουλάπια της κυρίας τα ανοίγουμε μόνο αφού πρώτα ρωτήσουμε!

Διαλογόμαστε με τον καθηγητή μας και παίζουμε στις κλινές

Κοιτάζουμε στη θέση μας με τον παππού μας!

Μιλώμε ένας, ένας με χεράκι και πλάι πλάι στον παράνομο με τον παππού με τον παππού

Στην τουαλέτα πάμε ένας, ένας και κανείς δεν τραβεί την κουρτίνα

Μαγειρεύουμε και είμαστε ηρωγία

Αναλαμβάνουμε τη δουλειά της κυρίας και ενοχλούμε τα παιδιά που μαγειρεύουν!

Επιμας Νηπιαγωγείου

Το μαργαρίτο είναι που τραγουδάει, δεν τ'επιμας από την

Επιμας είναι ηρωγία και ενοχλούμε τα παιδιά που μαγειρεύουν!

Μαγειρεύουμε τα παιχνίδια με τα οποία παίζουμε

Αναλαμβάνουμε τη δουλειά της κυρίας και ενοχλούμε τα παιδιά που μαγειρεύουν!

Είμαστε οργισμένοι με τον παππού, δεν τον βοηθάμε, στην ηρωγία

ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΠΙΝΕΙΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

Τίποτα στην τουαλέτα δεν καλαρίζουμε στην ηρωγία

Είμαστε οργισμένοι με τον παππού, δεν τον βοηθάμε, στην ηρωγία

- Ακούμε προσεκτικά την κυρία!
- Παραγγίλι ο ένας πίσω από τον άλλο!
- Κάνουμε ηρωγία!
- Βάζω τα κέρπια τους κοντά στα τραπέζια!
- Σκουπίζω τα τραπέζια!
- Βάζω τα παππού με τα παππού τους!

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

1. Τα μάτια κοιτούν
2. Τα αυτιά ακούνε
3. Το στόμα ήσυχο
4. Χέρια και πόδια μαζεμένα
5. Κάνω το καλύτερό μου!

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ - ΚΑΝΟΝΕΣ

- ① Ακούω τους άλλους, Περιμένω τη σειρά μου να μιλήσω και σηκώνω χέρι
- ② Δεν κλοτσάω, χτυπάω, δαγκώνω, φτυνω, τραβάω, δεν βάζω τρικλοποδιές, σπρώχνω
- ③ Δεν φωνάζω και δεν τσιρίζω στην τάξη. Δεν βρίζω.
- ④ Προσέχω τα παιχνίδια και τα τακτοποιώ στη θέση τους.
- ⑤ Κάθομαι στο παγκάκι ΟΧΙ στη μοκέτα.
- ⑥ Προσέχω στην τουαλέτα.

1. ΡΑΖΙΟΛΑ
 ΛΑΜΠΡΙΝΗ
 ΕΛΕΑΝΝΑ
 ΒΑΣΙΛΗΣ
 ΑΓΓΕΛΟΣ
 ΠΕΤΡΟΣ
 ΠΕΛΑΓΙΑ
 ΕΡΗ
 ΦΙΛΙΑ
 ΑΥΡΗΛΑ

...για
 ΣΑΝΤΙΝΙ

...
 ΔΗΜΗΤΡΗΣ
 ΔΗΜΗΤΡΑ

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ

1. Τα φαγητά και οιχημι απαγορεύονται!

2. ΚΑΝΟΥΜΕ ΙΣΧΙΑ

3. ΑΚΟΥΜΕ ΤΟΝ ΗΓΕΤΗΝ

4. ΔΕΝ ΑΝΔΟΥ ΜΕΘΑΙΣΤΑ ΒΕΒΗ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ
 ΝΙΚΟΛΑΣ
 ΒΑΣΙΛΗΣ
 ΚΕΝ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΓΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

1. Καθόμαστε γύρω από το μαγικό σεντόνι **ΜΑΡΙΟΛΕΚ**
2. Όταν καθίσαμε στο μαγικό κύκλο δε περνάμε τας άλλους **ΝΑΞΟΣ**
3. Κόναμε ποικία στο μαγικό κύκλο **ΡΙΣΟΣ**
4. Το μαγικό κοκίλι το δίνουμε στα χέρια εκείνου που θέμ να μιλάει **ΚΡΙΣΤΙΝΑ**
5. Μιλάει ΜΟΝΟ όλα παροίμα στα χέρια μας, το μαγικό κοκίλι **ΜΑΡΙΟ**
6. Ακούει την κυρία **ΜΑΡΙΟΛΕΚ**
7. Ριστάμε την κυρία για να παροίμα τον Προβόλα **ΜΑΡΙΟΛΕΚ**

Η ΤΑΞΗ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΟΤΑΝ...

Δεν τρέχουμε
μέσα στην τάξη.
Δεν σπρωχνουμε και
δεν χτυπούμε τους
συμμαθητές μας.

Σηκώνουμε το χέρι
για να μιλήσουμε.
Δεν διακόπτουμε τους
άλλους.

Πετάμε τα σκουπίδια
μας στο καλάδι.
Τρώμε υγιεινές τροφές.

Μεγέθη προβλήματος

<p>Μεγάλο πρόβλημα</p> 	<p>Ζητάω βοήθεια!</p>
<p>Μεσαίο πρόβλημα</p> 	<p>Το αντιμετωπίζω</p>
<p>Μικρό πρόβλημα</p> 	<p>Μένω ψυχραμένος</p>

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ ΜΑΣ!!!

Ακούω προσεκτικά το δάσκαλο και τους συμμαθητές μου

Διακρίνω τον ήχο που μου μιλάει

Συζητάμε με τους φίλους

Ακούω τον δάσκαλο

Εξουσιάζω! Παράκληση!

Εύχομαι καλή τύχη

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

Ακούω τον δάσκαλο

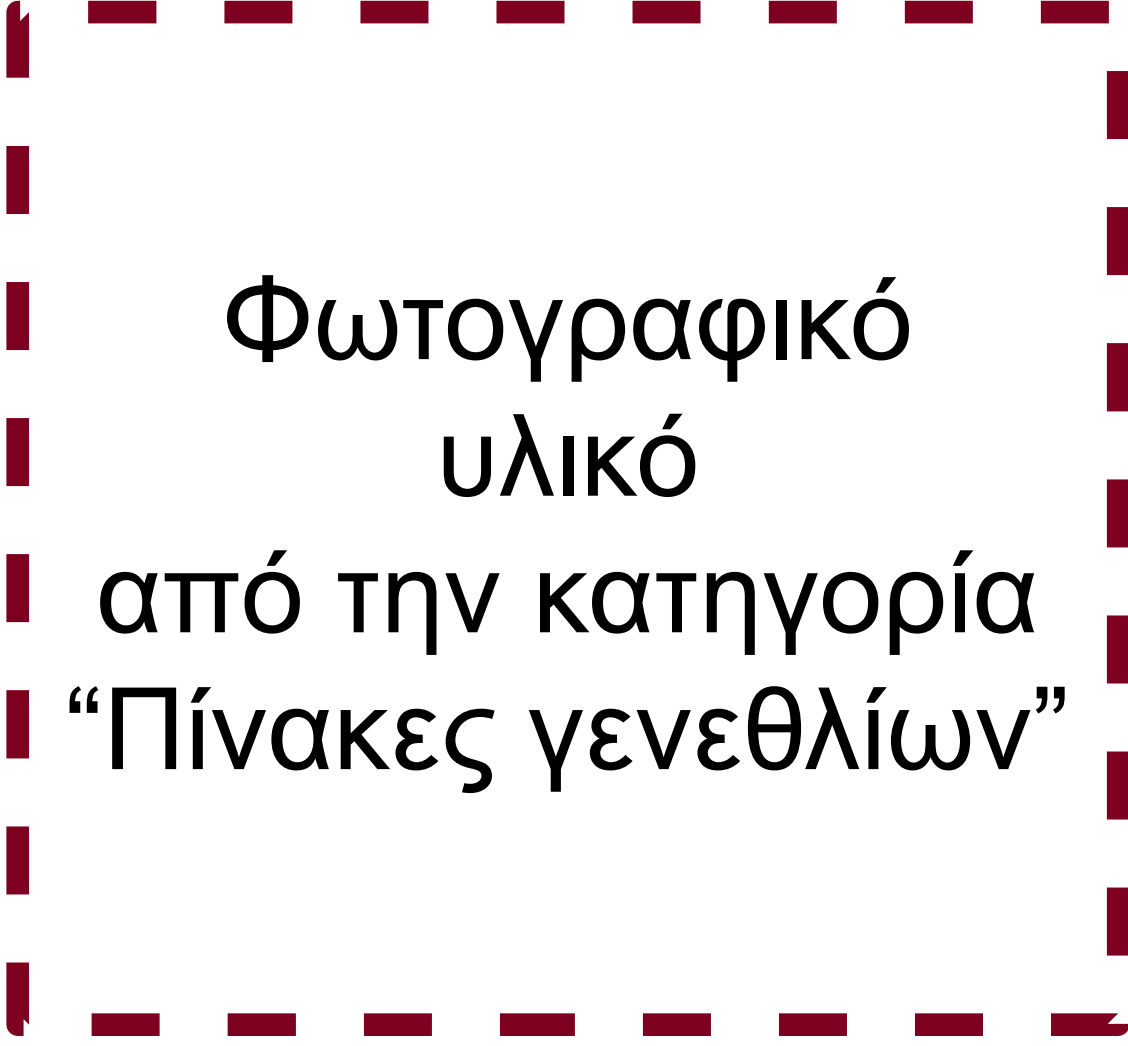
ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

 <p>Δε μέλουμε τα βιβλία!</p>	 <p>Δε μουτζουρώμε τα βιβλία!</p>	 <p>Δεν καθόμαστε πάνω στα βιβλία!</p>
 <p>Προσέχουμε μας κρατάμε τα βιβλία! Τα κρατάμε με τα δύο μας χέρια!</p>	 <p>Σταβιλίζουμε τα βιβλία προσεχτικά!</p>	 <p>Τυπασσοποιούμε τα βιβλία στις βιβλιοθήκες!</p>

Ζίση Αντώνη

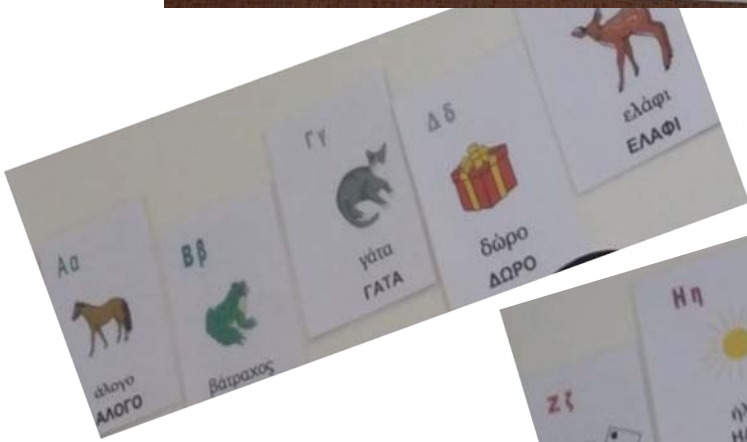
Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες γενεθλίων”

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες αλφαβήτου”

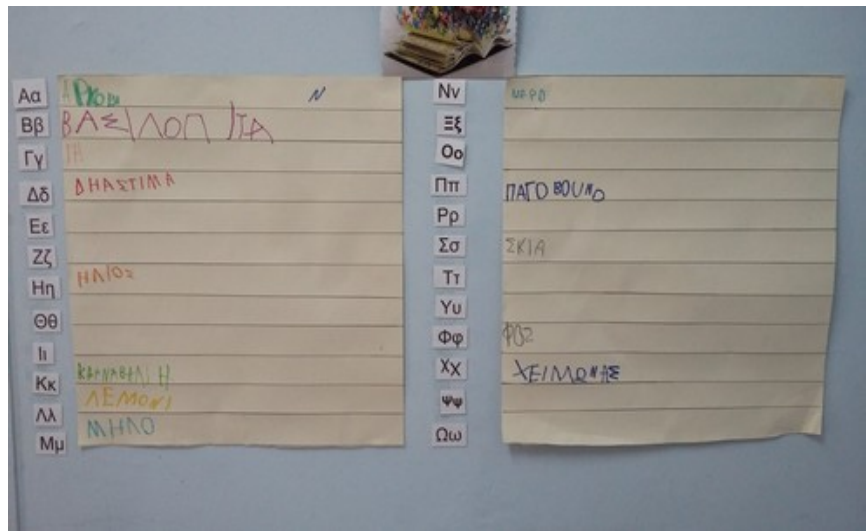

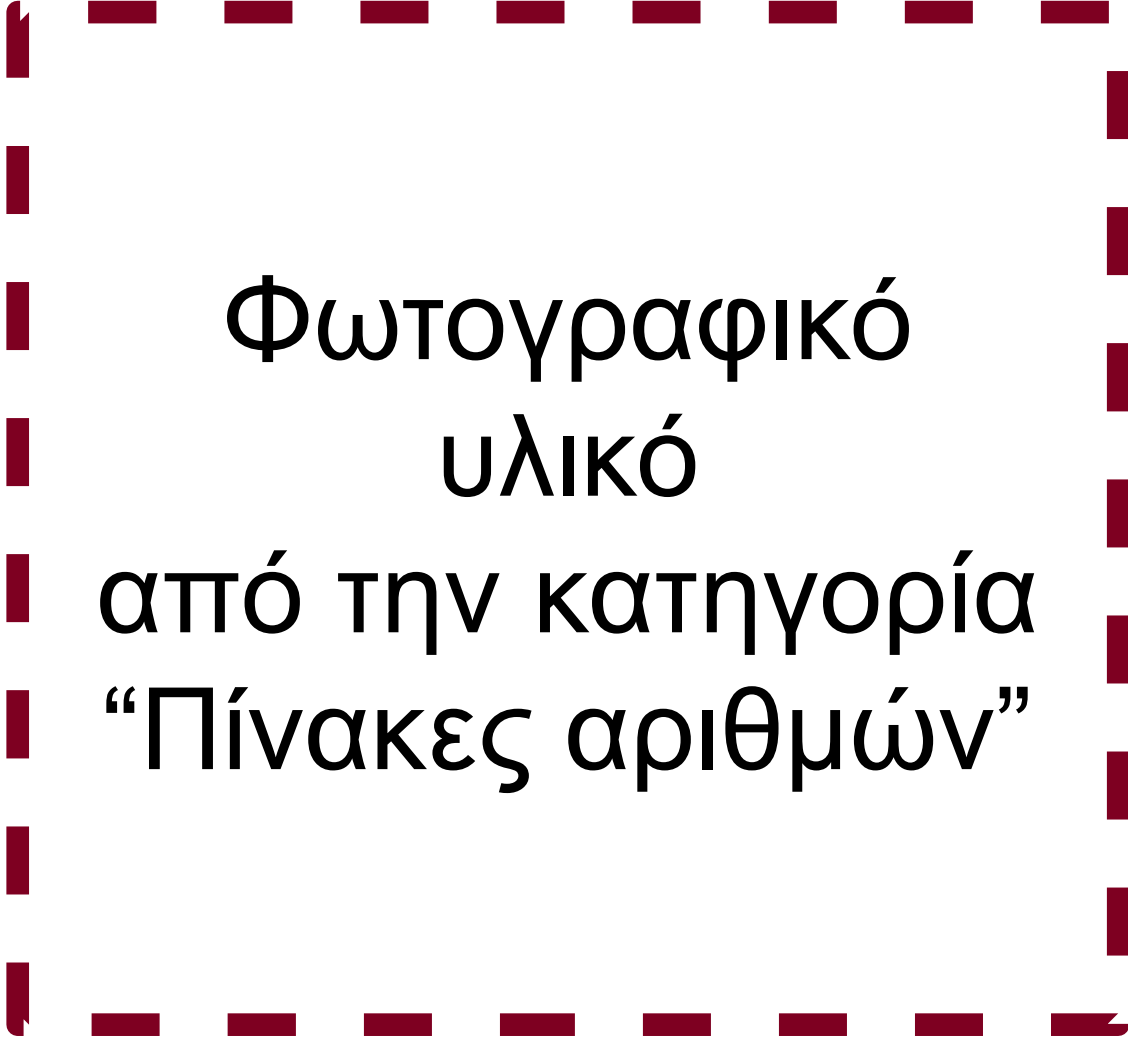

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες αριθμών”

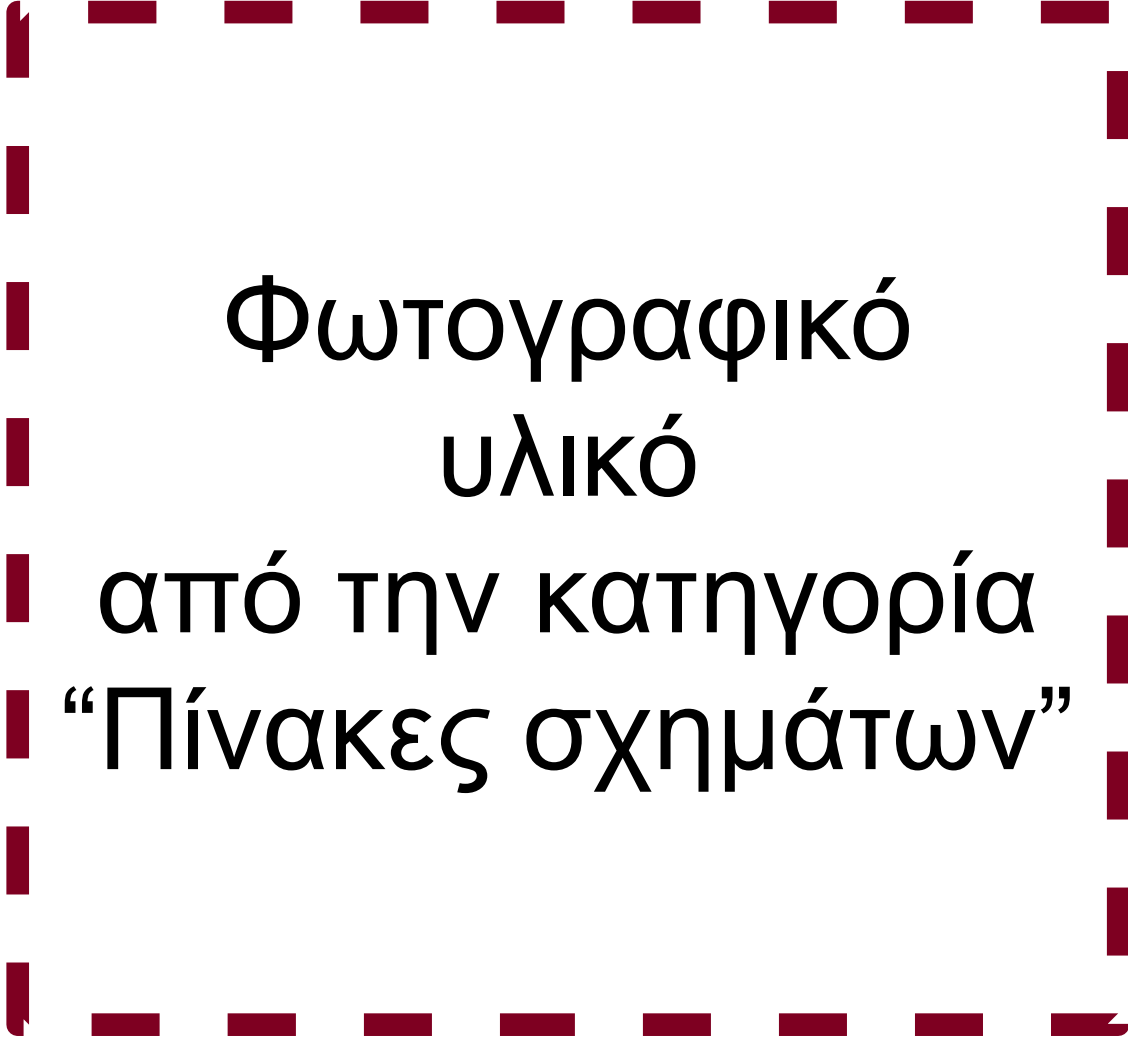

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες χρωμάτων”

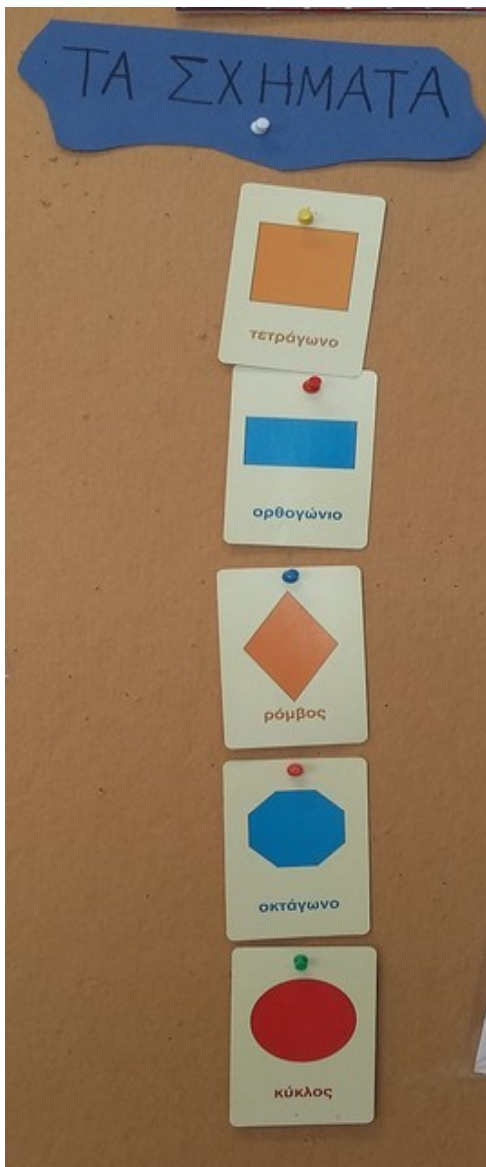
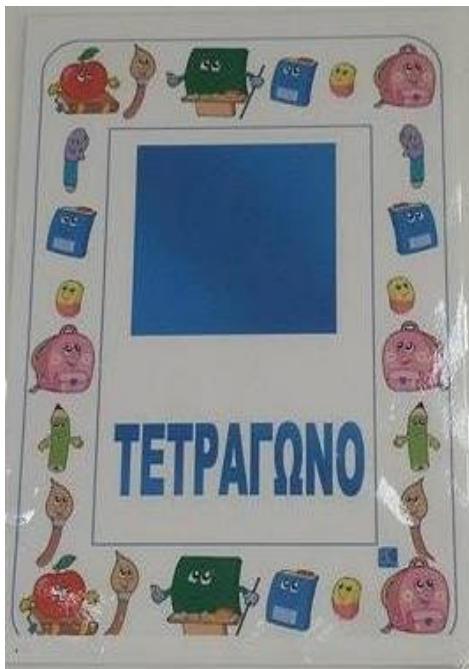

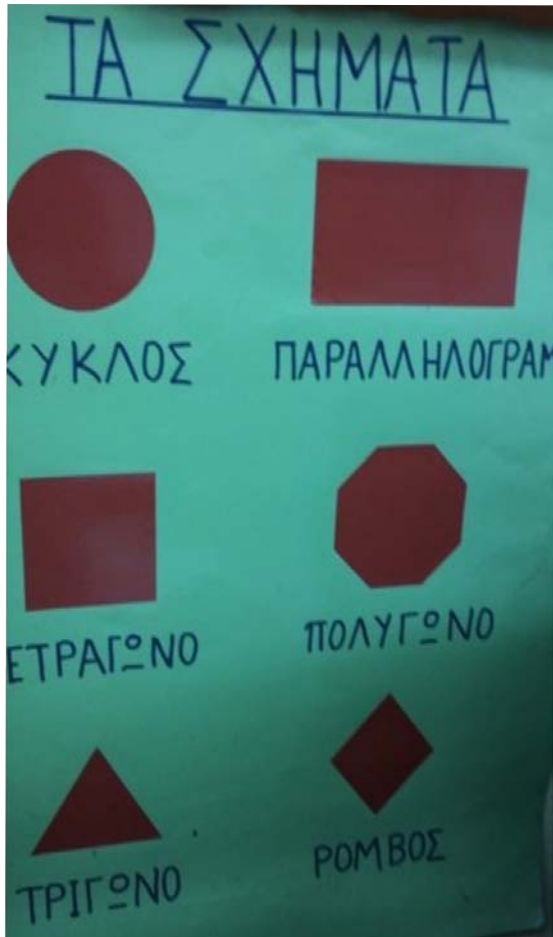

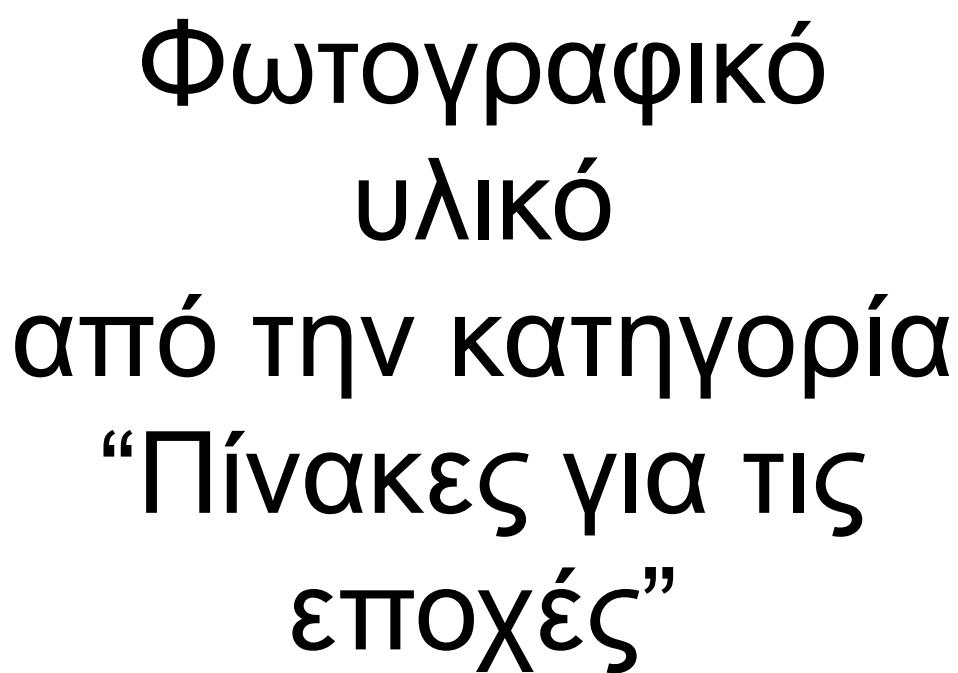
Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες σχημάτων”

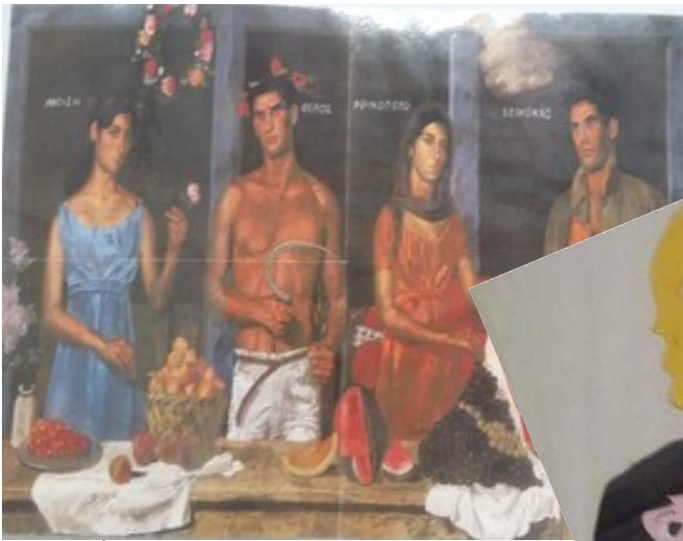

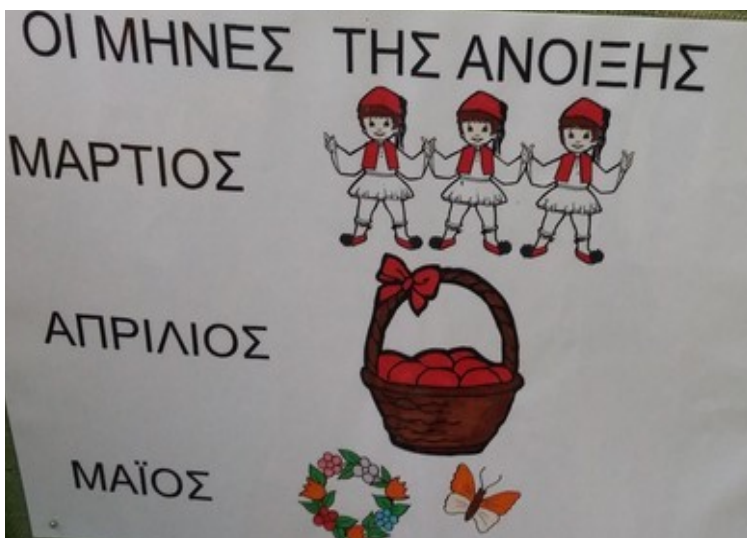

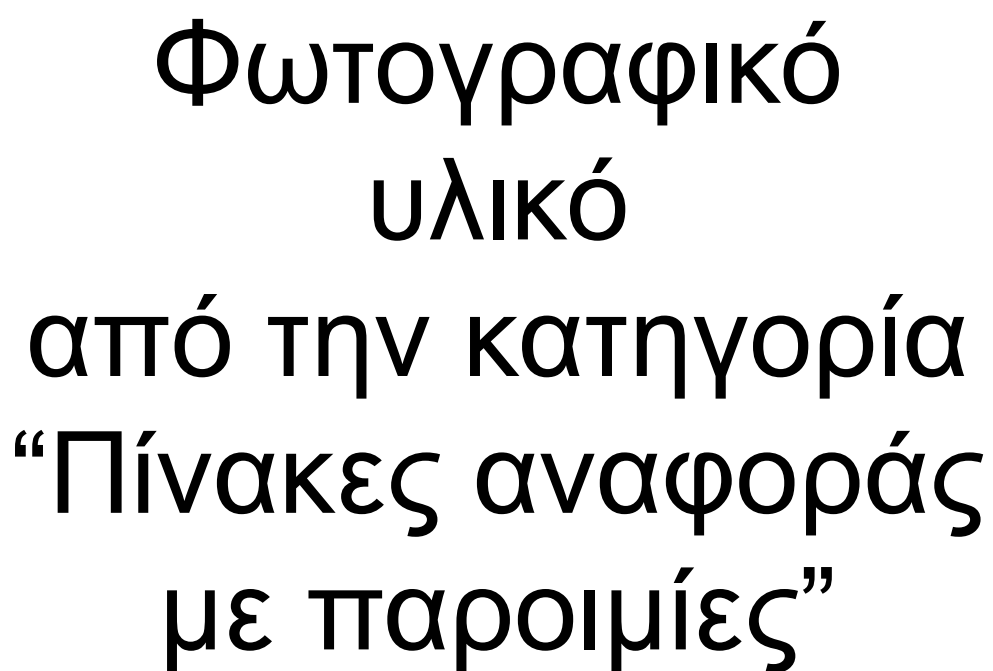
Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες για τις
εποχές”

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες αναφοράς
με παροιμίες”

ΠΑΡΟΙΜΙΑ
 Η καλή αμυγδαλιά
 ανθίζει το Γενάρη
 και βαστάει τ' αμύγδαλα
 όλο τον Αλωνάρη .

Σ' όσους μήνες έχουν
 «ρο», μπάνιο
 με ζεστό νερό .

Ο Γενάρης δε χεννά
 μήτε αυγά μήτε
 πουλιά μόνο
 κρύο και νερά .

Φασόλι να φασούλι
 περάει το πασούλι
 Ένα μήλο την
 ημέρα το γιατρό
 τον κάνει πέρα .

Όποιος φασέται...
 σκοντάφτει...

Θέλει την πίτα
 ολόκληρη
 και το σκύλο χορτάτο...

3 ΜΗΝΕΣ ΕΙΝ' Η ΚΑΙ 3 ΤΟ
 ΑΝΘΟΣ ΚΑΛΟΚΑΡΗ
 3 ΜΗΝΕΣ ΤΟ ΚΑΙ 3 ΒΑΡΥΣ
 ΦΘΑΛΟΡΟΣ ΚΕΜΟΝΑΣ

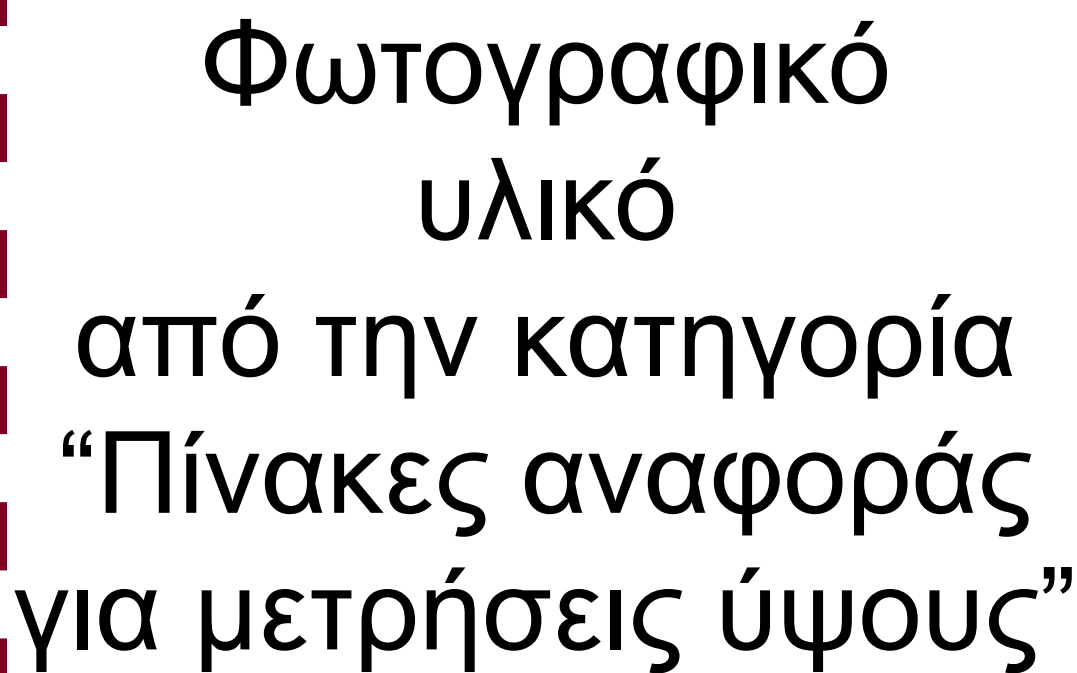
ΠΑΡΟΙΜΙΑ
 Ο Μάρτης έχει τ'
 όνομα, **MARTICE**
 κι ο Απρίλης
 τα λουλούδια.

ΠΑΡΟΙΜΙΑ - ΕΙΚΟΝΟΛΟΓΟΣ:
 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
 Ο ΦΛΕΒΑΡΗΣ ΚΙ ΑΝ ΦΛΕΒΙΖΕΙ
 ΘΑ ΜΥΡΙΣΕΙ...
 ΜΑ ΑΝ ΤΥΧΕΙ ΚΑΙ
 ΜΕΣ ΣΤΟ ΘΑ ΜΑΣ ΧΩΣΕΙ.
 ΠΙΣΑ ΤΟ ΓΕΝΑΡΗ
 ΤΟΝ ΑΛΩΝΑΡΗ

Όπου λαλούν
 πολλοί κοκόροι,
 αργεί
 να ξημερώσει.

Λείπει ο γάτος,
 χορεύουν
 τα παντίκια.

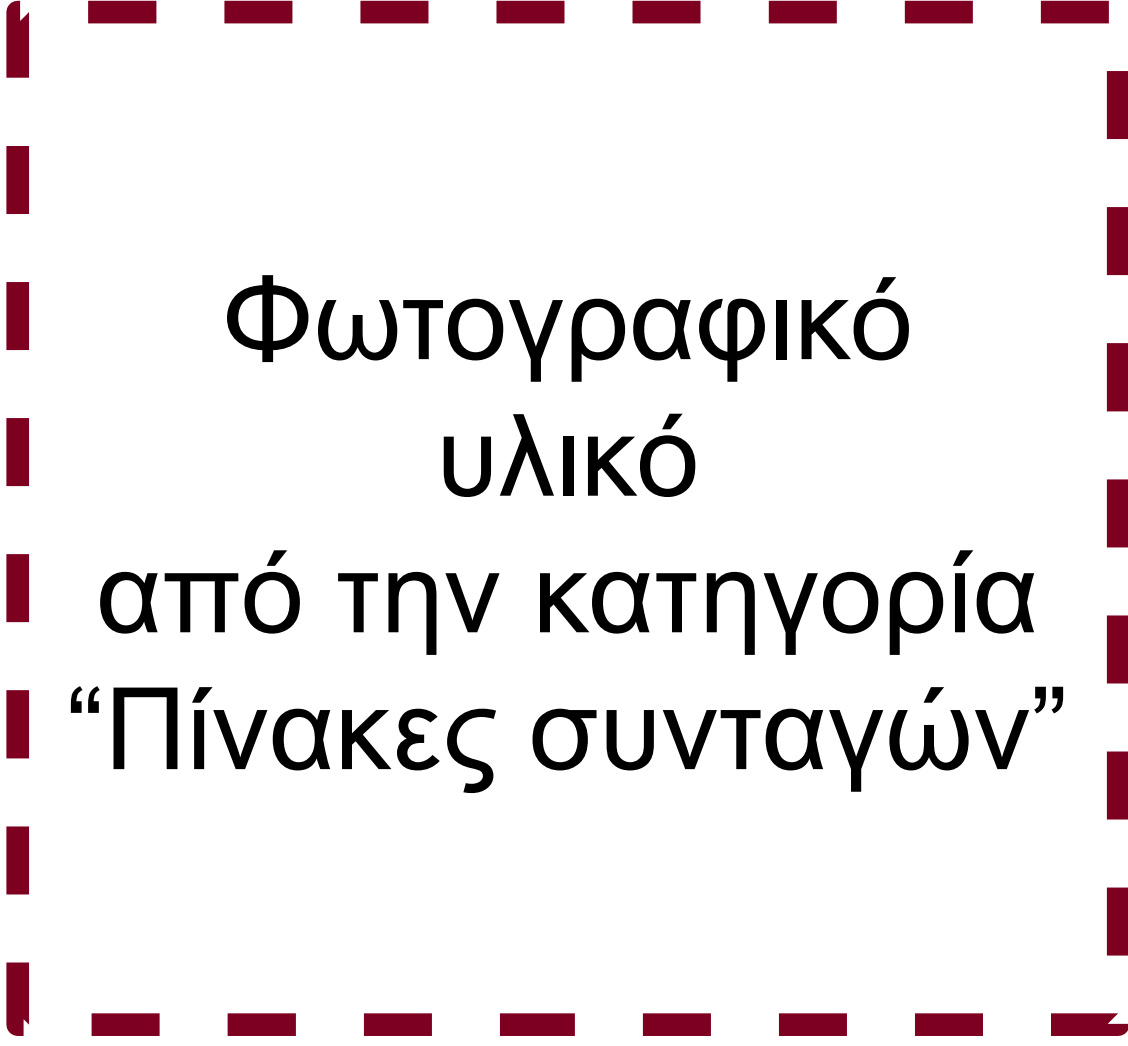
Έβαλαν το λύκο
 να φυλάει τα
 πρόβατα.

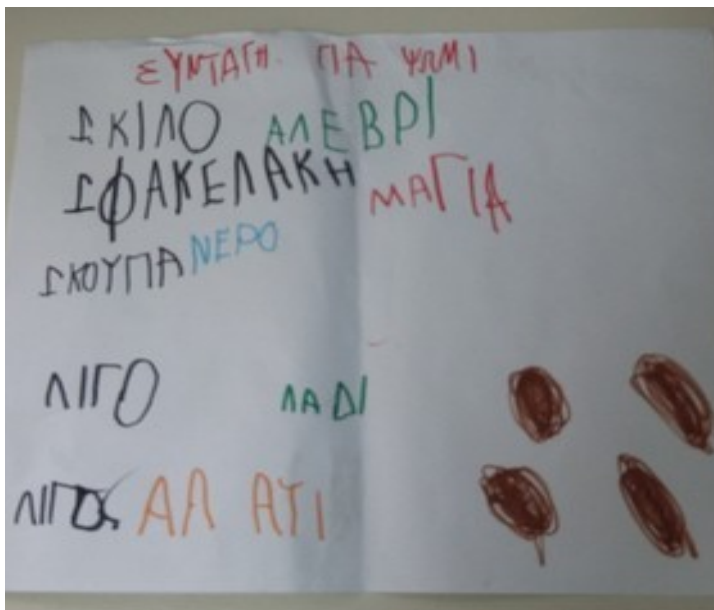
Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες αναφοράς
για μετρήσεις ύψους”

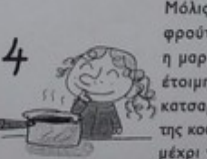
Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία
“Πίνακες συνταγών”

Μια νόστιμη μαρμελάδα

Χρειάζεσαι:

- 1 κιλό φρούτα του δάσους
- 800 γραμμάρια ψιλή ζάχαρη
- μια κατσαρόλα και μια ξύλινη κουτάλα

- Βρέ τα φρούτα στην κατσαρόλα με λίγο νερό και βράσε τα σε χαμηλή φωτιά.
- Πρόσθεσε τη ζάχαρη και ανακάτω καλά με την κουτάλα χωρίς να διαλύσεις τα φρούτα.
- Όταν η ζάχαρη λιώσει, ζήτησε από τη μαμά ή τον μπαμπά σου να δυναμώσουν τη φωτιά.
- Μόλις δεις ότι τα φρούτα έχουν λιώσει, η μαρμελάδα σου είναι έτοιμη! Κατέβασε την κατσαρόλα από το μάστιχ της κουζίνας και περίμενε μέχρι να κρυώσει η μαρμελάδα σου για να τη δοκιμάσεις.

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με την
«έκφραση»

ΟΝΟΜΑ	😊	😘	ΟΝΟΜΑ	😊	😘
Βαλάντας	✓	✓	Βαλάντας	✓	✓
Σταυρakis	✓	✓	Σταυρakis	✓	✓
Ελενα	✓	✓	Καραλια	✓	✓
Χριστος	✓	✓	Χρηστο	✓	✓
Μαρια	✓	✓	Μαρια	✓	✓
Δημητρης 2.	✓	✓	Δημητρης 2.	✓	✓
Σοφια	✓	✓	Σοφια	✓	✓
Δημητρης 2.	✓	✓	Δημητρης 2.	✓	✓
Ευδοκας	✓	✓	Ευδοκας	✓	✓
Λεωνidas	✓	✓	Λεωνidas	✓	✓
Χρηστος	✓	✓	Χρηστος	✓	✓
Παναγιωτης	✓	✓	Παναγιωτης	✓	✓
Νικητας	✓	✓	Νικητας	✓	✓
Δημητρης 2.	✓	✓	Δημητρης 2.	✓	✓
Κωνσταντinos	✓	✓	Κωνσταντinos	✓	✓
Σωτηρης	✓	✓	Σωτηρης	✓	✓
Μαρια	✓	✓	Μαρια	✓	✓
Μαρια 2.	✓	✓	Μαρια 2.	✓	✓
Μαργαριτα	✓	✓	Μαργαριτα	✓	✓
Φωτεινη	✓	✓	Φωτεινη	✓	✓

Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΥΛΑ ΝΙΩΘΕΙ...

ΧΑΡΟΥΜΕΝΟΣ

(ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΑΓΟΡΙ ΝΙΩΘΕΙ ΧΑΡΑ)

- ΕΧΕΙ ΒΑΛΕΙ ΓΚΟΛ (ΒΕΡΜΑΣ)
- ΕΧΕΙ ΦΙΛΟΥΣ (ΣΤΑΥΡΙΑΝΗ)
- ΠΗΓΕ ΒΟΛΤΑ (ΚΑΤΕΡΙΝΑ)
- ΈΓΓΡΑΦΕ ΜΙΑ ΣΦΑΙΡΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗ (ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ)
- ΈΓΓΡΑΦΕ ΞΕΠΛΑΝΗ ΣΤΗ ΜΑΜΑ ΤΟΥ (ΓΕΩΡΓ).
- ΠΛΑΙΖΕΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΤΟΥ (ΡΗΓΑΣ)
- ΈΓΓΡΑΦΕ ΤΟ ΜΠΑΛΑΚΙ ΣΤΗΝ ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΓΚΟΛΟΓ (ΓΙΩΤΑ)
- ΔΙΑΒΑΣΕ ΜΟΝΟΣ ΤΟΥ ΈΝΑ ΒΙΒΛΙΟ (ΚΩΝ/ΝΟΣ)
- ΠΗΓΕ ΤΑΞΙΔΙ (ΓΙΩΡΓΟΣ)
- ΤΩΝ ΑΓΑΠΑΝΕ ΟΙΔΙ (ΣΗΝΟΣ Σ.)
- ΈΓΓΡΑΦΕ ΔΕΡΟ ΣΤΗ ΜΑΜΑ ΤΟΥ (ΧΑΡΗΣ)
- ΤΟΥ ΠΗΓΕ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ Η ΜΑΜΙΑ ΤΟΥ (ΕΛΙΣΑΒΕΤ)
- ΠΗΓΕ ΒΟΛΤΑ ΜΕ ΤΟ ΦΙΛΟ ΤΟΥ (ΝΙΚΟΣ Δ.)
- Η ΜΑΜΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥ ΑΓΟΡΑΣΕ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (ΒΛΗΣ)

ΛΥΠΗΜΕΝΟ

(ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΝΙΩΘΕΙ ΛΥΠΗ)

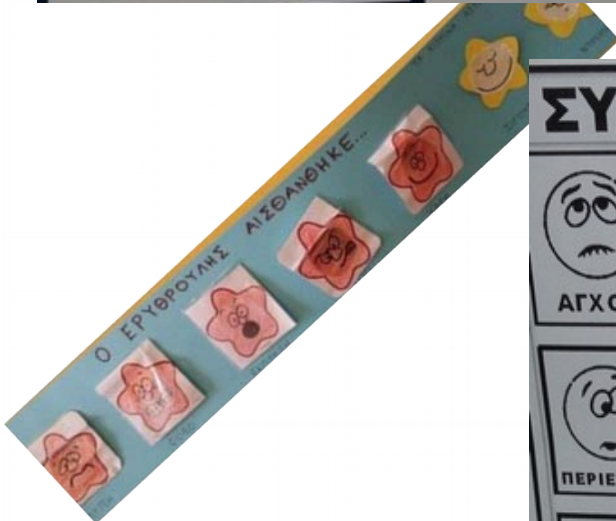
- ΔΕΝ ΒΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΕΑ ΤΟΥ (ΣΤΑΥΡΙΑΝΗ)
- ΚΑΠΟΥ ΧΤΥΠΗΣΕ (ΧΑΡΗΣ)
- ΤΟΥ ΣΚΙΣΤΗΚΕ ΒΑΤΙ (ΒΕΡΜΑΣ)
- ΜΑΛΩΣΗΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥ (ΡΗΓΑΣ)
- ΤΗΝ ΚΟΡΟΔΕΥΟΥΝ (Ουρανός)
- ΔΕΝ ΤΟΥ ΔΙΝΟΥΝ ΤΟ ΔΕΡΟ ΠΟΥ ΘΕΛΕΙ (ΚΩΝ/ΝΟΣ)
- ΔΕΝ ΤΟΥ ΚΑΝΟΥΝ ΤΗ ΧΑΤΗΡΙΑ (ΓΕΩΡΓ).
- ΈΠΕΣΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΥΝΙΑ (ΓΙΩΤΑ)
- ΜΑΛΩΣΗΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΗΣ (ΣΤΑΥΡΙΑΝΗ)
- ΤΗΝ ΜΑΛΩΣΕ Η ΜΑΜΙΑ ΤΗΣ (Ν. Δ.)
- ΔΕΝ ΤΗΝ ΠΗΓΕ ΒΟΛΤΑ Η ΜΑΜΙΑ ΤΗΣ (ΕΛΙΣΑΒΕΤ)
- ΤΗΝ ΣΥΡΞΑΝΕ (Ν.Σ.)
- ΤΗΝ ΧΤΥΠΗΣΑΝ (ΒΛΗΣ)
- ΈΧΑΣΕ ΤΟ ΚΟΚΚΑΛΑΚΙ ΤΗΣ (ΚΑΤΕΡΙΝΑ)
- ΔΕΝ ΤΗΝ ΠΛΑΙΖΟΥΝ (ΓΙΩΡΓΟΣ)

ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΠΡΟΚΑΛΟΥΝ ΛΥΠΗ:

ΑΡΡΩΣΤΙΑ ΤΣΑΚΕΜΟΙ ΠΟΝΟΣ ΠΑΡΑΤΟΧΕΛΟΝΑΙ ΠΛΟΝΕΜΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΕΙΝΑ

Τα μέρη ενός ανθρωποει.

ΜΑΤΙΑ: -να παρατηρησει τα αντικετα
-να διαβασει τα προκτακια
ΜΥΑΛΟ: -να κινηθετα
-να κινηθετα
-να κινηθετα
ΑΥΤΙΑ: -να ακουσει
-να ακουσει
-να ακουσει
ΣΤΟΜΑ: -να ριπει
-να ριπει
-να διαβασει
ΧΕΡΙΑ: -να πινουν
-να πινουν
-να πινουν
ΠΟΔΙΑ: -να πινουν
-να πινουν
-να πινουν
ΚΑΡΔΙΑ: -να ακουσει
-να ακουσει
-να ακουσει
ΒΙΒΛΙΑ: -να κινηθετα
-να κινηθετα
-να κινηθετα

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ

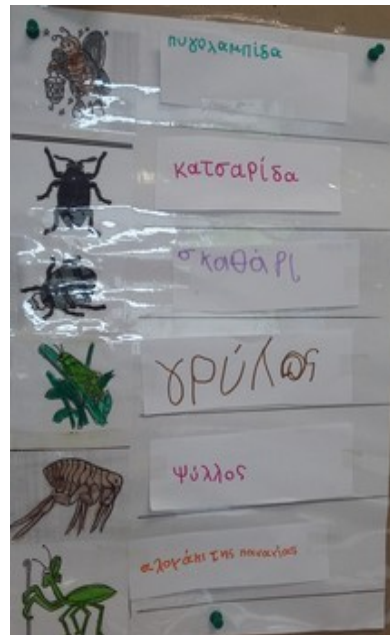
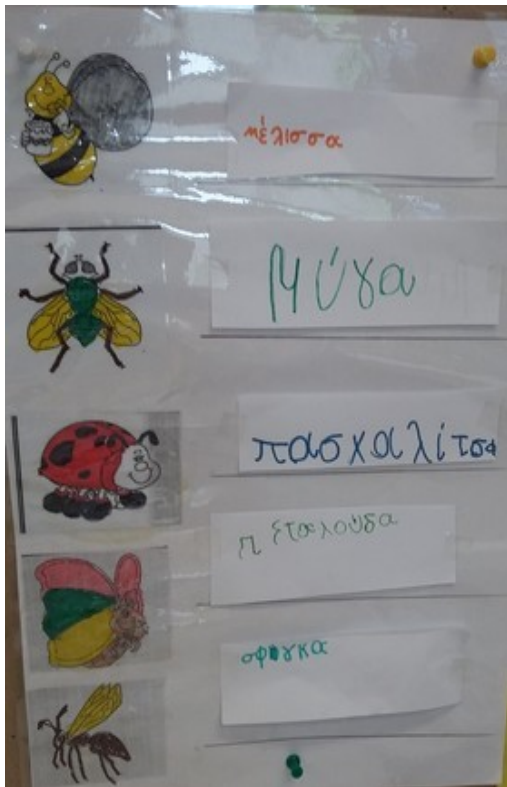
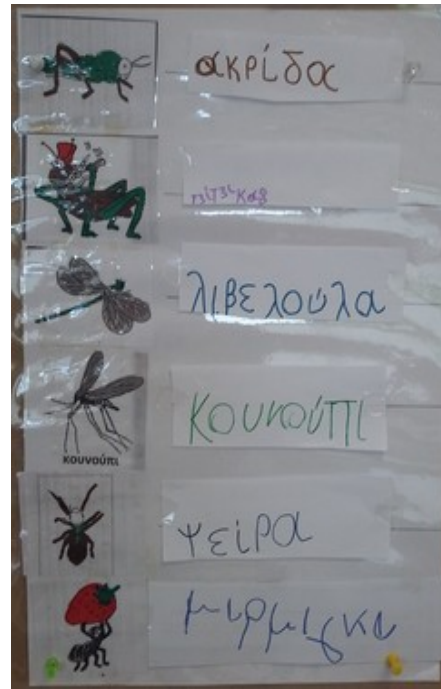
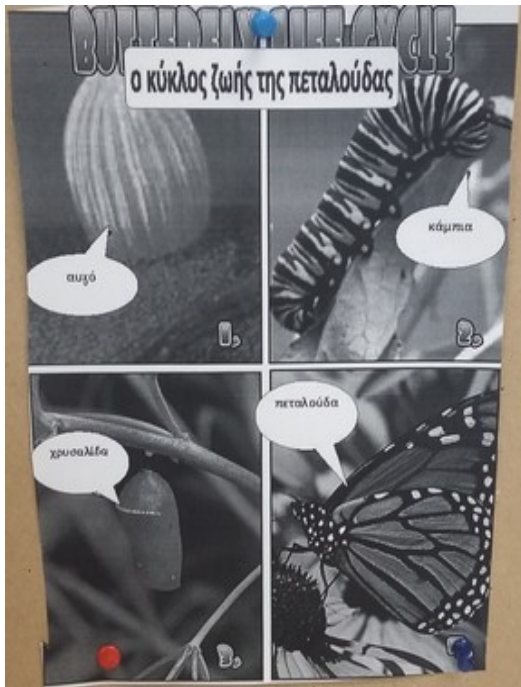

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με τα
«έντομα»

- ΕΝΤΟΜΑ
1. ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ
  2. ΜΕΛΙΣΣΑ
  3. ΚΟΥΝΟΥΠΙ
  4. ΜΥΓΑ
  5. ΣΚΝΙΠΑ
  6. ΜΥΡΜΗΓΚΙ
  7. ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑ
  8. ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ
  9. ΣΦΗΚΑ
  10. ΑΡΑΧΝΗ
  11. ΑΚΡΙΔΑ

ΡΦΕΛΙΝΑ / ΒΛΑΒΕΡΑ
 ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ / ΣΦΗΚΑ
 ΜΕΛΙΣΣΑ / ΚΟΥΝΟΥΠΙ
 ΑΡΑΧΝΗ / ΜΥΓΑ
 ΔΑΤΣΧΑΛΙΤΣΑ / ΣΚΝΙΤΑ

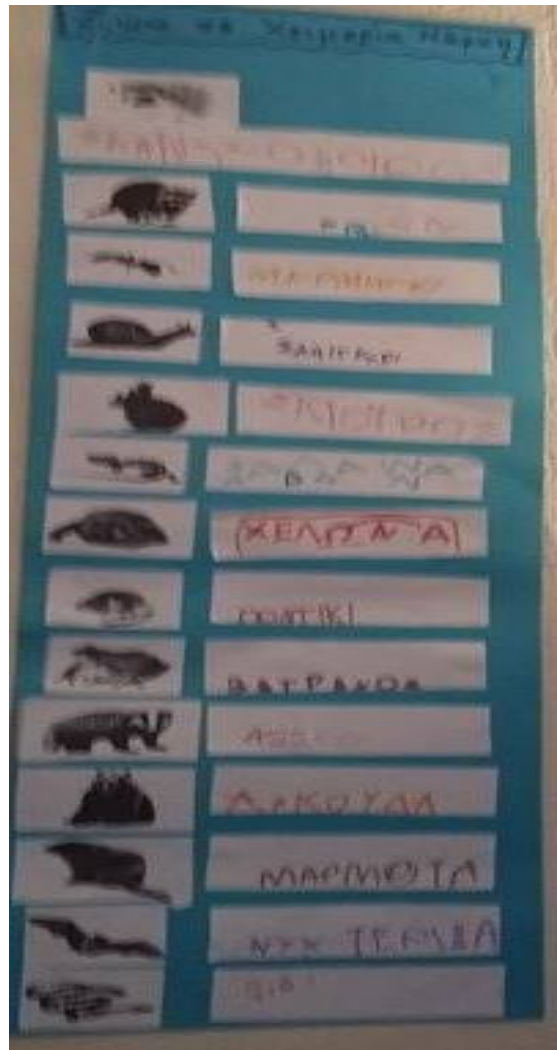
Φωτογραφικό υλικό

από την κατηγορία:

Πίνακες αναφοράς

θεματικής ή project

σχετικοί με τα «ζώα»

Τι κάνουν τα ζώα την άνοιξη ;

<p>Τα αποδημητικά πουλιά επιστρέφουν .</p>	<p>Τα πουλιά ζευγαρώνουν</p>	<p>Τα πουλιά χεννούν αυγά</p>
<p>Τα μικρά πουλάκια χεννιούνται .</p>	<p>Τα ζώα ξυπνούν από τη χειμάρια νάρκη</p>	<p>Τα έντομα ξυπνούν .</p>

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με τα
«Πουλιά»

Τα πουλιά την άνοιξη

πουλιά

φωλιά

νεοσσοί

πελαργός

χελιδόνι

κούκος

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με τα
«φυτά»

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με τη
«διατροφή»

ΤΟ ΜΕΝΟΥ ΤΙΣ ΑΡΧΟΧΩΔΑΣ
 ΒΑΤΟΜΟΥΡΑ
 ΜΙΡΜΙΓΧΙΑ
 ΧΕΛΩΜΑ
 ΜΕΝΙ
 ΣΜΕΟΥΡΑ
 ΦΡΑΟΥΛΕΣ
 ΜΗΛΑ
 ΕΣΟΝΑ
 ΑΛΛΑΔΙΑ
 ΧΕΡΑΣΙΑ
 ΒΟΛΒΟΥΣ
 ΒΕΛΑΥΙΔΑ ΚΑΤΑΥΑ

ΕΛΙΟΨΟΜΟΜΑΡΙΑ
 - ΖΥΜΗ → ΝΕΡΟ, ΑΛΕΥΡΙ
 - ΕΛΙΕΣ → ΑΛΑΤΙ, ΛΑΔΙ
 - ΤΑΨΙ
 - ΛΑΔΟΚΟΜΑ

- Στις σαλάτες λέμε ΝΑΙ
- στα φρέσκα φρούτα λέμε ΝΑΙ
- Στα ψαράκια λέμε ΝΑΙ
- και στα όσπρια λέμε ΝΑΙ.
- Στο γαλατάκι λέμε ΝΑΙ
- και στο ψωμάκι λέμε ΝΑΙ.
- ΟΧΙ στα γαριδάκια
- ΟΧΙ και στα ζαχαρωτά
- ΟΧΙ στα πατατάκια
- ΟΧΙ και στα νλυκά

- στα γιουβαράκια λέμε ΝΑΙ
- Στα φασολάκια λέμε ΝΑΙ
- και στο λάδι λέμε ΝΑΙ.
- Στο γιαούρτι λέμε ΝΑΙ
- και στα φρούτα λέμε ΝΑΙ.
- ΟΧΙ λέμε στις τσίχλες
- ΟΧΙ στα αναψυκτικά
- ΟΧΙ στις σοκολάτες
- ΟΧΙ και στα ανθυγιεινά

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με την
«υγιεινή των
δοντιών»

ΠΟΙΕΣ ΤΡΟΦΕΣ ΚΑΝΟΥΝ ΤΑ ΔΟΝΤΙΑ ΜΑΣ ΧΑΡΟΥΜΕΝΑ
ΚΑΙ ΠΟΙΕΣ ΤΑ ΚΑΝΟΥΝ ΛΥΠΗΜΕΝΑ;

Πίνακας Αναφοράς:
Τα μέρη του δοντιού

αδαμαντίνη
οδοντίνη
πολφός
ρίζα
ούλο

Υγιεινή των δοντιών

δόντι
οδοντίατρος
οδοντόβουρτσα
οδοντόκρεμα

ΤΑ ΔΟΝΤΙΑ ΜΑΣ

✓ ΓΕΝΝΙΟΜΑΣΤΕ ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ ΔΟΝΤΙΑ

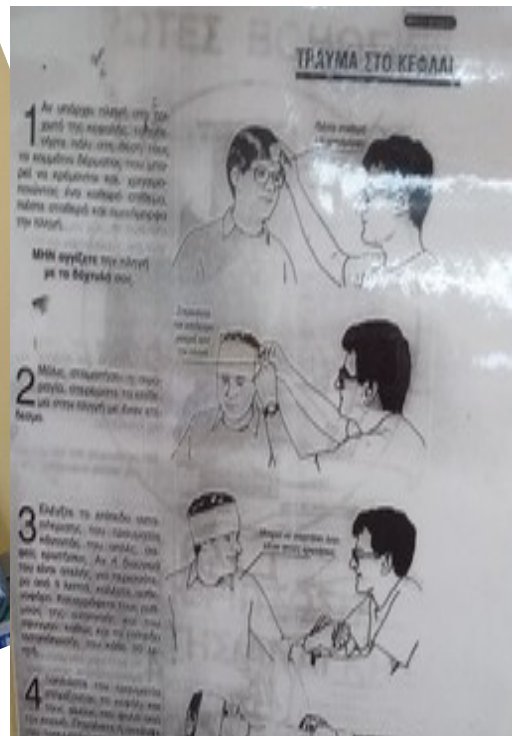
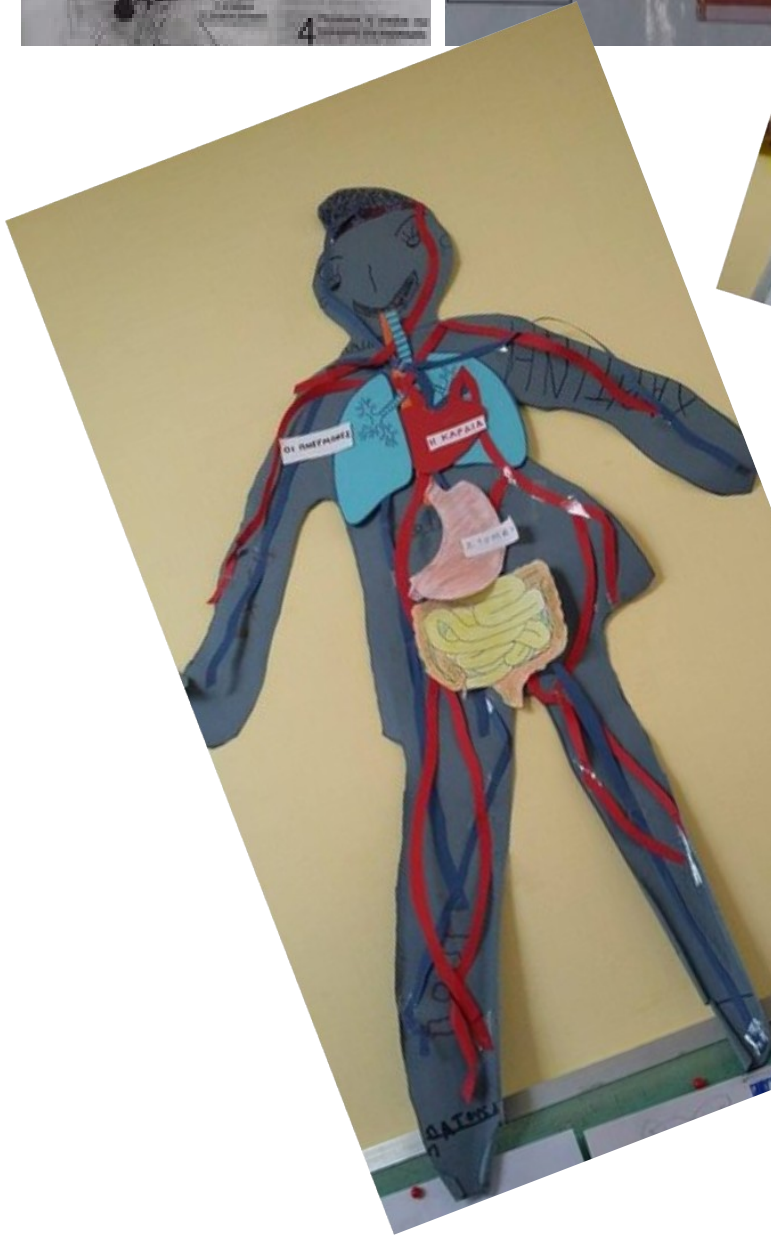
ΣΙΓΑ ΣΙΓΑ ΜΕΓΑΛΩΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΒΓΑΙΝΟΥΝΕ
ΕΝΑ ΕΝΑ ΤΑ ΔΟΝΤΑΚΙΑ

ΟΤΑΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΑΙΔΙΑ
ΕΧΟΥΜΕ 20 ΔΟΝΤΙΑ.

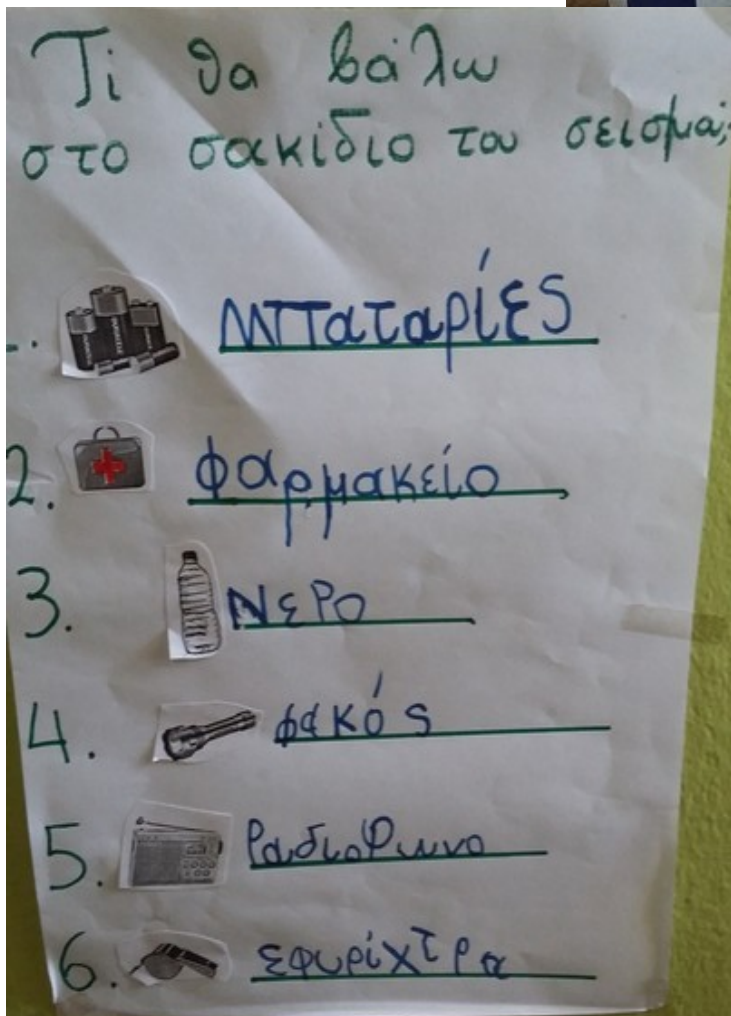
ΣΙΓΑ ΣΙΓΑ ΟΜΩΣ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΔΟΝΤΙΑ
ΠΕΦΤΟΥΝΕ ΚΑΙ ΒΓΑΖΟΥΜΕ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ
ΠΟΥ ΘΑ ΤΑ ΕΧΟΥΜΕ ΣΕ ΟΛΗ ΜΑΣ ΤΗ ΖΩΗ

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με το
«ανθρώπινο σώμα»

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με το
«περιβάλλον»

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-
συναισθηματικοί»

αν υψον

Το 1ο είναι η **ΚΑΤΑΛΗΨΗ** της **ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ**

Sub. Παναθ.: Τα Ρώσοι (καταλαμβάνουν για το κέρμα)

Χρυσάδα: Τα αγου και Ρώσοι στα Τζου

Ζωύ: Τζουφάλα και αρπάζουν Νερό 5 φουγάτο

Άντα: Τα κείφα και Ρώσοι

Sub. Άντα: Τα ναυαγία που είναι στο γράβιο, σε μια σαβόλα jumbo

Sub. Κόβ.: Τα κείφα και Ρώσοι

Άγγελος: Τα κείφα και Ρώσοι

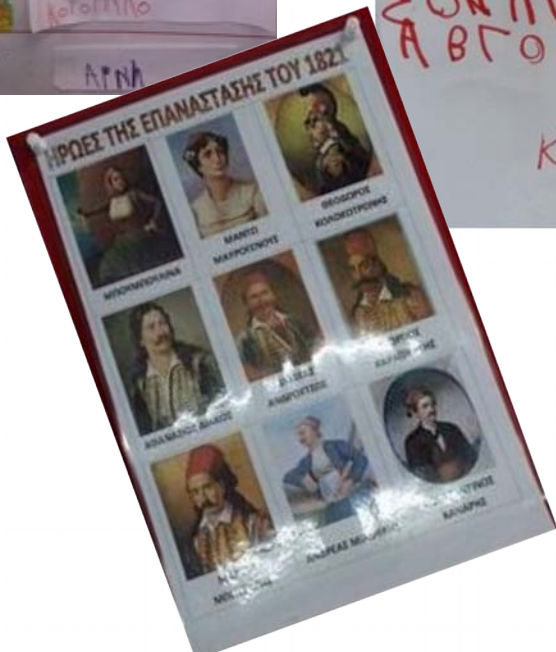
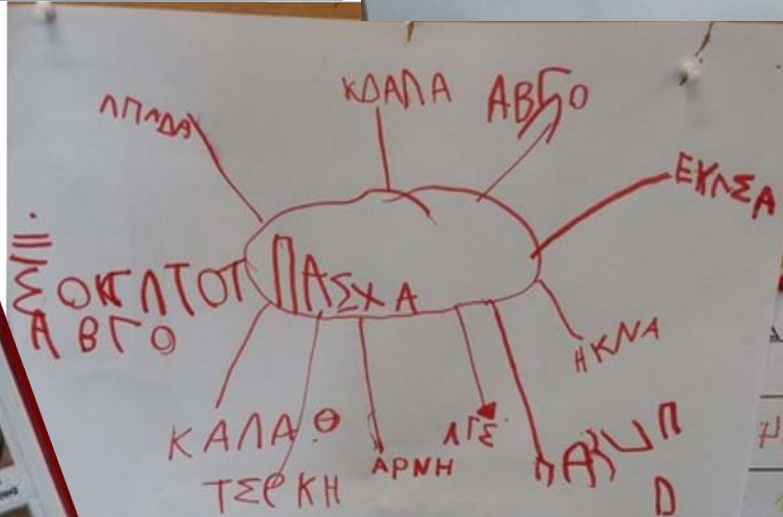
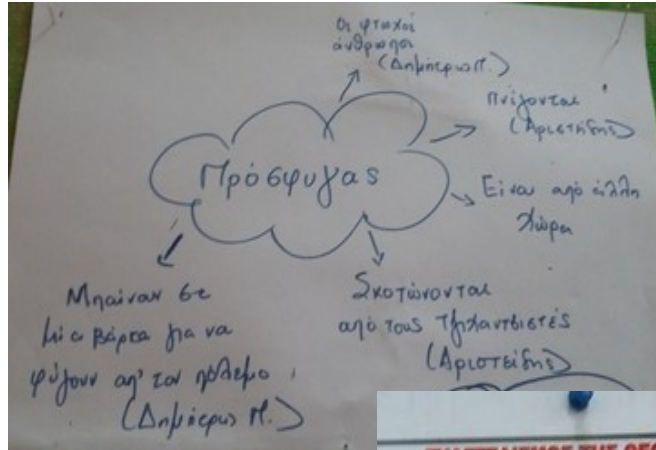
Ουκιά: Τα κείφα και Ρώσοι

Αυτοβία: Τα κείφα και Ρώσοι

Λίνα: Τα κείφα και Ρώσοι

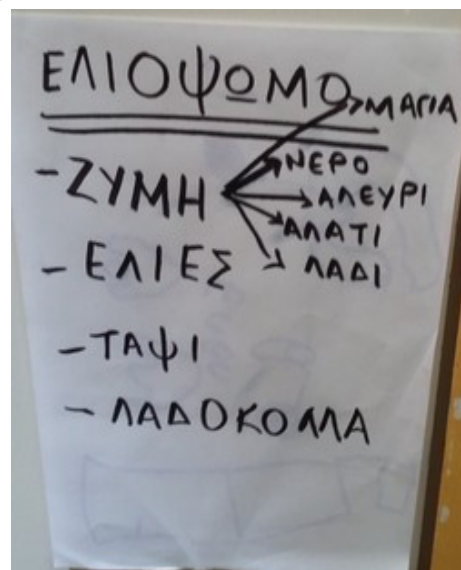
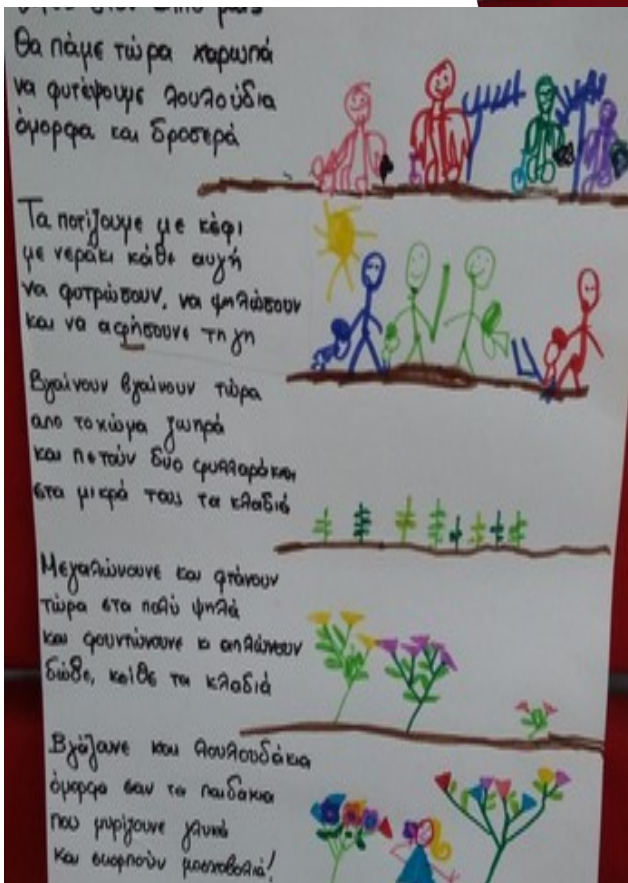
Πέτρος: Τα κείφα και Ρώσοι

Λοβία: Τα κείφα και Ρώσοι

Φωτογραφικό
υλικό
από την κατηγορία:
Πίνακες αναφοράς
θεματικής ή project
σχετικοί με τη
«γλώσσα»

Πίνακες αναφοράς έτοιμοι/εμπορίου

Αριθμοί

Ξέρεις από το ένα μέχρι το δέκα να μετράς; Προσπάθησε πάλι, μην τα παρατάς!

1 ένα μπαλόνι	2 δύο δώρα γενεθλίων
3 τρία φτερά	4 τέσσερις κάρτες
5 πέντε κουμπιά	6 έξι γλυκά
7 επτά συνδετήρες	8
9 εννέα ξύστρες	10

ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Δε μιλάμε όλοι μαζί!	Δε γυρνάμε πλάτη!
Δεν τραβάμε και δεν παίρνουμε τα παιχνίδια των άλλων παιδιών!	Δεν τρέχουμε μέσα στην τάξη!
Δεν φέρνουμε μέσα στην τάξη!	Δεν γυρνάμε πλάτη στην τάξη!
Δεν μιλάμε με τον εκπαιδευτικό!	Δεν μιλάμε με τον εκπαιδευτικό!

ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ	ΟΡΘΟΓΩΝΙΟ
ΚΥΚΛΟΣ	ΤΡΙΓΩΝΟ

ΚΑΙΟΚΑΙΡΑ

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιουλίου	Αυγούστου	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοεμβρίου	Δεκεμβρίου
------------	-------------	---------	----------	-------	---------	---------	-----------	-------------	-----------	-----------	------------

Δε χτυπάμε!	Δε μιλάμε όλοι μαζί!	Δεν μαντζουρώνουμε τις ζωγραφιές των άλλων παιδιών!
Δε στεναχωρούμε τους φίλους μας!	Δεν είναι ευγενικό να κοροϊφούμε!	

μέλισσα	πασαλίτσα	πε
μετασοκώληκας	ψαλίδα	σκα

ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

ΠΑΠΑΦΙΣΣΑΣ	ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΤΣΙΑΝΗΣ
ΡΗΓΑΙ ΦΕΡΡΑΙΟΣ	ΝΙΚΗΤΗΣ	ΚΩΣΤΟΣ ΤΖΑΒΕΛΑΣ
ΠΑΝΟΣ ΑΝΑΞΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ	ΠΛΑΠΟΥΤΑΙ

ΤΟ ΣΑΡΑΚΟΣΤΙΑΝΟ ΤΡΑΠΕΖΙ

λαχάνα	χαλβάς	ταραμοσαλάτα
ελιές	χταποδάκι	καλαμαράκια

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Δε σπρώχνουμε τα βιβλία!	Δε μαντζουρώνουμε τα βιβλία!	Δεν φέρνουμε μέσα στην τάξη!
Δε μιλάμε στην τάξη!	Δε μιλάμε στην τάξη!	Δε μιλάμε στην τάξη!

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

1. Τα μάτια κοιτούν
2. Τα αυτιά ακούνε
3. Το στόμα ήσυχο
4. Χέρια και πόδια μαζεμένα
5. Κάνω το καλύτερό μου!

Αα ΑΧΛΑΔΙ	Ηη ΗΛΙΟΣ	Νν ΝΕΡΑΙΔΑ	Ττ ΤΗΛΕΦΩΝΟ
Ββ ΒΑΖΟ	Θθ ΘΡΑΝΙΟ	Ξξ ΞΥΛΟΦΩΝΟ	Υυ ΥΦΑΣΜΑ
Γγ ΓΑΤΑ	Ιι ΙΣΤΙΟΦΟΡΟ	Οο ΟΜΠΡΕΛ	Φφ ΦΕΓΓΑΡΙ
Δδ ΔΕΝΤΡΟ	Κκ ΚΟΥΚΛΑ	Ππ ΠΟΥΛΙ	Χχ ΧΩΝΙ
Εε ΕΛΕΦΑΝΤΑΣ	Λλ ΛΑΓΟΣ	Ρρ ΡΟΔΙ	Ψψ ΨΑΡΙ
Ζζ ΖΑΡΙ	Μμ ΜΗΛΟ	Σσ ΣΤΑΦΥΛΙ	Ωω ΩΡΑ

Πίνακες αναφοράς χειρόγραφοι

Νηπιαγωγείο Εθνικών στο

Δεν δαίνουμε
 Δεν χαίρομαι
 Δεν φωνάζω
 Δεν παίζω με τους φίλους μου
 Δεν σπρώχνω
 Δεν παίρνω από το δωμάτιο
 Δεν παίρνω από το δωμάτιο
 Δεν παίρνω από το δωμάτιο

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω
 Δεν αγκαλιάζω

ΧΑΡΟΥΜΕΝΟΣ
 (ΓΙΑΝ ΤΟ ΑΓΟΡΙ ΝΙΘΕΙ ΧΑΡΑ)

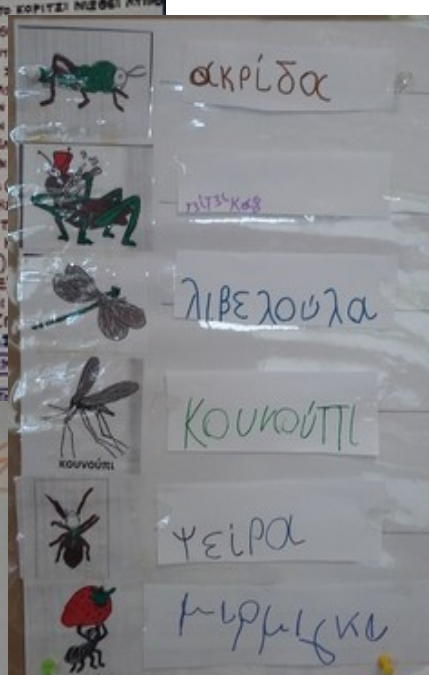
- ΕΧΕΙ ΒΑΛΕΙ ΓΚΟΛ(ΒΕΜΑΣ)
- ΕΧΕΙ ΦΑΝΕΣ (ΣΤΑΥΡΑΝΗ)
- ΠΗΓΕ ΒΟΥΛΑ (ΣΚΑΤΡΑ)
- ΕΧΕΙ ΜΙΑ ΣΡΑΙΑ ΣΤΙΓΜΑΤΑ(ΧΑΡΑΛΑΜΟΣ)
- ΕΧΕΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΜΑΜΑ ΤΟΥ (ΓΟΡΓ)
- ΠΑΙΖΕΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΤΟΥ (ΡΗΛΑ)
- ΕΧΕΙ ΤΟ ΜΠΑΛΑΚΙ ΣΤΗ ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΓΚΟΛ(ΣΤΙΣΤΑ)
- ΔΙΑΒΑΣΕ ΜΟΝΟΣ ΤΟΥ ΈΝΑ ΒΙΒΛΙΟ (ΚΕΝΙΣ)
- ΠΗΓΕ ΤΑΞΙΔΙ(ΣΠΕΡΟΣ)
- ΤΟΝ ΑΓΑΠΑΝΕ ΟΙΟΙ ΣΧΙΣΟΣ Σ)
- ΕΧΕΙΝ ΔΕΡΟ ΣΤΗ ΜΑΜΑ ΤΟΥ (ΧΑΡΗΣ)
- ΤΟΥ ΠΗΓΕ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ Η ΜΑΜΑ ΤΟΥ (ΔΟΥΣΑΒΕΤ)
- ΠΗΓΕ ΒΟΥΛΑ ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΟ ΤΟΥ(ΛΙΝΟΣ Δ)

ΛΥΠΗΜΕΝΟ
 (ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΝΙΘΕΙ ΛΥΠΗ)

- ΔΕΝ Θ...
- ΚΑΠΟΥ...
- ΤΟΥ...
- ΜΑ...
- ΤΗ...
- ΔΕΝ...
- ΔΕΝ...

• ΕΠΕΣΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΥΝΙΑ
 • ΜΑΝΕΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΗΣ
 • ΤΗΝ ΜΑΝΕΙ Η ΜΑΜΑ
 • ΔΕΝ ΤΗΝ ΠΗΓΕ ΒΟΥΛΑ
 • ΤΗΝ ΣΠΡΩΞΑΝΕ (Ν.Σ.)
 • ΤΗΝ ΣΤΥΠΩΞΑΝ (ΜΑΡΣ)
 • ΕΧΑΤΕ ΤΟ ΕΚΕΛΑΛΕΙ
 • ΔΕΝ ΤΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ (ΣΤΙ)
ΦΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ ΜΑΣ

ΠΡΟΣΤΙΑ ΤΣΑΚΗ
 ΠΙΝΕΜΟΣ ΤΣΑΝΑΤ

ΤΟ ΜΕΝΟΥΤΙΣ ΙΡΚΟΥΔΑΣ

ΒΑΤΟΜΟΥΡΑ
 ΜΙΡΜΙΓΧΙΑ
 ΧΕΛΩΝΑ
 ΜΕΝΙ
 ΣΜΕΟΥΡΑ
 ΦΡΑΟΥΛΕΣ
 ΜΗΛΑ
 ΕΣΟΛΑ
 ΑΛΑΦΙΔΙΑ
 ΧΕΡΑΣΙΑ
 ΒΟΛΒΟΚΑ

ΕΛΙΟΨΟΜΟΜΑΓΙΑ

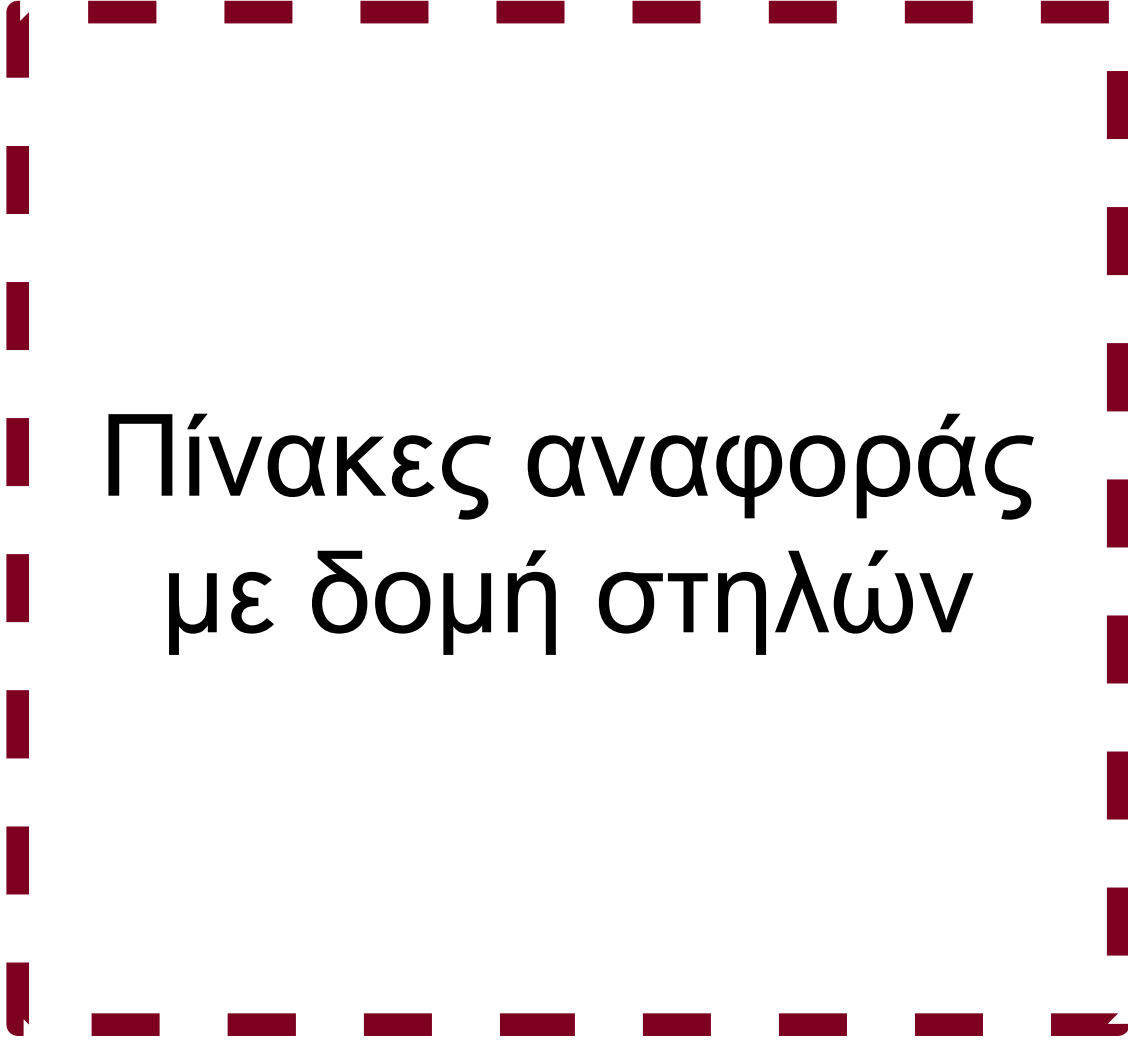
- ΖΥΜΗ → ΝΕΡΟ
 → ΑΛΕΥΡΙ
 → ΑΛΑΤΙ
 - ΕΛΙΕΣ → ΛΑΔΙ

ΤΑΨΙ
 ΛΑΔΟΚΟΜΑ

- Τι θα βάλω στο σακίδιο των σελοφάν;
1. **ΛΥΤΑΤΑΡΙΕΣ**
  2. **ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ**
  3. **ΝΕΡΟ**
  4. **ΦΕΚΟΣ**
  5. **ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ**
  6. **ΣΦΟΥΡΙΧΤΕΡΑ**

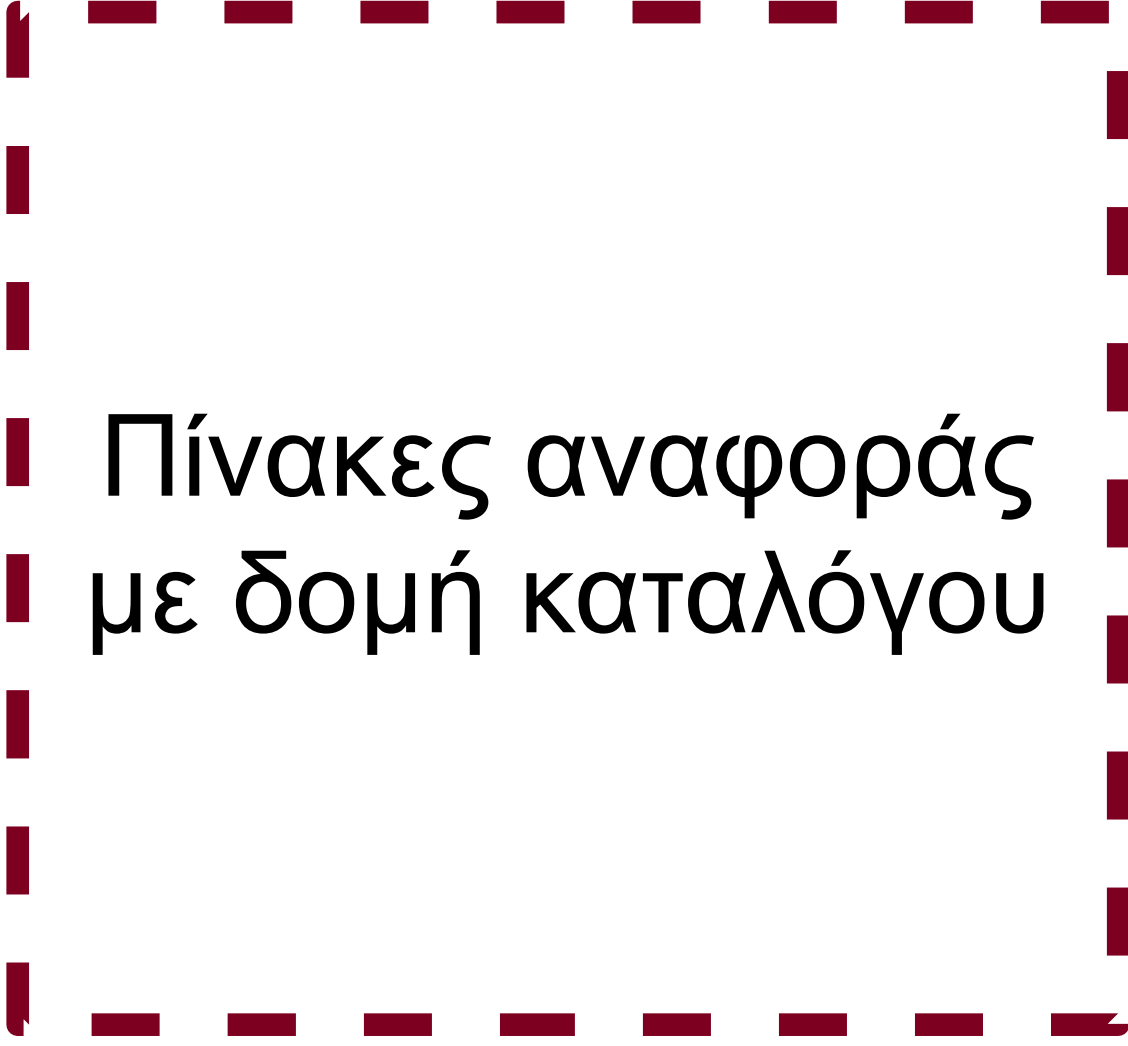

Πίνακες αναφοράς με δομή στηλών

Πίνακες αναφοράς
με δομή καταλόγου

ΧΡΩΜΑΤΑ

- ΚΟΚΚΙΝΟ
- ΚΙΤΡΙΝΟ
- ΜΠΛΕ
- ΠΡΑΣΙΝΟ
- ΚΑΦΕ
- ΜΑΥΡΟ
- ΑΣΠΡΟ

- ΕΛΛΑΔΑ
- ΑΛΒΑΝΙΑ
- ΓΕΡΜΑΝΙΑ
- ΡΩΣΙΑ
- ΙΣΠΑΝΙΑ
- ΙΤΑΛΙΑ
- ΑΓΓΛΙΑ
- ΓΑΛΛΙΑ

- μαργαρίτα
- παπαρούνα
- τριαντάφυλλο

Τι θα βάλω στο σακίδιο του σειφάρι;

1. ΜΠΑΤΑΡΙΕΣ
2. ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ
3. ΝΕΡΟ
4. ΑΚΟΥΣ
5. ΧΕΙΡΑ

Η ΤΑΞΗ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΟΤΑΝ...

- Δεν τρέχουμε μέσα στην τάξη.
- Δεν σπρωχνουμε και δεν χτυπούμε τους συμμαθητές μας.
- Σηκώνουμε το χέρι για να μιλήσουμε.
- Δεν διακόπτουμε το άλλο.
- Πετάμε το σκουπί μας στο καλάδι.
- Τρώμε υγιεινά τρόφιμα.

- Κόκκινο ΚΟΚΚΙΝΟ
- Κίτρινο ΚΙΤΡΙΝΟ
- Πράσινο ΠΡΑΣΙΝΟ
- Ροζ - ΡΟΖ
- Βιολετί - ΜΩΒ
- ΒΙΟΛΕΤΙ - ΜΩΒ
- Γαλάζιο ΓΑΛΑΖΙΟ
- Καφέ ΚΑΦΕ
- Μπλε ΜΠΛΕ
- Πορτοκαλί ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ
- Μαύρο ΜΑΥΡΟ
- Άσπρο ΑΣΠΡΟ
- Γκρι ΓΚΡΙ

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

1. Τα μάτια κοιτούν
2. Τα αυτιά ακούνε
3. Το στόμα ήσυχο
4. Χέρια και πόδια μαζεμένα
5. Κάνω το καλύτερό μου!

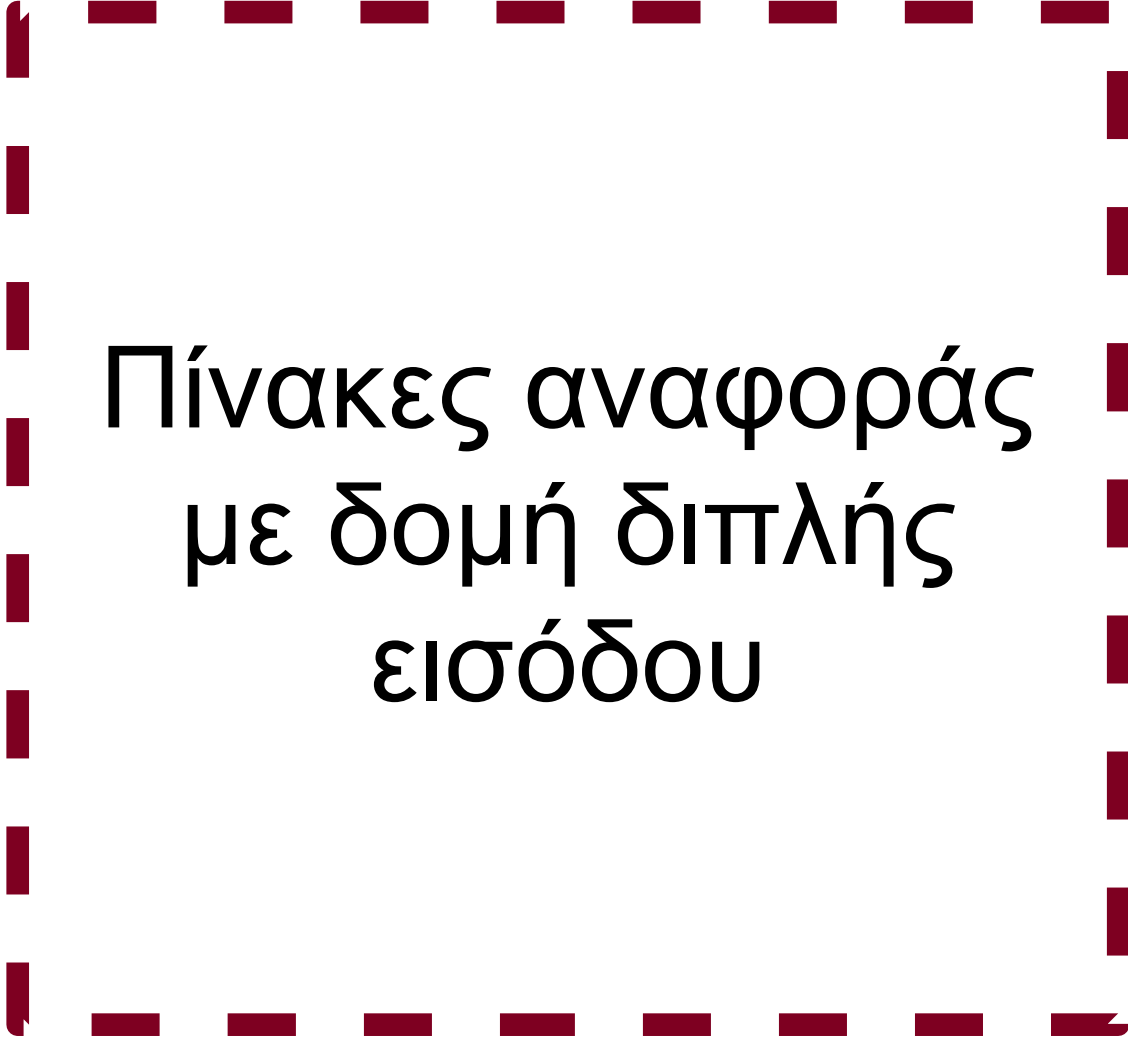
ΕΠΟΧΕΣ

- Φθινόπωρο
- Χειμώνας
- Άνοιξη
- Καλοκαίρι

ΛΑΜΠΡΙΝΗ

- ΝΑΤΑΛΙΑ
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
- ΠΕΛΑΠΑ
- ΑΓΓΕΛΟΣ
- ΑΧΙΛΛΕΑΣ
- ΒΑΛΙΑ
- ΒΑΣΙΛΗΣ
- ΓΙΩΡΓΟΣ
- ΠΕΤΡΟΣ
- ΡΑΖΙΟΛΑ
- ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ
- ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ
- ΦΙΛΙΑ

Πίνακες αναφοράς
με δομή διπλής
εισόδου

ΟΝΟΜΑ	😊	☹️	ΟΝΟΜΑ	😊	☹️
Βαλάντης	✓		Βαλάντης	✓	
Σταυρούλα	✓		Ισαβέλλα	✓	
Κρασία	✓		Κρασία	✓	
Χρήστος	✓		Χρήστος	✓	
Μαρία	✓		Μαρία	✓	
Δανάη 2.	✓		Δανάη 2.	✓	
Σοφία	✓		Σοφία	✓	
Δανάη 1.	✓		Δανάη 1.	✓	
Ευφώνης	✓		Ευφώνης	✓	
Λάμπρος	✓		Λάμπρος	✓	
Χρύση	✓		Χρύση	✓	
Σταυρούλα	✓		Σταυρούλα	✓	
Παναγιώτα	✓		Παναγιώτα	✓	
Μελίνα	✓		Μελίνα	✓	
Ανδρέα	✓		Ανδρέα	✓	
Γεώργιος	✓		Γεώργιος	✓	
Ευφώνης	✓		Ευφώνης	✓	
Σπύρος	✓		Σπύρος	✓	
Μάριος	✓		Μάριος	✓	
Γεώργιος	✓		Γεώργιος	✓	
Ανδρέα	✓		Ανδρέα	✓	
Σπύρος	✓		Σπύρος	✓	
Μάριος	✓		Μάριος	✓	
Γεώργιος	✓		Γεώργιος	✓	

Τα αγαπημένα μου φθινοπωρινά φρούτα

	🍏	🍇	🥝	🍌	🍋
15					
14					
13					
12					
11					
10					
9					
8					
7					
6					
5					
4					
3					
2					
1					

2 4 2 4 2

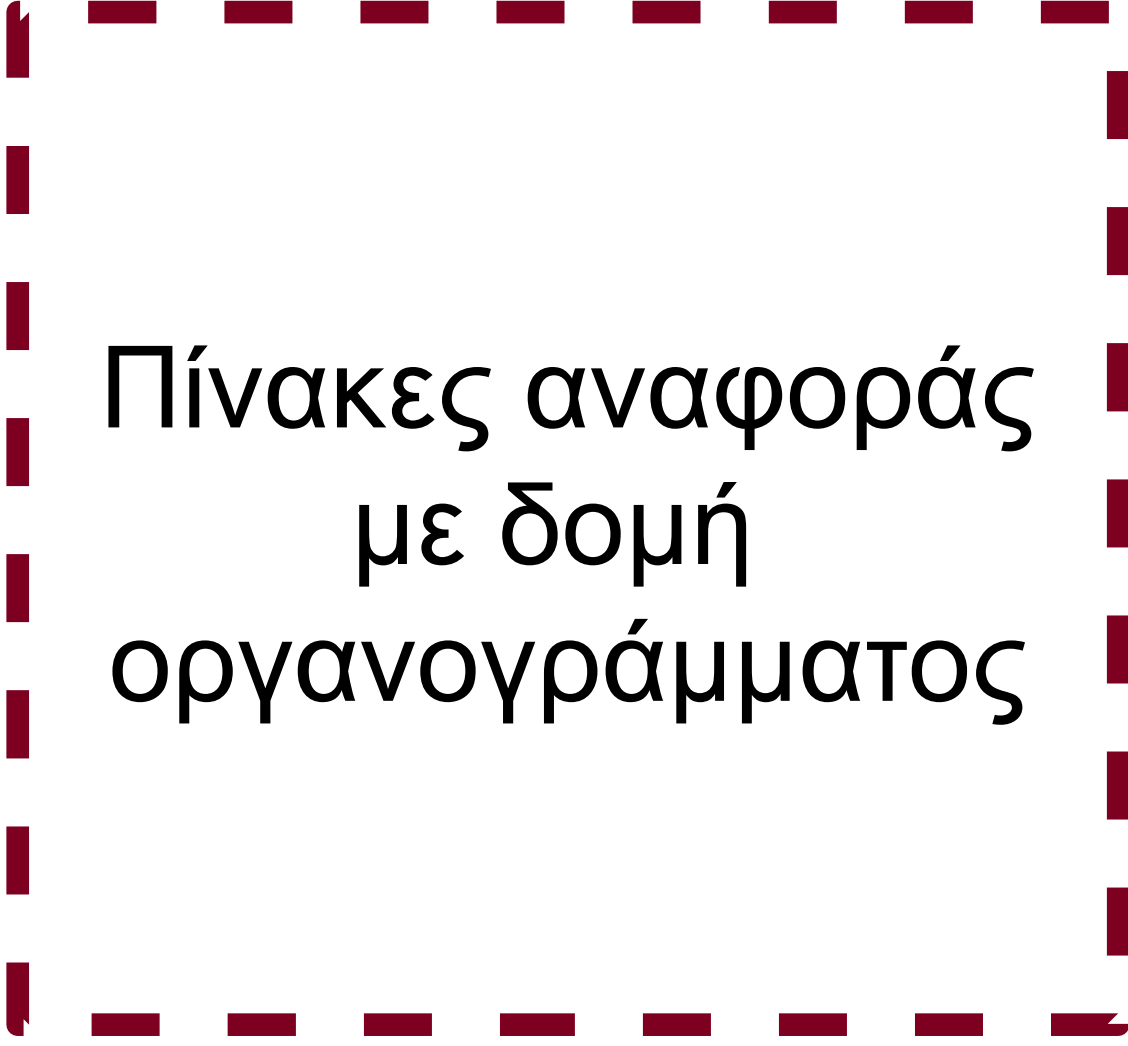
ΟΝΟΜΑΤΑ	ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΝΟΛΟ
ΖΩΗ	😊	😊				
ΛΙΚΑ	—	—				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ	😊	😊				
Λ	😊	😊				
ΙΩΝΑΣ	😊	😊				
ΙΕΤΡΟΣ	😊	😊				
ΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	😊	😊				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ	😊	😊				
Κ	😊	😊				
ΙΕΡΙΚΛΗΣ	😊	😊				
ΡΥΣΟΥΛΑ	😊	😊				
ΓΓΕΛΟΣ	😊	😊				
ΔΗΜΗΤΡΗΣ	😊	😊				
Π	😊	😊				
ΙΝΝΑ	😊	😊				
ΥΔΙΑ	😊	😊				
ΙΔΡΟΝΙΚΗ	—	—				
ΔΗΜΗΤΡΑ	😊	😊				
ΜΑΡΙΟΣ	😊	😊				

Τι καιρό έχει σήμερα; ΑΠΡΙΛΙΟΣ

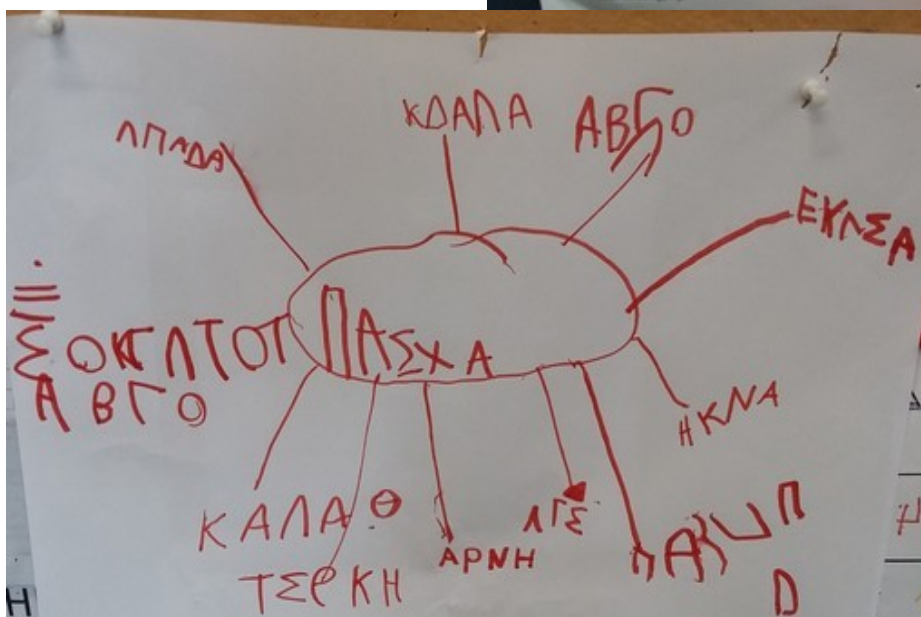
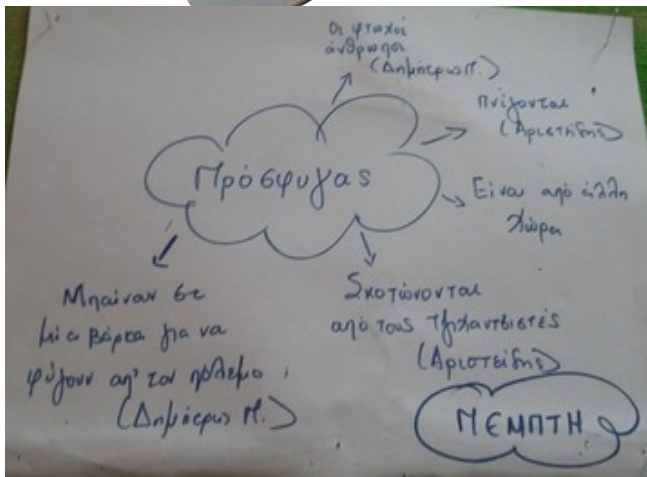
ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΑΒΒΑΤΟ	ΚΥΡΙΑΚΗ
☁️	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		
	☀️	☀️	☀️	☀️		

ΜΑΡΤΙΟΥ

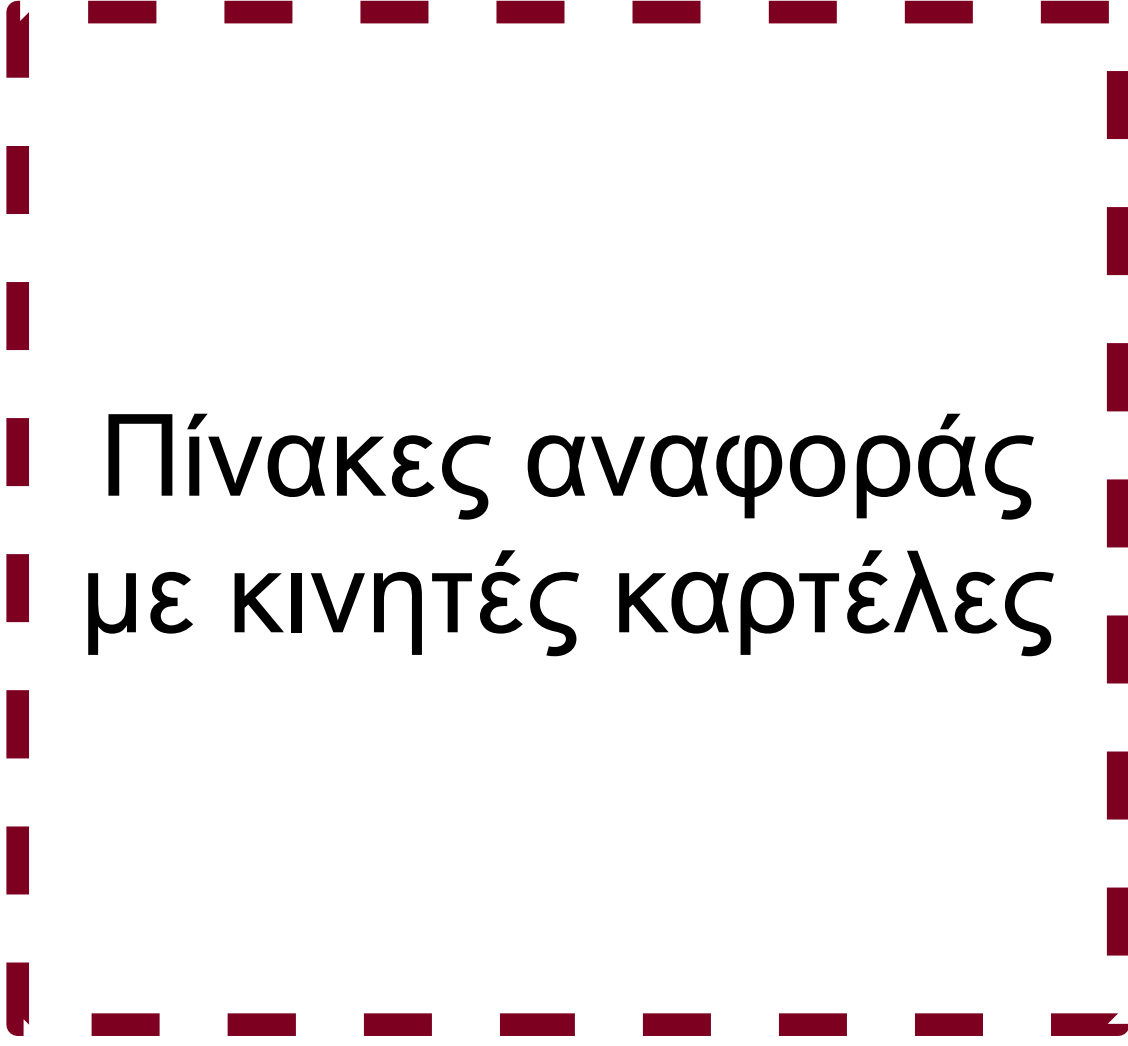
ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΑΒΒΑΤΟ	ΚΥΡΙΑΚΗ
9	7					
1	8	15				
2	10	16				
3	11	17				
4	12	18				
5	13					
6	14					

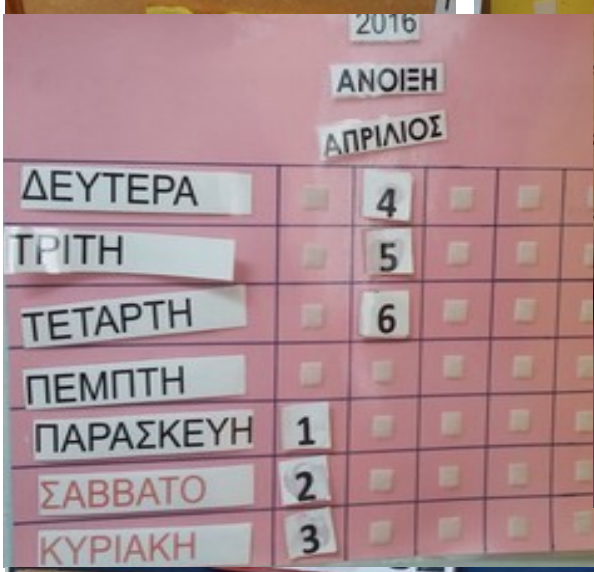
Πίνακες αναφοράς
με δομή
οργανογράμματος

Πίνακες αναφοράς με κινητές καρτέλες

Πίνακες αναφοράς ασπρόμαυροι

Πίνακες αναφοράς μονόχρωμοι

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ - ΚΑΝΟΝΕΣ

- ① Ακούω τους άλλους, περιμένω τη σειρά μου να μιλήσω και σηκώνω χέρι
- ② Δεν κλοτσάω, χτυπάω, δαγκώνω, φτύνω, τραβάω, δεν βάζω τρικλοποδιές, σπρώχνω
- ③ Δεν φωνάζω και δεν τσιρίζω στην τάξη. Δεν βρίζω.
- ④ Προσέχω τα παιχνίδια και τα τακτοποιώ στη θέση τους.
- ⑤ Κάθομαι στο παγκάκι ΟΧΙ στην μοκέτα.
- ⑥ Προσέχω στην τουαλέτα.

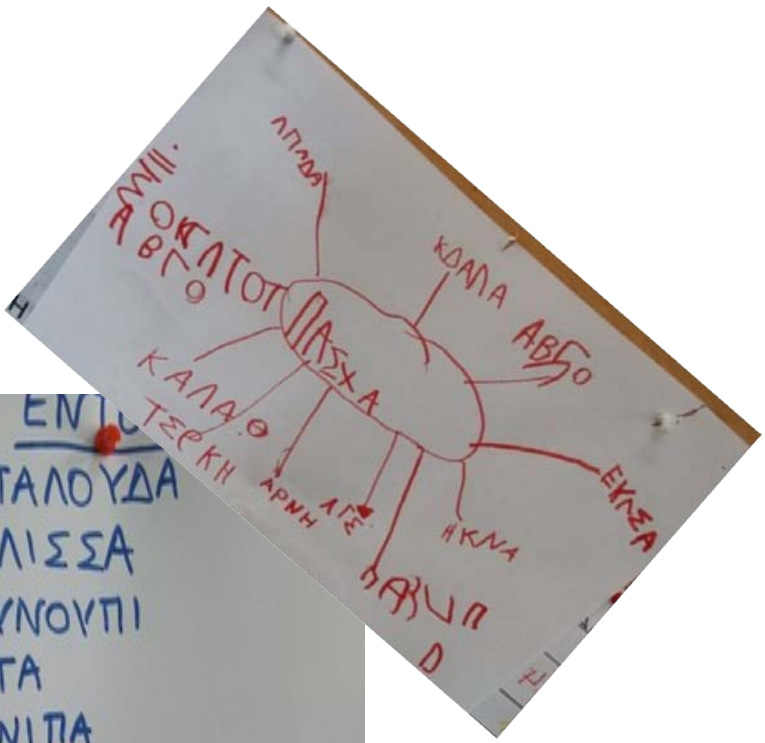
1. ΡΑΖΙΟΛΑ

ΛΑΜΠΡΩΝΗ
ΕΛΕΑΝΑ
ΒΑΣΙΛΗΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ
ΠΕΤΡΟΣ
ΠΕΛΑΓΙΑ
ΕΡΗ
ΦΙΛΑ
ΣΤΑΣΙΑ

Βαλία
ΑΒΡΑΜΙΝΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ
ΝΑΤΑΛΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ
Δημήτρα

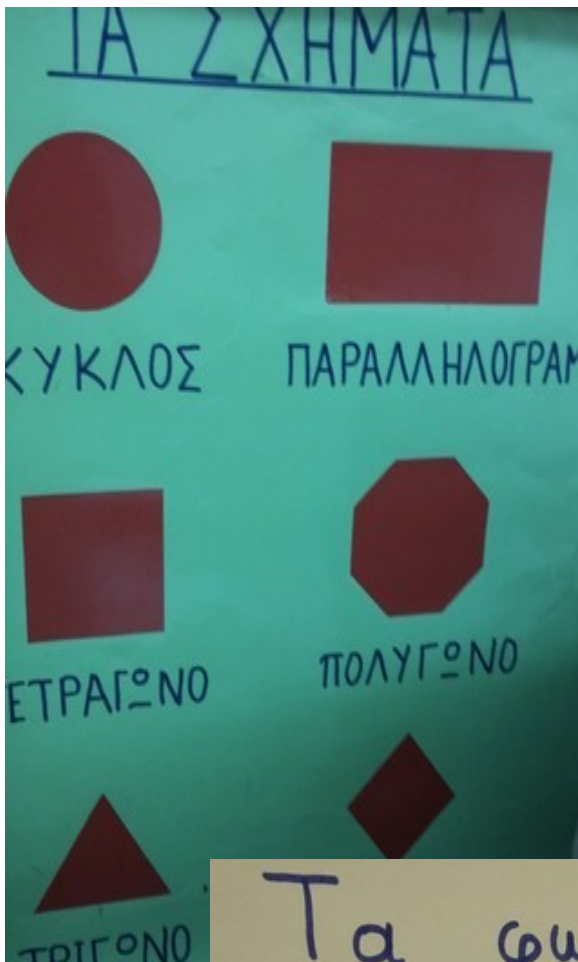
- ΕΝΙ
1. ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ
  2. ΜΕΛΙΣΣΑ
  3. ΚΟΥΝΟΥΠΙ
  4. ΜΥΓΑ
  5. ΣΚΝΙΠΑ
  6. ΜΥΡΜΗΓΚΙ
  7. ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑ
  8. ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ
  9. ΣΦΗΚΑ
  10. ΑΡΑΧΝΗ
  11. ΔΑΚΥΛΑ

Αα	ΑΕΡΑΣ	Νν	ΝΕΡΟ
Ββ	ΒΙΒΛΙΟ	Ξξ	ΞΥΛΟ
Γγ	ΓΑΡΑ	Οο	ΟΧΙ
Δδ	ΔΕΥΤΕΡΙΑ	Ππ	ΠΟΛΗ
Εε	ΕΥΧΙΑ	Ρρ	ΡΑΒΙΟΡΟΝΟ
Ζζ		Σσ	ΣΚΑΦΟΣ
Ηη		Ττ	ΤΣΟΛΙΑΣ
Θθ		Υυ	ΥΦΑΣΜΑ
Ιι	ΙΣΤΟΡΙΑ	Φφ	ΦΥΛΛΑ
Κκ	ΚΙΟΝΑΣ	Χχ	ΧΩΡΑ
Λλ	ΛΑΔΙ	Ψψ	ΨΟΜΙ
Μμ	ΜΑΜΑ	Ωω	ΩΡΑ

ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ	ΣΦΗΚΑ
ΜΕΛΙΣΣΑ	ΚΟΥΝΟΥΠΙ
ΑΡΑΧΝΗ	ΜΥΓΑ

Πίνακες αναφοράς δίχρωμοι

ΟΝΟΜΑ	☺	☹	ΟΝΟΜΑ	☺	☹
Βαλάντης	✓✓✓✓✓		Βαλάντης	✓✓✓	
Σταυρούλα	✓✓✓✓✓		Σταυρούλα	✓✓✓	
Κερασία	✓✓✓✓✓		Κερασία	✓✓✓	
Χρήστος	✓✓✓✓✓		Χρήστος	✓✓✓	
Μαρία	✓✓✓✓✓		Μαρία	✓✓✓	
Δημήτρης 2.	✓✓✓✓✓	✓✓✓	Δημήτρης 2.	✓✓✓	✓✓✓
Σοφία	✓✓✓✓✓	✓✓	Σοφία	✓✓✓	
Δημήτρης Κ.	✓✓✓✓✓		Δημήτρης Κ.	✓✓✓	
Κωνσταντίνος	✓✓✓✓✓		Κωνσταντίνος	✓✓✓	
Λεωνίδας	✓✓✓✓✓	✓✓✓	Λεωνίδας	✓✓✓	
Χρήστος	✓✓✓✓✓		Χρήστος	✓✓✓	
Σταυρούλα	✓✓✓✓✓	✓✓	Σταυρούλα	✓✓✓	✓✓✓
Παναγιώτα	✓✓✓✓✓		Παναγιώτα	✓✓✓	
Μελίνα	✓✓✓✓✓		Μελίνα	✓✓✓	
Ιωάννα	✓✓✓✓✓		Ιωάννα	✓✓✓	
Γεώργιος Τ.	✓✓✓✓✓	✓✓✓	Γεώργιος Τ.	✓✓✓	✓✓✓
Σωφία	✓✓✓✓✓		Σωφία	✓✓✓	
Σπύρος	✓✓✓✓✓	✓✓	Σπύρος	✓✓✓	✓✓✓
Μάριος	✓✓✓✓✓		Μάριος	✓✓✓	
Γεώργιος Κ.	✓✓✓✓✓	✓✓✓✓✓	Γεώργιος Κ.	✓✓✓	
Μαργαρίτα	✓✓✓✓✓		Μαργαρίτα	✓✓✓	
Φατμίνι	✓✓✓✓✓		Φατμίνι	✓✓✓	

Τα φωνήεντα φωνάζουν!

Α Ε Η Ι Ο Υ Ω
α ε η ι ο υ ω

Συγγραφείς που θυμάμαι

Έλληνες	Ξένοι
Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσάκη Εμμανουήλ Ροΐδης Ευγένιος Τριβιζάς Σοφία Ζαχαρούκα Χρήστος Μπουλιώτης Γρηγόρης Ξενόπουλος Ανδρέας Καρκαβίτσας Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης Φίλιππος Μανδηλαράς	Χανς Κρίστιαν Άντερσεν Άδερφοί Γκριμ Κάρλο Κολλόντι Λέων Τολστόι Λούις Κάρολ Ιούλιος Βέρν Όσκαρ Ουάιλντ Αντουάν Ντε Σαιντ Εξυπερύ
Ποιητές Βασίλης Ρώτας Οδυσσείας Ελύτης Αριστοφάνης Γιάννης Ρίτσος	

ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ

Η τάξη μας

Ευτυχία
Θεόδωρος
Κατερίνα
Μάριος
Αναστασία
Μιχάλης

Υγιεινή των δοντιών

δόντι οδοντίατρος

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ

ΚΑΘΑΡΗΣ ΔΕΥ

ΠΡΟΣΑΝΑ
ΕΛΙΕΣ
ΧΑΛΒΑΣ

Τα μέρη ενός αμυγδαλιού

ΜΥΣΑΔΟ
ΜΑΤΙΑ
ΣΤΟΜΑ
ΧΕΡΙΑ
ΠΙΣΙΔΙΑ

ΛΟΥΛΟΥΔΙ

ΜΙΣΧΟΣ
ΦΥΛΛΑ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΣΑΒΒΑΤΟ ΚΥΡΙΑΚΗ

Αα Ββ Γγ Δδ Εε Ζζ Ηη

Ιι Κκ Λλ Μμ Νν Οο Ππ

Ρρ Σσ Ττ Υυ Φφ Χχ Ψψ Ωω

ΡΙΖΕΣ

ΜΙΧΑΛΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΜΑΡΙΟΣ Κ
ΕΥΣΕΒΙΟΣ
ΚΡΙΣΤΙΝΑ
ΝΑΤΟΣ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ
ΛΥΤΤΙΑ
ΝΙΚΟΣ
ΜΑΡΙΟ

ΗΛΙΟΣ

ΒΡΟΧΗ
ΣΥΝΝΕΦΙΑ
ΑΕΡΑ
ΧΙΟΝΙ

ΗΛΙΟΣ
ΗΛΙΟΣ ΜΕ ΣΥΝΝΕΦΙΑ
ΧΙΟΝΙ
ΑΕΡΑ
ΒΡΟΧΗ

Σήμερα είναι

ΤΕΤΑΡΤΗ
Τετάρτη

ΣΥΝΝΕΦΙΑ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Αν σπρώξεις...
Αν προσβάλεις...
Αν γελώσεις...
Αν μιλάς...
Αν κλάψεις...

Σήμερα τα φορέω

ΟΝΟΜΑ
ΣΥΝΤΡΟΦΗ
ΠΙΣΤΡΟΣ ΤΣ
ΚΕΡΑΣΙΑ
ΜΑΡΙΑ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ
ΣΟΦΙΑ
ΜΑΡΙΟΣ
ΙΣΑΝΝΑ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΥ
ΣΤΑΥΡΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ
ΦΩΤΙΝΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΔΑΝΙΕΛΑΣ
ΣΠΙΡΙΔΙΟΝ
ΔΑΝΙΕΛΑΣ
ΚΕΣΣΙΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Μακας Αναφοράς:

μέρη του δοντιού

αδαμαντίνη
οδοντίνη
πολφός
ρίζα
ούλο

Ο ΚΑΙΡΟΣ

ΦΕΛΙΜΑ
ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ
ΜΕΛΙΣΣΑ
ΑΡΑΧΝΗ
ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑ

ΒΛΑΒΕΡΑ
ΣΦΗ
ΚΟΥΡ
ΜΥΤΑ
ΣΚΙ

Έξω έχει....

ΗΛΙΟ
ΣΥΝΝΕΦΙΑ ΜΕ ΗΛΙΟ
ΒΡΟΧΗ
ΚΑΤΑΓΙΔΑ
ΣΥΝΝΕΦΙΑ
ΧΙΟΝΙ
ΑΕΡΑ

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΣ

Παρασκευή 1
Σάββατο 2
Κυριακή 3

Μελισσα
Πασχαλι

Τι καιρό έχει σήμερα ;

Έχει λιακάδα
Έχει λιακάδα

Έχει συννεφιά
βρέχει
χιονίζει

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

- Τα μάτια κοιτούν
- Τα αυτιά ακούνε
- Το στόμα ήσυχο
- Χέρια και πόδια μαζεμένα
- Κάνω το καλύτερό μου!

ΑΡΙΘΜΟ

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Λωάννης Τσουτλάκης
Λωάννης Τσουτλάκης
Βασιλική Βασιλική
Αποστολία Αποστολία
Δημήτρης Δημήτρης
Ελευθερία Ελευθερία
Ελένα Ελένα
Ρωάννης Ρωάννης
Ρωάννης Ρωάννης

ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ

Παρασκευή 1
Σάββατο 2
Κυριακή 3

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΛΑΜΠΑΔΕΣ
ΤΣΟΥΝΙ
ΚΑΛΑΘΙ
ΣΤΑΒΡΟΣ
ΛΑΓΟΣ

ΕΣΤΙΤΙΚΑΣ

ΚΑΤΑΓΙΔΑ
ΚΟΥΡΝΕΣ
ΚΑΤΑΓΙΔΑ

ΧΕΙΡΑΚΙΑ

ΟΙ ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΑΝ

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

ΟΙ ΜΗΝΕΣ ΠΟΥ ΘΑ'ΡΟΥΝ

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

ΤΟ ΜΕΝΟΥΤΙΕ

ΜΕΝΟΥΤΙΕ
ΒΑΤΟΜΥΡΑ
ΜΕΝΟΥΤΙΕ
ΜΕΝΟΥΤΙΕ
ΜΕΝΟΥΤΙΕ

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΜΑΙΟΣ

ΝΗΠΙΑΓΕΙΟ 13

ΗΛΙΟΣ
ΧΙΟΝΙ
ΜΑΙΟΣ ΜΕ ΣΥΝΝΕΦΙΑ
ΚΑΤΑΓΙΔΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΜΑΙΟΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΜΑΙΟΣ

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...

Ο ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ

ΑΙΣΘΑΝΘΗΚΕ...